

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Radek SZOTKOWSKI

Návrh učebního textu pro SŠ: témata politické geografie

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš FŇUKAL, Ph.D.

Olomouc 2023

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo):	Radek Szotkowski (R20801)
Studijní program:	Geografie pro vzdělávání
Název práce:	Návrh učebního textu pro SŠ: témata politické geografie
Title of thesis:	High school textbook project: political geography
Vedoucí práce:	RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.
Rozsah práce:	41 stran, 2 vázané přílohy
Abstrakt:	<p>Tato bakalářská práce se zabývá tvorbou učebního textu politické geografie pro střední školy. Cílem této práce je navržení učebnice včetně pracovních listů na dané téma. V první části jsou shrnuty teoretické informace o učebnicích a základní pravidla pro jejich tvorbu, přičemž nejprve se práce zaměřuje na učebnice obecně a poté speciálně na učebnice geografie. Dále následuje stručný přehled obecných požadavků pro tvorbu pracovních listů a učebních úloh a také představení témat politické geografie v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia. Na teoretickou část navazuje vlastní zpracovaný návrh učebnice s názvem „Politická geografie – učebnice pro střední školy“. Práce je zakončena ověřením samotné učebnice.</p>
Klíčová slova:	politická geografie, učebnice, tvorba učebního textu, střední školy, pracovní listy, učební úlohy
Abstract:	<p>This bachelor thesis deals with the creation of a political geography teaching text for secondary schools. The aim of this thesis is to design a textbook including worksheets on the given topic. The first part summarizes theoretical information about textbooks and the basic rules for their</p>

creation, where firstly it focuses on textbooks in general and then specifically on geography textbooks. The next part comprises a brief overview of the general requirements for the creation of worksheets and learning tasks, as well as an introduction to the topics of political geography in the Framework Educational Programme for Upper Secondary General Education. The theoretical part is followed by a self-created draft textbook entitled “Political Geography – Textbook for Secondary Schools”. The thesis is concluded with an assessment of the textbook.

Keywords:

political geography, textbooks, creating a teaching text, secondary schools, worksheets, learning tasks

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením pana RNDr. Miloše Fňukala, Ph.D., a že veškeré použité materiály jsem uvedl v závěrečném seznamu literatury.

V Olomouci, dne 8. května 2023

podpis

Rád bych zde poděkoval panu RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, množství cenných rad a doporučení a také za čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky. Rovněž děkuji těm, kteří mi pomohli s ověřováním učebního textu.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Radek SZOTKOWSKI**
Osobní číslo: **R20801**
Studijní program: **B0114A330002 Geografie pro vzdělávání**
Téma práce: **Návrh učebního textu pro SŠ: témata politické geografie**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Zásady pro vypracování

Autor práce zpracuje návrh učebnice politické geografie pro střední školy. Učebnice bude obsahovat vedle vlastního výkladového textu také sady otázek a úkolů k procvičení a fixaci učiva – podle okolností buď přímo v učebnici, nebo ve formě pracovních listů a/nebo pracovního sešitu. Výběr témat bude proveden tak, aby byla učebnice v souladu s RVP G. V teoretické části se autor zaměří na konkretizaci obsahu plánované učebnice a hlavně na obecné požadavky na učební texty pro základní a střední školství.

Rozsah pracovní zprávy: **5 000 – 8 000 slov**
Rozsah grafických prací: **Podle potřeb zadání**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

Práce využije:

1. soubor dostupných učebnic politické geografie pro VŠ a učebnic zeměpisu pro gymnázia, např.:

Cox, Kevin R. – Low, Murray – Robinson, Jennifer (eds.) (2008): *The SAGE Handbook of Political Geography*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore : SAGE Publications. 624 + xvi s. ISBN 978-0-7619-4327-3.

Flint, Colin – Taylor, Peter J[ames] (2018): *Political geography : world-economy, nation-state and locality*. 7th ed. London ; New York : Routledge. xiv, 376 p. ISBN 978-1-138-05812-5, 978-1-138-05826-2, 978-1-315-16438-0 (eBook).

Gallaher, Carolyn – Dahlman, Carl T. – Gilmartin, Mary – Mountz, Alison – Shirlow, Peter (2009): *Key concepts in political geography. Key concepts in human geography*. Los Angeles ; London ; New Delhi ; Singapore ; Washington : SAGE Publications. xiv, 377 p. ISBN 978-1-4129-4671-1, 978-1-4129-4672-8.

Jones, Martin – Jones, Rhys – Woods, Michael (2004): *An introduction to political geography : space, place and politics*. London; New York : Routledge. vi, 202 s. ISBN 0-415-25076-5, 0-415-25077-3.

Baar, Vladimír – Rumpel, Petr – Šindler, Petr (1996): *Politická geografie*. Ostrava : Ostravská univerzita. 94 s. ISBN 80-7042-737-X [v tiráži ovšem uvedeno pořadí autorů: Šindler, Baar, Rumpel].

Buček, Ján – Plešivčák, Martin – Przybyla, Vojtěch (2017): *Politická geografía : politické ideológie, demokracia a voľby*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. [viii], 240 s. ISBN 978-80-223-4408-1.

lštok, Robert (2004): *Politická geografía a geopolitika*. 2. doplnené vydanie. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied. 392 s. ISBN 80-8068-313-1

Lněnička, Libor (2011): *Vybrané texty z politické geografie : určeno studentům magisterského studia*. Brno : Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra geografie. 83 s. ISBN 978-80-210-5645-9, ISSN 1802-128X.

2. pracovní sešity ze zeměpisu, namátkou:

Voženílek, Vít – Fřůkal, Miloš – Szczyrba, Zdeněk (2015): Zeměpis 5. Hospodářství a společnost : pracovní sešit. Aktualizované vydání. Olomouc : Prodos. 47 s. ISBN 978-80-7230-130-0

3. Učebnice didaktiky geografie, zejména:

Mísařová, Darina – Hercik, Jan (2013): Kapitoly z didaktiky geografie 1. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci. 59 s. ISBN 978-80-244-3849-8

Řezníčková, Dana – Matějček, Tomáš (2014): Úlohy ve výuce geografie. Vyd. 1. Praha : P3K. 95 s. + 1 CD-ROM. ISBN 978-80-87343-46-3.

4. Dostupné zdroje obrazových materiálů (fotografií, grafů apod). k politické geografii, zejména <https://www.polgeonow.com/>

Vedoucí bakalářské práce: **RNDr. Miloš Fřůkal, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce: **11. března 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2023**

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

prof. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

Obsah

1 Úvod.....	9
2 Cíle práce	10
3 Metody zpracování.....	11
4 Teorie tvorby učebnic	12
4.1 Definice učebnice.....	13
4.2 Funkce učebnice.....	14
4.3 Strukturní prvky učebnice	15
4.4 Požadavky na učebnici	16
4.5 Doplnující výukové materiály pro učitele a žáky.....	17
5 Učebnice geografie	18
5.1 Strukturní složky učebnic geografie.....	18
5.2 Specifické požadavky na učebnice geografie.....	19
6 Pracovní listy	21
6.1 Význam pracovního listu pro pedagogiku.....	21
6.2 Obecné zásady tvorby pracovních listů.....	21
7 Učební úlohy.....	23
8 Tematický celek politická geografie v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia ...	25
8.1 Rámcový vzdělávací program.....	25
8.2 Postavení politické geografie v RVP G.....	26
9 Ověření učebního textu	27
10 Závěr	28
11 Summary	30
12 Seznam literatury	31
12.1 Seznam použité literatury v teoretické části práce	31
12.2 Seznam použité literatury v učebním textu.....	32
12.3 Seznam zdrojů obrazového materiálu v učebním textu.....	36
Seznam příloh	39

1 Úvod

Politika je všude kolem nás, setkáváme se s ní denně a možná si to ani neuvědomujeme. Týká se nás všech občanů. Politického života se můžeme účastnit běžně, např. prostřednictvím voleb, demonstrací, kandidováním na určitou politickou funkci, shromažďováním v různých spolecích či organizacích apod. Politika ovlivňuje náš každodenní život, dění kolem nás i jinde ve světě. Zároveň má do jisté míry vliv i na naši budoucnost. Je proto velmi důležité věnovat pozornost politice, a to nejen na národní, ale také na mezinárodní úrovni.

Důvodů, proč jsem si zvolil toto téma pro svou bakalářskou práci, je několik. Zprv mě zajímá politická geografie a také aktuální politické dění v České republice i zahraničí. Hlavním důvodem pro výběr daného tématu je však moje nespokojenost s výukou politické geografie na středních školách. V předchozím odstavci podotýkám, že je třeba zajímat se o politiku. Proto si myslím, že by se o politice mělo ve společnosti diskutovat, zvláště ve školách. Dnes je to ale často opomíjeno. A to je možná důvod, proč se zejména mladí lidé o politiku tolik nezajímají a jejich účast na politickém životě je tak nízká. Jednou z možností, díky které se žáci mohou dozvědět o politice a jejích základních souvislostech, je výuka politické geografie. Ta umožňuje studentům pochopit a orientovat se v současném politickém dění, pomáhá jim porozumět vývoji politiky dnešního světa a také jim může pomoci se do politického života více zapojit. V současné době je však výuka politické geografie na českých středních školách značně podceňována. Často bývá pouhou zmínkou v tematickém plánu a ve skutečné výuce nebývá z časových důvodů realizována. Mohu to potvrdit i z vlastní zkušenosti, protože během čtyř let studia na gymnáziu jsme se učivem politické geografie vůbec nezabývali. Dalším problémem s tím spojeným je nedostatek didaktických materiálů, které by poskytovaly modernější zpracování aktuálních témat. Absence vhodných učebnic je tedy další důvod, který mě vedl k tomu, proč jsem se rozhodl vytvářet vzdělávací materiály do politické geografie pro žáky středních škol. Navíc mě k napsání práce motivoval fakt, že problematika týkající se tvorby učebních materiálů je pro mě jako budoucího učitele aktuální a také přínosná.

2 Cíle práce

Hlavním motivem k sepsání této bakalářské práce byla pro autora snaha podpořit výuku politické geografie na středních školách. Vzhledem k tomu, že nabídka učebnic pro střední školy není v České republice – alespoň ve srovnání s učebnicemi pro základní školy – nikterak velká, chybí alternativní a rozšiřující studijní texty, zejména pro zeměpisné semináře. Hlavním cílem této práce je proto navržení učebního textu politické geografie pro střední školy. Učebnice bude obsahovat kromě vlastního výkladového textu také soubor pracovních listů a potřebných příloh, které budou doplňkovou částí a spolu s učebnicí budou tvořit funkční celek. Materiál bude zpracován tak, aby byl využitelný v hodinách zeměpisu na středních školách, zejména na čtyřletých gymnáziích, kde se tento předmět tradičně vyučuje. Snahou autora je navrhnout učebnici do takové podoby, aby měla přiměřený rozsah, zároveň aby umožňovala vyučujícím výběr mezi základním učivem, které nelze vynechat, a učivem rozšiřujícím. V praxi bude tedy záležet na učiteli, které kapitoly pro výuku použije a které vynechá (kvůli nižší hodinové dotaci). Učebnice bude proto zahrnovat i kapitoly, které lze vyučovat na některých školách pouze v navazujících hodinách zeměpisu (zeměpisných seminářích). Přirozeně by měla vytvořená učebnice zohledňovat moderní přístupy a současné trendy výuky geografie. Takový materiál by pak mohl inspirovat stávající středoškolské učitele, kteří chtějí vylepšit svou výuku a vzbudit v samotných studentech zájem o politickou geografii a politické dění obecně.

Plánovaný učební text bude rozdělen na tyto základní části:

1. úvodní část (přední strana, předmluva, návod k práci s učebnicí, obsah),
2. jednotlivé kapitoly učebnice¹,
3. pracovní listy,
4. řešení pracovních listů (výsledky úkolů a cvičení),
5. přílohy.

Při vytváření takového materiálu je však potřeba dodržovat určité zásady pro jeho tvorbu. Dílčím cílem práce je proto nutně i zpracování teoretického podkladu, který poskytne základní přehled o tom, jak učebnice (pracovní listy) správně vytvářet.

Nakonec bude část učebního textu ověřena a bude provedeno také vyhodnocení samotné tvorby – dalším dílčím cílem je tedy evaluace a zhodnocení zkušeností s využitím navržené učebnice.

¹ Kapitoly budou členěny na menší celky.

3 Metody zpracování

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí: teoretické a praktické. Teoretická část, která se zaměřuje na základní poznatky týkající se tvorby učebnic, pracovních listů a učebních úloh a poskytuje tak potřebná východiska pro praktickou část, byla zpracována na základě studia české odborné literatury. Pro vypracování kapitoly věnované zařazení oboru geografie a učiva politické geografie v rámci RVP byla použita aktualizovaná verze dokumentu Rámcový vzdělávací program pro gymnázia s platností od 1. září 2022, vydaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

Součástí praktické části je učební text, který byl autorem samostatně vytvořen v programu Microsoft PowerPoint. Učební text se nachází v příloze č. 2 na konci práce. Výběr témat byl proveden tak, aby učebnice vycházela z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia. Informace objevující se v textech učebnice byly čerpány z českých a zahraničních zdrojů. Obrazový materiál, kterým je učebnice vybavena, byl převzat z různých zdrojů internetu nebo byl vytvořen autorem. Učebnice je také doplněna o pracovní listy, slovníček pojmů a přílohové tabulky. Tyto materiály vznikly na základě vlastního zpracování. Všechny zdroje použité při tvorbě učebnice jsou uvedeny v seznamu literatury na konci práce.

V závěrečné fázi zpracování bakalářské práce byla použita ověřovací metoda, při které byla vytvořená učebnice hodnocena respondenty formou polostrukturovaných rozhovorů.

4 Teorie tvorby učebnic

Učebnice bývají od nepaměti spojovány především se školním vzděláváním. Podíváme-li se hlouběji do historie, počátky jejich využívání můžeme zařadit do období dávno před vynálezem knihtisku. Důkazy z archeologických nálezů ukazují, že první učebnicové texty vznikaly už několik tisíc let před naším letopočtem, kdy je lidé starověkých civilizací (Babylonie, Asýrie, Egypta a Číny) vyrývali klínovým písmem do hliněných destiček nebo je psali na pergameny. Tyto texty většinou obsahovaly pokyny pro náboženské rituály, astronomická měření či poučovaly lidi o nových vědách, např. o medicíně, aritmetice, geometrii ad. Ačkoli byly učebnice běžně využívány již na školách v antickém Řecku a Římě, k jejich skutečně velkému rozmachu došlo až v 15. století s nástupem knihtisku. V českém prostředí se tématu učebnic věnoval mimo jiné i Jan Amos Komenský, který je považován za jednoho ze zakladatelů teorie a tvorby moderních školních učebnic. Pokud jde o Komenského teoretickou práci, významná je jeho *Velká didaktika* (1657), neboť v ní sepsal požadavky na vlastnosti textu učebnic. Z jeho učebnicové produkce můžeme vyzdvihnout dvě učebnice jazyků – *Dveře jazyků otevřené (Janua linguarum reserata, 1631)* a *Svět v obrazech (Orbis pictus, 1658)*. Na druhou zmíněnou publikaci je pohlíženo jako na průkopnický didaktický prostředek, protože tato kniha obsahuje kombinaci verbálních a obrazových komponentů a díky tomu se přibližuje podobě dnešních učebnic (Průcha, 2013, s. 270).

Než přejdeme k základním teoretickým poznatkům o učebnicích, věnujme se otázce postavení učebnic v současném vzdělávání. Je samozřejmé, že učebnice patří k nejpoužívanějším učebním pomůckám žáků i učitelů. Učebnice jsou vyučujícími používány především z toho důvodu, že slouží jako jakýsi scénář, podle kterého učitelé mohou postupovat při realizaci svých vyučovacích hodin.

Volba učebnic a metody práce s nimi závisí na vyučujícím samotném (Mísařová a Hercik, 2013). Kalhous a Obst uvádějí ve *Školní didaktice* (2009, s. 143), že o způsobu používání dané učebnice ve výuce učitel rozhoduje podle určitých hledisek, a to dle těchto: charakter a cíle vyučovacího předmětu, charakter učebnice a cíle stanovované učitelem ve vyučování obecně. Učitel klade cíle v procesu výuky proto, aby se žáci naučili pracovat s učebnicovým textem (např. rozvoj dovednosti čtení s porozuměním, tvorba osnovy textu či stručných poznámek, formulování základní myšlenky textu aj.). Každý vyučující však pracuje s učebnicí podle vlastního uvážení a své hodiny nemusí zakládat přímo na ni. Mnozí učitelé si učivo upravují a nevysvětlují jej přesně stejně podle učebnice, ale pouze z ní vybírají základní informace a výklad doplňují jinými vyučovými materiály, které mají žáky hlavně motivovat (Lepil, 2010).

Co se nákupu nových učebnic týče, o financích většinou rozhoduje ředitel školy. Na základní škole jsou učebnice poskytovány žákům bezplatně, studenti středních škol mírají literaturu doporučenou a učební texty si kupují sami. Současný trh s českými učebnicemi je velmi přehlcený, a to hlavně v důsledku velké míry liberalizace (Mísařová a Hercik, 2013, s. 46). Není proto divu, že si dnes v České republice konkuruje mezi sebou ve vydávání učebnic několik desítek nakladatelství (např. Fortuna, Fragment, Fraus, Nová škola, Portál, Prodos, Prometheus atd.) (Průcha, 2013).

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že učebnice zaujímají dnes i přes svou dlouhou historii stále důležité místo ve výchovně-vzdělávacím procesu. V tomto ohledu je též dobré si uvědomit, že i když v současné době nepřetržitě přicházejí možnosti využívání nových (digitálních) výukových materiálů, učebnice pořád zůstávají pro učitele primární učební pomůckou.

4.1 Definice učebnice

Je poměrně obtížné určit přesné vymezení pojmu učebnice, protože současná pedagogická teorie nabízí velké množství různých definic. Pro srovnání a též lepší vyjasnění si představíme některé příklady.

Ve Školní didaktice (Kalhous a Obst, 2009, s. 143) je učebnice definována z různých hledisek, např. v souvislosti s učebními osnovami ji lze charakterizovat jako „základní vyučovací a učební prostředek, který konkretizuje výchovné a vzdělávací cíle učebních osnov, vymezuje rozsah a obsah učiva a poskytuje podklady pro vypěstování intelektuálních a praktických dovedností, stanovených učebními osnovami“. Mnohem jednodušší definici je možné najít v knize Arnošta Wahly (1983, s. 10): „Učebnice je základní pomůcka pro žáka a opora práce učitele při vyučování.“ Tuto definici Wahla převzal z Pedagogického slovníku (1967). Mísařová a Hercik ve své publikaci (2013, s. 46) uvádějí definici učebnice od Švece (2003), která zní takto: „Školní učebnice představují učební text přizpůsobený specifickým potřebám žáků podle typu školy, určitého vyučovacího předmětu a ročníku.“ Na závěr ještě uvedeme pohled na učebnici od Lepila (2010, s. 8). Ten považuje učebnici za jeden z nejdůležitějších druhů výukových materiálů. Rovněž ji pokládá za prvořadý zdroj, který učitelé využívají pro výuku žáků, protože na rozdíl od učebních osnov učebnice přesněji vystihuje obsah učiva a ukazuje také metodické postupy výkladu a organizační formy práce se žáky.

4.2 Funkce učebnice

Při samotné tvorbě učebnice by si každý autor měl uvědomit, pro koho danou knihu připravuje. Z předchozí části víme, že učebnice představují ve výukovém procesu důležitý nástroj, jak pro učitele, tak pro žáky. V této souvislosti učebnice musí plnit i určité funkce.

Ve vztahu k žákům je jejím základním úkolem nejenom předávat konkrétní učivo, ale také naučit děti pracovat s knihou jako s informačním pramenem (Kalhous a Obst, 2009).

Z didaktického pohledu (Kalhous a Obst, 2009, str. 143) se rozlišují dvě základní skupiny funkcí učebnice – *didaktické* a *organizační*, které se dále dělí:

1. didaktické funkce – informativní, formativní a metodologické,
2. organizační funkce – motivační, plánovací, řídicí proces výuky, funkce kontrolní a sebekontrolní.

Obecně se v pedagogice setkáváme s následujícím přístupem. Podle Průchy (2013, s. 272–278) je učebnice chápána z funkčního hlediska jako:

- kurikulární projekt,
- zdroj obsahu vzdělávání pro žáky,
- didaktický prostředek pro učitele.

První uvedené pojetí souvisí s tím, že učebnice je nástrojem vzdělávací politiky jednotlivých států, resp. jako určitá forma kurikula prezentuje vzdělávací obsah (Průcha, 2013). Druhá funkce plyne ze základního úkolu oborové didaktiky – transformace vědeckého poznání do sdělitelné podoby. V praxi to pro tvůrce učebnic znamená, že musí zajistit vědeckému poznání správnou podobu jednotlivých poznatků, které musí zpracovat do kvalitativně i kvantitativně přiměřené podoby se zřetelem na věkovou a intelektuální specifika žáků, pro které je učebnice určena (Lepil, 2010). Učebnice plní také funkci *didaktického prostředku* pro učitele. Průcha zmiňuje v *Moderní pedagogice* (2013, s. 276) definici pojmu didaktické prostředky od J. Maňáka (1994), který jej vysvětluje jako „vše, co vede k splnění výchovně-vzdělávacích cílů“. Jedná se o prostředky materiální (souhrnně označované jako *učební pomůcky*) a prostředky nemateriální (např. vyučovací metody).

Weinhöfer ve své disertační práci (2011) píše, že při stanovování funkcí učebnic se často zapomíná na jednu důležitou funkci, kterou pojmenoval „Prakticko-aplikační funkce“. Pomocí této funkce má učebnice pomáhat žákům řešit situace každodenního života jako např. předpověď počasí, plánování dovolené apod.

Souhrn všech funkcí učebnice se označuje jako *didaktická vybavenost učebnice* (Lepil, 2010). Kromě obecných funkcí lze hovořit ještě o funkcích speciálních. Ty záleží na typu učebnice (Wahla, 1983).

4.3 Strukturní prvky učebnice

Když máme vymezeny funkce učebnice, můžeme se zabývat její strukturou. K tomu, aby nově vytvořená učebnice plnila své účely, potřebuje obsahovat jistý aparát komponentů, které budou možné tyto účely realizovat. Podle toho, v jaké míře jsou zmíněné komponenty v učebnici zastoupeny, se zjišťuje didaktická vybavenost učebnice a na základě ní se pak vyhodnocuje kvalita učebnice s ohledem na její využití pro učení žáků. V rámci měření didaktické vybavenosti učebnic se vypočítávají různé koeficienty, které mohou nabývat hodnot 0 až 100 procent. Čím je hodnota daného koeficientu vyšší, tím je učebnice lépe didakticky vybavena (Průcha, 2013).

Podle Lepila (2010, s. 16) je struktura učebnic dána souborem složek, které zahrnují několik komponentů². Jsou to:

1. *výkladové složky (prezentace učiva),*
2. *obrazový materiál,*
3. *nevýkladové složky (řídící vyučování a učení).*

Výkladové složky tvoří *text výkladový, doplňující a vysvětlující*. Obsahem výkladového textu je základní a objasňující text, vzorové úlohy, aplikace učiva v praxi, přehledy poznatků a shrnutí učiva. Doplňující text má v učebnici především motivační funkci, zahrnuje např. motivační text, rozšiřující informace, historické poznámky, ilustrační příklady atd. Do vysvětlujícího textu se řadí poznámky pod čarou, slovníčky pojmů, vysvětlení původu cizích slov a texty pod obrázky. Obrazový materiál navazuje na výkladové složky a plní hlavně sdělovací funkci. Usnadňuje žákům lépe pochopit učivo, které je převážně vyjádřeno textem. Do této složky patří např. schematické kresby, náčrtky technických zařízení či grafy funkčních závislostí. Součástí obrazového materiálu jsou také doplňující ilustrace (např. motivační fotografie a kresby, portréty významných osobností apod.) a grafické symboly usnadňující orientaci v učebnici (např. piktogramy). Poslední složkou jsou nevýkladové složky, které se dělí na *procesuální aparát* (např. úvod do předmětu, otázky a úkoly, odpovědi a řešení, odkazy na jiné informační zdroje, pokyny k žákovské činnosti – např. „zaznamenejte si“, „vyhledejte na mapě“ – apod.) a *orientační aparát* (např. nadpisy, marginálie, obsah nebo rejstřík). Nevýkladové složky pomáhají zpracovat učební poznatky, především při samostatné práci žáka s učebnicí (Lepil, 2010, s. 16–17).

Při zpracování textu se v učebnicích dodržují také typografická pravidla. Textové složky bývají většinou odlišeny velikostí písma, a to většinou tak, že se nejdůležitější informace dávají do rámečků či barevných podtisků a doplňující text se píše menším písmem. Pro rozlišení výkladových složek se využívají grafické symboly nebo třeba barevné čáry podél textu (Lepil, 2010).

² Dodejme, že Lepil vymezuje strukturní složky pro učebnice přírodovědných předmětů.

4.4 Požadavky na učebnici

Nyní už víme, že učebnice slouží jako prostředek k dosažení vzdělávacích cílů. U některých učebnic se však objevuje problém nevyhovujícího zpracování, které buď k dosažení žádoucího vzdělávacího cíle nepřispívá (chyby v didaktické stránce textu), nebo ho dokonce znemožňuje (chyby obsahové). Abychom se tomuto problému vyhnuli, je při tvorbě učebnice nezbytné zohledňovat jisté požadavky, které jsou na učebnice obecně kladeny.

Požadavky na učebnici jsou (doslovně převzato z Mísařová a Hercik, 2013, s. 47–48):

- jazyková a stylistická správnost,
- být v souladu s [r]ámcovými vzdělávacími programy,
- uplatňovat spojení teorie a praxe, dávat možnosti aktualizace a možnosti regionálního využití,
- přihlížet k věkovým a individuálním zvláštnostem žáků – volit přiměřené pojetí, rozsah i formu,
- musí se vyznačovat systematickým přístupem, uceleností, přehledností, jasností a logičností výkladu, podávat výklad na úrovni moderních znalostí,
- vést žáky k vytváření praktických pracovních návyků formou úkolů, otázek a cvičení, vést k samostatné práci,
- plnit úlohu v přípravě na budoucí povolání,
- požadavek názornosti – počet zařazených obrázků, schémat, tabulek, náčrtů, kartogramů, kartodiagramů a map, by měl tvořit společně s textem vyvážený celek.

Požadavky na učebnici se zabýval také např. Weinhöfer, který ve své práci (2011) mimo jiné zdůrazňuje, že obsah učebnice by měl být jasně strukturován a oddělen na části, které odpovídají jednotlivým fázím vyučovací hodiny (motivace, expozice, fixace, ověření a aplikace). U každé z těchto fází uvedl příklady, které jsou použitelné pro tvorbu učebního textu. Jeho důkladný pohled na jednotlivé fáze výuky si nyní nastíníme (Weinhöfer (2011), doplněno podle Kalhous a Obst (2009)):

- Motivace: V úvodu každé nové kapitoly či látky apod. by neměl chybět motivační komponent, který pozitivně uvede žáky do nové problematiky. Tento komponent může mít podobu textovou nebo neverbální (např. obrázek, graf, dokumentační fotografie, ...).
- Expozice: U této fáze je nesmírně důležité, aby text učebnice byl pro žáky dostatečně srozumitelný a přiměřeně obtížný. Jednotlivé pojmy musí být v textu zcela jasně vysvětleny. Pro učebnice je častým problémem nepřiměřeně vysoká obtížnost jejich textu. V této souvislosti by proto tvůrci neměli přetěžovat text vysokým počtem odborných nebo faktografických pojmů. Navíc by informace měly být žákům sdělovány

v krátkých větách, protože složitá souvětí ztěžují proces vnímání, chápání, porozumění a zapamatování textu.

- **Fixace:** Učebnice by měla zahrnovat také komponenty, které umožní fixaci (opakování nového učiva, návrat k dříve osvojenému učivu). Aby si žák mohl již známé učivo připomenout nebo zopakovat, je potřeba zařadit do učebnice komponent, který toto opakování dříve naučené látky umožní (např. zařadit oddíl textu „Co už známe?“). Dále by v učebnici měl být přiřazen (na závěr textu každé kapitoly, látky apod.) odstavec obsahující shrnutí nového učiva. Nepostradatelnou součástí fixační fáze v učebnici jsou též otázky, úkoly a domácí úkoly. Podstatné je, aby otázky či úkoly nebyly zadávány jednotvárně. Rovněž není přijatelné formulovat opakování pouze tázacími větami. Vhodnými pomůckami pro konstrukci takových otázek a úkolů je Bloomova taxonomie a z ní vycházející slovník aktivních sloves určený k vymezení cílů vyučování. Mezi další fixační komponenty patří např. doplňující a shrnující textové pasáže, pokusy, terénní cvičení nebo slovníček pojmů, který je umístěn na konec učebnice.
- **Ověření (diagnóza):** V rámci této fáze by učebnice měla obsahovat speciální otázky a úkoly včetně komponentů umožňujících jejich vyhodnocení (klíč, výsledky nebo správné odpovědi). Komponenty uvedené v závorce jsou zpravidla zařazovány na konec učebnice.
- **Aplikace:** Při aplikační fázi by žák měl umět získané znalosti a dovednosti uplatnit při řešení běžných životních situací. Tohoto cíle lze dosáhnout tak, že se do učebnice přidají zadání např. komplexnějšího úkolu, projektu, terénního šetření apod.

4.5 Doplnující výukové materiály pro učitele a žáky

V dnešní době nejsou učebnice jedinou dostupnou literaturou pro učitele ani žáky. Existuje několik dalších učebních zdrojů, se kterými mohou vyučující i žáci ve výuce pracovat. Čím dál tím častěji se využívají moderní výukové materiály, zejména materiály pro tzv. e-learning neboli elektronické vzdělávání.

Doplňující materiály mohou být součástí komplexně zpracovaného výukového materiálu navazujícího na učebnici. Mezi základní takové materiály lze řadit odbornou a metodickou literaturu pro učitele, sbírky úloh, didaktické testy, pracovní sešity, tabulky, přehledy poznatků, doplňkovou četbu, populárně naučnou literaturu, encyklopedie, lexikony a atlasy (Lepil, 2010). Z moderních učebních pomůcek lze uvést např. audiovizuální materiál, který je v současnosti velmi oblíbený, hlavně u žáků.

5 Učebnice geografie

Učebnice geografie jsou speciálním typem školních učebnic. Ve srovnání s učebnicemi jiných vzdělávacích oborů se však příliš neliší. Specifické jsou v tom, že obsahují vyšší plošný podíl neverbálních informací (Mísařová a Hercik, 2013).

5.1 Strukturní složky učebnic geografie

Strukturou složek učebnic geografie se podrobně ve své publikaci věnoval Wahla (1983). Strukturní složky rozdělil na tři základní části – *informační část učebnice (textová a netextová část)*, *část imperativní (geografické učební úlohy)* a *orientační část učebnice*. Jeho obecný model struktury učebnic geografie si nyní blíže představíme.

Textová část učebnice je psána rodným jazykem žáka a jejími formami jsou (Wahla, 1983, s. 31–33):

1. *úvodní text,*
2. *výkladový text,*
3. *doplňující text,*
4. *materiál určený k četbě,*
5. *poučky a pravidla,*
6. *shrnutí,*
7. *poznámky a vysvětlivky,*
8. *příklady,*
9. *geografický slovníček,*
10. *předsádka* (tj. spojení přední a zadní strany vazby s vlastní knihou),
11. *závěr,*
12. *přílohy.*

Součástí textové části jsou *faktografické pojmy, cizí a odborné pojmy* a *číselné údaje a hodnoty* (Weinhöfer, 2011). Všechny tyto uvedené komponenty jsou typické pro učebnice geografie.

Obsahem netextové části učebnice jsou neverbální (netextové) informace, které žáci přijímají prostřednictvím různých zdrojů. Wahla (1983, s. 38) tyto zdroje neverbálních informací (NI) roztřídil do šesti kategorií:

1. *kartografické zdroje NI* – plán, mapa, mapový náčrt,
2. *statistické zdroje NI* – graf, diagram, kartogram, kartodiagram, piktogram, statistické tabulky,
3. *obrazové zdroje NI* – fotografie, obrázek, blokdigram,
4. *schematické zdroje NI* – profil, průřez, schéma,
5. *geometrické zdroje NI* – přímky, úsečky, geometrické obrazce, geometrická tělesa,
6. *znakové zdroje NI* – kartografické značky, jiné znaky a značky.

Další složkou učebnic geografie, jak už bylo zmíněno, je imperativní část. Tato složka obsahuje geografické učební úlohy, které mají v učebnici didaktickou funkci. Jsou prostředkem pro aktivní proces osvojování (procvičování, opakování) učiva. Podle umístění úloh v učebnici se rozlišují učební úlohy vstupní (na začátku výkladového textu), průběžné (v průběhu textu) a učební úlohy určené k procvičování a opakování (na konci textu). Formulaci a místo učebních úloh určuje autor učebnice. O tom, které úlohy, kdy a k jakým didaktickým cílům se budou využívat, však rozhoduje učitel (Wahla, 1983, s. 46–47).

Orientační část učebnice umožňuje a pomáhá žákům pracovat s učebnicí. Podle Wahly (1983, s. 59) obsahuje tyto komponenty:

1. *předmluva, úvod,*
2. *obsah učebnice,*
3. *nadpisy,*
4. *grafické symboly, znaky,*
5. *marginálie³,*
6. *rejstříky,*
7. *odkazy,*
8. *bibliografie,*
9. *pravidla výslovnosti.*

5.2 Specifické požadavky na učebnice geografie

Jelikož geografie využívá množství poznatků z jiných vzdělávacích oborů (např. z historie, matematiky, biologie, fyziky, chemie, občanské výchovy atd.), důraz by měl být kladen především na mezipředmětovou provázanost učiva. Dalším požadavkem je kvalita zpracování učiva. Učebnice geografie by neměly sloužit žákům pouze jako zdroj informací, ale důležitý je i názorný a srozumitelný obsah. Proto je k samotnému výkladovému textu potřeba přidat také netextové prvky. Požadován je obrazový materiál – mapy, fotografie, schémata, statistické údaje

³ Wahla však poznamenává, že marginálie nejsou obvyklým komponentem v učebnicích geografie, ale spíše v učebnicích literatury, historie a fyziky.

(tabulky, grafy, kartogramy a kartodiagramy). V učebnicích geografie musí být obsaženy úlohy, které se zaměřují na práci s mapou. Velmi důležitá je propojenost se školním atlasem a dalšími mapovými materiály. Rovněž by učebnice měly splňovat to, že budou propojeny s moderními didaktickými prostředky, zejména s internetem⁴. Výhodou toho je možnost aktualizace jednotlivých témat. Dále by v učebnicích neměly chybět ani praktické a aplikační úlohy pro terénní výuku (náměty na terénní cvičení, geografické exkurze a výlety, práce s přístroji: buzola, GPS navigace aj.). Učivo by mělo být propojené také s každodenním životem žáků a místním regionem – učebnice by tedy měly zahrnovat i náměty na poznání místního regionu a jeho problémů týkajících se geografie⁵ (Mísařová a Hercik, 2013, s. 51–52).

⁴ Propojení s internetem lze docílit např. tak, že se do učebnice přidají odkazy či QR kódy, pomocí kterých se žáci mohou připojit na internetové zdroje.

⁵ Uvědomme si, že tyto úlohy vyplývají z Prakticko-aplikační funkce učebnice, která byla zmíněna v podkapitole 4.2.

6 Pracovní listy

V podkapitole 4.5 bylo uvedeno, že jedním z doplňujících výukových materiálů, který může navazovat na konkrétní učebnici, je např. pracovní sešit.

Pracovní sešity zahrnují úlohy a slouží k procvičování učiva a samostatné práci žáků. Využívají se především v základním vzdělávání, případně v jazykové výuce. Obsahem pracovního sešitu je učivo za určité období nebo za celý ročník. Pro konkrétní vyučovací hodiny lze pak na základě pracovního sešitu vytvořit soubor pracovních listů (Lepil, 2010).

Pracovní listy jsou materiální didaktické prostředky a patří mezi učební pomůcky textové. Mají podobnou typologii úloh jako pracovní sešity, avšak na rozdíl od pracovních sešitů je vyučující mohou řadit v různém pořadí s ohledem na edukační proces. (Tymráková, Jedličková a Hradilová, 2005).

Vzhledem k tomu, že navržená učebnice bude obsahovat vedle výkladového textu pracovní listy, tak se pracovními sešity dále nebudeme zabývat.

6.1 Význam pracovního listu pro pedagogiku

Pracovní list (dále jen „PL“) plní ve výukovém procesu několik funkcí. V první řadě povzbuzuje žáky k větší aktivitě a přispívá k samostatné práci žáků (mohou pracovat svým tempem, vybírat a vyhledávat informace v učebnici apod.). Ke druhé jmenované funkci se váže další úloha PL, a to možnost individuálního přístupu k žákům (PL umožňuje pracovat vlastním tempem, dává možnost upravit nebo zjednodušit obsah pro žáky se specifickými poruchami učení). PL dále umožňuje jednoduchý záznam poznatků a napomáhá k procvičování a upevnění probrané látky. Rozvíjí i tvůrčí činnost vyučujících (např. mohou zařadit témata, která v učebnici nejsou, procvičit učivo, které je pro žáky obtížnější). Kromě předešle zmíněného PL plní také funkci diagnostického prostředku pro učitele a často bývá součástí výukových programů (Tymráková, Jedličková a Hradilová, 2005).

6.2 Obecné zásady tvorby pracovních listů

Důležitým předpokladem pro tvorbu kvalitního PL jsou znalosti daného předmětu (pro který je PL vytvářen) a také znalosti pedagogiky, příslušné oborové didaktiky a psychologie dítěte (Tymráková, Jedličková a Hradilová, 2005).

Z tohoto důvodu musí pedagogové při přípravě PL dodržovat určité zásady. K tomu lze použít následující postup podle Tymrákové, Jedličkové a Hradilové⁶ (2005).

1. Volba tématu – zvolit si konkrétní téma, které chci v PL procvičovat.
2. Cíle PL – na základě zvolených cílů se pak zvažují typy úloh a obtížnost zařazeného učiva. Cílem může být např. vyhledávání a zápis informací z učebnice, opakování po delší době (už dříve probraného učiva), procvičování, shrnutí a poukázání na souvislosti, zjišťování vědomostí apod.
3. Volba formy – je nutné zohlednit formát PL (oboustranný list velikosti A4, u starších dětí může být i formát A5), písmo (musí být přiměřené věku žáků), zadání (je vhodné ho zvýrazňovat, nejlépe tučně) a obrázky (u mladších žáků větší počet, u starších menší).
4. Návaznost úloh – vhodné je řadit úlohy v logickém pořadí, od jednodušších po složitější.
5. Střídání různých typů úloh – jednotlivé úlohy, které po sobě následují v PL, by se neměly opakovat, a to jak formou, tak typem myšlenkových operací. Časté opakování stejného typu úloh vede k únavě a ke snížení motivace, zejména u mladších žáků.
6. Délka jednotlivých úloh – v tomto případě platí opět zásada přiměřenosti s ohledem na věk žáků (mladší žáci – kratší úlohy, starší žáci – delší úlohy).

⁶ Poznamenejme, že autorky se zaměřují na tvorbu pracovních listů pro primární vzdělávání, jejich postup však lze využít i pro tvorbu pracovních listů v této práci.

7 Učební úlohy

Součástí učebnic a pracovních listů jsou nepochybně učební úlohy. Ani plánovaná učebnice tedy nebude výjimkou. V této souvislosti stručně zmíníme důležité aspekty týkající se tvorby učebních úloh.

Nástrojem pro klasifikaci učebních úloh může být *revidovaná Bloomova taxonomie* navržená v roce 2001 Andersonem a Krathwohlem. Jedná se o taxonomii, která rozděluje vzdělávací cíle do dvou dimenzí: znalostní a kognitivní procesy. Tento třídící systém je považován za vhodný rámec pro hodnocení kvality učebních úloh z hlediska myšlenkových operací (Řezníčková a Matějček, 2014).

V dimenzi kognitivních procesů je vymezeno šest kategorií, které se dále dělí na jednotlivé podkategorie. Podle Řezníčkové a Matějčka (2014) jsou to kognitivní procesy:

1. *zapamatování* – znovupoznání a vybavování,
2. *porozumění* – interpretování, dokládání příkladem, klasifikování, sumarizování, usuzování, srovnávání a vysvětlování,
3. *aplikování* – vykonávání a implementování,
4. *analyzování* – rozlišování, uspořádání a přisuzování,
5. *hodnocení* – ověřování a posuzování,
6. *tvorba* – generování, plánování a vytváření.

Znárodnění revidované Bloomovy taxonomie vzdělávacích cílů s vysvětlením lze vidět na následujícím obr. 1.

Obr. 1 Revidovaná Bloomova taxonomie

(zdroj: Lorin W. Anderson, David R. Krathwohl, Peter W. Airasian, Kathleen A. Cruikshank, Richard E. Mayer, Paul P. Pintrich, James Raths, Merlin Wittrock. (Eds.) *A Taxonomy for Learning, Teaching a Assessing of Educational Objectives*. New York: Longman, 2001)

V revidované taxonomii autoři vytvořili také dimenzi znalostí se čtyřmi kategoriemi (opět členěnými do podkategorií: *znalost faktů*, *konceptuální znalosti*, *procedurální znalosti* a *metakognitivní znalosti*) (Řezníčková a Matějček, 2014).

Obtížnost úloh v učebních materiálech by měla vždy odpovídat věku žáků. Vzhledem k tomu, že navrhovaný učební text bude určen studentům středních škol, předpokládá se, že úlohy v něm budou splňovat určitou úroveň náročnosti. Měly by se tedy lišit od učebních úloh v učebnicích či pracovních sešitech pro základní školy, např. v tom, že nebudou zahrnovat neúměrně „hravé“ prvky jako spojovačky, křížovky, osmisměrky apod.

Příkladem úloh, které splňují tento požadavek obtížnosti a které lze uplatnit v učebnicích geografie, jsou komplexní geografické úlohy. Řezníčková a Matějček zmiňují ve své publikaci s názvem *Úlohy ve výuce geografie* (2014, s. 76), že: „Komplexní geografické úlohy (...) jsou jedním z intelektuálních nástrojů, který umožňuje procvičovat hlubší porozumění určité problematice a diagnostikovat úroveň porozumění a použití.“ Výše jmenovaní autoři pak jako ukázky uvádí komplexní úlohy na procvičení použití měřítka mapy, čtení v klimadiagramech a na čtení geografického textu s porozuměním.

8 Tematický celek politická geografie v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia

Jedním z požadavků kladených na učebnice je, aby jejich obsah odpovídal rámcovým vzdělávacím programům, tzn. aby se témata učebnic shodovala s tématy těchto programů. Tuto skutečnost je nutné vždy zohledňovat při výběru témat pro navrhovanou učebnici. V této kapitole se proto zaměříme na to, která témata politické geografie se vyskytují v rámcovém vzdělávacím programu, přičemž se omezíme na gymnázia (kvůli navrhované učebnici pro střední školy). Nejprve si ale definujme pojem „rámcový vzdělávací program“.

8.1 Rámcový vzdělávací program

České školství zavádí systém kurikulárních dokumentů, které jsou připravovány na dvou úrovních – státní a školní. Státní úroveň představují rámcové vzdělávací programy, které vymezují závaznost vzdělávání na jednotlivých stupních (předškolní, základní a střední vzdělávání). Na školní úrovni existují školní vzdělávací programy, podle nichž se realizuje vzdělávání v konkrétních školách. Každá škola si vytváří vlastní školní vzdělávací program v souladu se zásadami určenými v příslušném rámcovém vzdělávacím programu (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2021).

Rámcový vzdělávací program (dále jen „RVP“) je „základním pedagogickým dokumentem, který vymezuje povinný rámec státem stanoveného vzdělávání. Dokument je východiskem pro práci jednotlivých škol a udává směr jejich vzdělávacímu a výchovnému působení“ (Mísařová a Hercik, 2013).

RVP jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů (ŠVP). Existují RVP pro předškolní vzdělávání (RVP PV), pro základní vzdělávání (RVP ZV), pro gymnázia (RVP G), pro střední odborné vzdělávání (RVP SOV) a ostatní RVP. Vzdělávací obsah v RVP je rozdělen do 9 vzdělávacích oblastí: Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace, Informační a komunikační technologie⁷, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Umění a kultura, Člověk a zdraví, Člověk a svět práce. RVP G je členěn pouze na 8 vzdělávacích oblastí, nezahrnuje vzdělávací oblast Člověk a jeho svět. V RVP jsou dále definována *průřezová témata*, která zajišťují mezipředmětovou provázanost. Kromě toho jsou v něm vymezeny *klíčové kompetence* (tj. „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní

⁷ Dle aktualizace RVP G s účinností od 1. září 2022 se nově místo vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie zavádí vzdělávací oblast Informatika.

rozvoj a uplatnění každého člena společnosti“) a také *očekávané výstupy* (ty „vymezuji minimální úroveň, které mají všichni žáci prostřednictvím učiva dosáhnout“) (Mísařová a Hercík (2013), doplněno podle Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2021)).

8.2 Postavení politické geografie v RVP G

RVP G jsou platné pouze pro vzdělávání na čtyřletých gymnáziích a na vyšším stupni víceletých gymnázií (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2021).

Geografie je v rámci RVP G zařazena do vzdělávací oblasti *Člověk a příroda* spolu s fyzikou, chemií, biologií a geologií. Dále zasahuje také do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*, ale v RVP G je u ní uvedeno, že: „Vzdělávací obsah oboru Geografie je z důvodu zachování celistvosti umístěn ve vzdělávací oblasti Člověk a příroda.“ V rámci této oblasti se vzdělávací obsah oboru Geografie dělí do 5 tematických okruhů: Přírodní prostředí, Sociální prostředí, Životní prostředí, Regiony a Geografické informace a terénní vyučování (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2021).

Politická geografie se vyskytuje v tematickém okruhu *Sociální prostředí*, kde jsou očekávané výstupy následující:

- žák rozliší a porovnává státy světa a jejich mezinárodní integrační uskupení a organizace podle kritérií vzájemné podobnosti a odlišnosti,
- žák lokalizuje na politické mapě světa hlavní aktuální geopolitické problémy a změny s přihlédnutím k historickému vývoji.

Jedním z požadavků na učebnice je mezipředmětová provázanost. Tohoto požadavku lze docílit využíváním průřezových témat. Ve vzdělávacím oboru Geografie se aplikuje především průřezové téma *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*, které obsahuje v RVP G několik tematických okruhů. Ve vztahu k politické geografii lze zmínit okruh *Globální problémy, jejich příčiny a důsledky* zahrnující různá politická témata, např. hlavní světová ohniska napětí, mezinárodní migrace a migrační politika aj. (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2021, s. 35, 74–77).

9 Ověření učebního textu

Vzhledem k tomu, že studenti bakalářského stupně nemají mnoho příležitostí ověřit si učební materiály v reálné výuce, rozhodl se autor této práce požádat o evaluaci své učebnice odbornou, pedagogickou i laickou veřejnost. V rámci ověřovacího procesu bylo osloveno celkem šest respondentů (tři studenti geografického učitelského zaměření, dva pedagogové, jeden student bez geografického a učitelského zaměření). Nejprve byl respondentům poskytnut potřebný čas k přečtení dané učebnice. Následně s nimi autor realizoval polostrukturované rozhovory, a to vždy samostatně podle domluvy. Pro rozhovory bylo předem připraveno 12 otázek, které se zaměřovaly na posouzení konkrétních částí učebnice (jednotlivých kapitol a pracovních listů) a na hodnocení učebnice jako celku podle různých aspektů. Konstrukce otázek vycházela z požadavků na učebnice (viz podkapitoly 4.4 a 5.2) a na pracovní listy (viz podkapitola 6.2). Otázky k polostrukturovanému rozhovoru viz příloha č. 1.

Výsledek evaluace je následující. Učebnice většinou získala velmi kladné hodnocení. Respondenti uvedli ve svých odpovědích několik silných stránek učebnice:

- zpracování textu – přehlednost, systematičnost, srozumitelnost, aktuálnost,
- velké zastoupení praktického zaměření – práce s atlasem a internetem,
- drobné dílčí úkoly – nutí studenty k samostatné práci a vedou je k logickým úvahám,
- vizuální stránka – grafické členění textu, barevné odlišení, tučné zvýraznění, poutavost,
- mezipředmětová provázanost – propojení s dějepisem a dalšími předměty (občanská výchova, základy společenských věd),
- QR kódy, pracovní listy a řešení, slovníček pojmů, tabulky – vše na jednom místě,
- moderní učebnice.

Kromě témat v učebnici respondenti věnovali pozornost také pracovním listům. Ty podle jejich názoru odpovídají struktuře textu a jsou tvořeny podle zásady logické posloupnosti. Úlohy se podle nich neopakují a svou délkou jsou přiměřené věku žáků středních škol.

Výhrady k učebnici se objevovaly v menší míře. Některé kapitoly byly vyhodnoceny jako obsahově náročnější než jiné. Jedná se například o třetí kapitolu (Migrace), které byla vytýkána převaha teorie a statistiky a také nedostatek informací spojených s evropskou migrační krizí. Další připomínkou bylo nižší rozlišení obrazového materiálu. Jeden z respondentů také poznamenal, že vypracování pracovních listů může být pro žáky časově náročnější. Respondenti byli zároveň požádáni o to, aby se zaměřovali na faktické a jazykové chyby v textu. Během čtení našli pouze drobné chyby, které byly následně autorem upraveny.

Poslední otázka rozhovoru se týkala využití učebnice ve výuce. Všichni respondenti se vyjádřili, že učebnice je vhodná pro žáky středních škol. Z rozhovorů vyplynulo, že učebnici lze využít v rámci zeměpisu jako celek nebo také po částech.

10 Závěr

Hlavním cílem této práce je vytvořit učební text politické geografie pro střední školy. K dosažení tohoto cíle bylo stanoveno několik dílčích cílů, které byly postupně naplněny v předchozích kapitolách této práce.

Bakalářská práce předkládá nový středoškolský učební text *Politická geografie*. Základ této učebnice tvoří výkladový text, který je rozdělen do tří tematicky zaměřených kapitol:

1. Proč politická geografie? (téma: Úvod do politické geografie),
2. Politické uspořádání světa (témata: Mapy a politické mapy, Stát, Vývoj politické mapy světa, Významné mezinárodní organizace),
3. Migrace: příklad tématu politické geografie (téma: Mezinárodní migrace).

Témata v učebnici jsou propojena s pracovními listy, které obsahují řadu úkolů a cvičení různé obtížnosti. Výhodou pracovních listů je, že často vybízejí studenty k tomu, aby hledali informace z jiných zdrojů (především z internetu) než jen z učebnicového textu. Nutno podotknout, že pracovní listy jsou vytvořeny pouze k těm tématům, u kterých autor považoval procvičení daného učiva za potřebné (pracovní listy proto nejsou vytvořeny ke dvěma tématům: Úvod do politické geografie, Mapy a politické mapy). Součástí učebnice jsou dále řešení k pracovním listům, slovníček pojmů a jedna příloha (tabulky současných států světa s primárními informacemi o nich). Kromě toho učebnice obsahuje také barevný obrazový materiál. Vzhledem k tomu, že byl většinou převzat z internetových zdrojů, mohlo dojít v některých případech ke zhoršení kvality obrazu.

Před samotnou přípravou učebnice byl nejprve zpracován přehled teoretických poznatků o tvorbě učebnic, okrajově také o tvorbě pracovních listů a učebních úloh. V praktické části pak bylo snahou autora co nejvíce reflektovat informace uvedené v části teoretické. Při tvorbě učebnice byla tedy věnována pozornost zejména funkcím učebnice, strukturním prvkům a požadavkům učebnic (geografie), konstrukci obsahu učebnice ve vztahu k fázím výuky, konstrukci učebních úloh na základě revidované Bloomovy taxonomie a využití komplexních geografických úloh. Při vytváření pracovních listů byl zohledněn postup od Tymrákové, Jedličkové a Hradilové. Učebnice je vytvořena v souladu s tématy politické geografie uvedenými v RVP G (viz kapitola 8). Nakonec došlo k externí evaluaci kapitol učebnice a pracovních listů – učební text byl hodnocen šesti respondenty prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů.

Z učebnice si vyučující mohou vybrat kapitoly, které mohou sloužit buď jako základní učivo, nebo učivo rozšiřující (např. kapitola o migraci je vhodná pro zeměpisné semináře), zároveň učitelé mohou využívat informace z učebnice pro jiné tematické celky (např. učivo o Evropské unii mohou použít při výuce regionální geografie Evropy). Učebnice zohledňuje moderní trendy (její témata jsou přizpůsobena aktuálním politickogeografickým otázkám a jsou propojena prostřednictvím QR kódů a hypertextových odkazů s online materiály pro rozšíření znalostí). Výsledky

ověření ukazují, že učebnice může být využita v hodinách zeměpisu na středních školách a také může sloužit jako doplňkový materiál v rámci mezipředmětových vztahů (dějepis, občanská výchova, základy společenských věd). Je samozřejmé, že učebnice není dokonalá a dalo by se ji případně vylepšit. Nicméně autor věří, že se nová učebnice může stát plnohodnotným výukovým materiálem, který nejen pomůže vyučujícím při výuce politické geografie, ale pomůže třeba i mladým lidem v tom, že se začnou více zajímat o politická témata.

11 Summary

The aim of the bachelor thesis was to create a teaching text of political geography for secondary schools. In the first part of the work, basic knowledge about textbooks is summarized in terms of their creation – the work deals with the concept of a textbook, its functions, structural elements, and requirements for textbooks, and also mentions additional teaching materials. Due to the topic of the work, special attention is paid to geography textbooks.

Since this work also aims to create worksheets for the textbook text, the general principles for their creation are briefly described in the theoretical part. In addition, the work focuses on learning tasks that are an integral part of every textbook and worksheet. Since one of the requirements for textbooks is that their content corresponds to the framework educational programmes, it was necessary to take into account the topics of political geography covered in these documents for the selection of the topics of the planned textbook. All theoretical starting points were based on the study of Czech academic literature.

The result of the bachelor thesis is a self-created draft of a teaching text entitled “Political Geography – Textbook for Secondary Schools”. This textbook includes three color-coded chapters dedicated to topics such as the development of the political map of the world, international organizations, or migration. In addition, the textbook is complemented by four worksheets including solutions and an appendix. This material can now serve as an aid to teachers in teaching political geography or can be used by students for independent study.

12 Seznam literatury

12.1 Seznam použité literatury v teoretické části práce

KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.

LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů: Zvyšování kvality vzdělávání učitelů přírodovědných předmětů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (s vyznačením změn). In: *Edu.cz: Jednotný metodický portál MŠMT* [online]. Praha: MŠMT, c2022, září 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/>

MÍSAŘOVÁ, Darina a Jan HERCIK. *Kapitoly z didaktiky geografie I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3849-8 (tištěná verze). ISBN 978-80-244-3850-4 (online verze).

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 5., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0456-5.

ŘEZNIČKOVÁ, Dana a Tomáš MATĚJČEK. *Úlohy ve výuce geografie*. Praha: P3K, 2014. ISBN 978-80-87343-46-3.

TYMRÁKOVÁ, Iva, Helena JEDLIČKOVÁ a Lenka HRADILOVÁ. Pracovní list a tvorba pracovního listu pro přírodovědné vzdělávání. In: *Metodologické aspekty a výskum v oblasti didaktik přírodovědných plňohospodářských a příbuzných oborov*. Nitra: Přírodovědec č. 171, 2005, s. 104–110. ISBN 80-8050-848-8.

WAHLA, Arnošt. *Strukturní složky učebnic geografie*. Praha: SPN, 1983.

WEINHÖFER, Martin. *Metoda tvorby učebnic zeměpisu pomocí analýzy učebnic zeměpisu a RVP ZV* [online]. Brno, 2011 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/wilye/Dis_Weinhofer_1.pdf. Disertační práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky.

12.2 Seznam použité literatury v učebním textu

ADAMOVÁ, Karolina, Ladislav KRÍŽKOVSKÝ, Jiří ŠOUŠA a Jitka ŠOUŠOVÁ. *Politologický slovník*. Praha: C.H. Beck, 2001. ISBN 80-717-9469-4.

ANDĚL, Jiří, Ivan BIČÍK a Tomáš HAVLÍČEK. *Makroregiony světa: regionální geografie pro gymnázia*. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2010. ISBN 978-80-86034-78-2.

Atlas Mapy.cz [online]. Seznam.cz, c1996–2023 [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://atlas.mapy.cz>

BAAR, Vladimír, Petr RUMPEL a Petr ŠINDLER. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. ISBN 80-704-2737-X.

BBC. Israel's borders explained in maps. In: *BBC: News* [online]. c2023, 2020-09-16 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-54116567>

BIČÍK, Ivan, Bohumír JANSKÝ, Richard ČAPEK, et al. *Příroda a lidé Země: Učebnice zeměpisu pro střední školy*. 2., upravené vydání. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2011. ISBN 978-80-86034-73-7.

BRZÓSKA, Martin. *Nový zeměpis II. v kostce pro SŠ: Regionální geografie*. Praha: Fragment, 2020. ISBN 978-80-253-4810-9.

CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT. *Úvod do studia politické vědy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-864-3263-7.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 5 nejčastějších státních občanství cizinců podle regionu soudržnosti, kraje a okresu k 31. 12. 2021. In: *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/27914491/2112_c01t05.pdf/4d556641-7400-4e7c-b049-a2fd1a40447b?version=1.0

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Cizinci podle kategorií pobytu, pohlaví a občanství k 31. 12. 2021. In: *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/45942355/2112_c01t02.pdf/019f77af-e442-4d92-b9b3-dbaa665a2354?version=1.0

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Cizinci podle kraje, okresu a státního občanství k 31. 12. 2021. In: *Český statistický úřad* [online]. Excel soubor [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-v-cr-bez-azylantu>

- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Cizinci podle pohlaví a věku k 31. 12. 2021. In: *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/27914491/2112_c01t06.pdf/160a32f7-e480-4b84-adaf-2b27f11323bd?version=1.0
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Cizinci v ČR v letech 2004 - 2021 (stav k 31. 12.). In: *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/27320905/c01R01_2021.pdf/3684c8ef-fc19-493e-8498-416697170c0a?version=1.0
- CHROMÝ, Pavel a Miroslav ŠIFTA. Kdo vládne globálním systémům? *Geografické rozhledy: Globální systémy*. Praha: Česká geografická společnost, 2018, 27(4), 4–7. ISSN 1210-3004.
- CIA. Administrative divisions - The World Factbook. In: *CIA: Central Intelligence Agency* [online]. [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/administrative-divisions/>
- CIA. Government type - The World Factbook. In: *CIA: Central Intelligence Agency* [online]. [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/government-type/>
- ČLOVĚK V TÍSNI. *Učíme o migraci: Metodika pro vyučující* [online]. Praha: Člověk v tísní, 2022 [cit. 2023-03-31]. ISBN 978-80-7591-066-0. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/ucime-o-migraci-metodika-pro-vyucujici-1956pub>
- DANĚK, Petr, Petr JEHLIČKA a Jiří TOMĚŠ. *Stát, prostor, politika: vybrané otázky politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, 2000. ISBN 80-238-5566-2.
- DEMEK, Jaromír. *Geografie 3: regionální geografie světa : pro střední školy*. 2., přeprac. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7235-526-6.
- EVROPSKÝ PARLAMENT. Azyl a migrace v EU: fakta a čísla. In: *Evropský parlament: Zpravodajství* [online]. 2020-07-31 [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20170629STO78630/azyl-a-migrace-v-eu-fakta-a-cisla>
- EVROPSKÝ PARLAMENT. Azylová politika | Fakta a čísla o Evropské unii. In: *Evropský parlament: Fakta a čísla o Evropské unii* [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/151/asylum-policy>
- EVROPSKÝ PARLAMENT. Migrace v Evropě. In: *Evropský parlament: Zpravodajství* [online]. 2017-07-14 [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/priorities/migrace/20170629STO78632/migrace-v-evrope>
- FŇUKAL, Miloš. Nezávislé státy a závislá území (2009). In: *Katedra geografie: Přírodovědecká fakulta UP* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010-05-07 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: https://geography.upol.cz/soubory/lide/fnukal/polgeo_seznam_statu_2008.pdf

FŇUKAL, Miloš. *Politická geografie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3900-6 (tištěná verze). ISBN 978-80-244-3901-3 (online verze). Dostupné také z: <https://geography.upol.cz/soubory/studium/e-ucebnice/978-80-244-3901-3.pdf>

FREEDOMHOUSE. Explore the Map. *Freedom House* [online]. Washington, DC, c2023, 2022 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fotn&year=2022>

GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ PRO KOMUNIKACI. Historie EU a průkopníci evropské myšlenky Evropská unie. *Evropská unie* [online]. Generální ředitelství pro komunikaci [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_cs

GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ PRO KOMUNIKACI. Kde se platí eurem, eurozóna Evropská unie. In: *Evropská unie* [online]. Generální ředitelství pro komunikaci [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/countries-using-euro_cs

HODAČ, Jan a Tomáš KOTRBA. *Učebnice globalizace*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-33-4.

HOKROVÁ, Marie a Sylva TÁBORSKÁ, ed. *Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají* [online]. Aktual. 2. vyd. Praha: Člověk v tísni, 2008 [cit. 2023-03-09]. ISBN 978-80-86961-55-2. Dostupné z: <https://globalnevezdelavanie.sk/ako-ucit-o-migracii/>

HOWENSTEIN, Billy. The Importance of Political Geography. *Prisoners of Geography By: Tim Marshall* [online]. 2017 [cit. 2022-12-09]. Dostupné z: <https://prisonersofgeography.weebly.com/the-importance-of-political-geography.html>

IOM. World Migration Report 2022. In: *International Organization for Migration: World Migration Report* [online]. Geneva, c2023 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

KARAS, Petr a Ludvík HANÁK. *Maturitní otázky - zeměpis*. Praha: Fragment, 2008. ISBN 978-80-253-0595-9.

KŘIVÁNEK, Daniel. *Politická geografie pro zahraniční studenty*. 2., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2278-1.

LNĚNIČKA, Libor. *Vybrané texty z politické geografie* [online]. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 2011-11-21 [cit. 2022-12-07]. ISBN 978-80-210-5645-9. ISSN 1802-128X. Dostupné z: <https://is.muni.cz/elportal/?id=958818>

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. Soudy a soudci. *Portál justice* [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, c2017 [cit. 2023-02-23]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/soudy-a-soudci>

MULTIKULTURNÍ CENTRUM PRAHA. Migrace v ČR: Fakta a čísla. In: *MigraceOnline.cz: Portál pro kritickou diskuzi o migraci* [online]. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2021-10-12 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/migrace-v-cr-fakta-a-cisla>

NATO. Member countries. *NATO* [online]. 2023-04-05 [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/nato_countries.htm

PERLÍNOVÁ, Dominika. Nezávislý Tchaj-wan? Důvody, proč česká delegace vyvolala tak po-
drážděnou čínskou reakci. In: *IROZHLAS* [online]. Praha: Český rozhlas, c1997–2023, 2020-09-
03 [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/tchaj-wan-cina-asie-osn-mezinarodni-organizace_2009031524_per

POJAR, Miloš. *Izrael*. Praha: Libri, 2004. Stručná historie států. ISBN 80-727-7268-6.

POLITICAL GEOGRAPHY NOW. How Many Countries Are There in the World in 2022? In: *Political Geography Now: Updates on the world's countries and borders* [online]. c2011–2022, 2022-03-28 [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://www.polgeonow.com/2011/04/how-many-countries-are-there-in-world.html>

POLITICAL GEOGRAPHY NOW. New Countries. *Political Geography Now: Updates on the world's countries and borders* [online]. c2011–2022 [cit. 2023-01-21]. Dostupné z: <https://www.polgeonow.com/search/label/new%20countries>

ŘEZNÍČKOVÁ, Dana a Lenka PAVELKOVÁ eds. *Politická geografie: Metodika výuky politické geografie ve všeobecném vzdělávání* [online]. Praha: Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, 2021 [cit. 2022-12-20]. ISBN 978-80-7444-091-5. Dostupné z: <https://globalnirozvojove.vzdelavani.cz/wp-content/uploads/2022/03/Methodika.pdf>

Školní atlas světa. 5. vydání. Praha: Kartografie Praha, 2019. ISBN 978-80-7393-486-6.

STUDYSMARTER. Political Geography. *StudySmarter* [online]. [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/human-geography/political-geography/>

SULTAN, [Leon]. Introduction to Political Geography. In: *YouTube* [online]. 2020-11-09 [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=r6Sa3EsX3n4>

THE NATIONAL ARCHIVES. Maps in time from 1900 to 2000: The Cabinet Papers. In: *The National Archives* [online]. London [cit. 2023-01-21]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/maps-in-time.htm>

TOMEŠ, Jiří. Hranice – proměnlivý koncept bezpečnosti. In: *Časopis Vesmír* [online]. VESMÍR, 2016-11-16 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2016/11/hranice-promenlivy-koncept-bezpecnosti.html>

U.S. DEPARTMENT OF STATE. Independent States in the World. In: *United States Department of State* [online]. Washington, DC: Office of The Geographer and Global Issues, Bureau of Intelligence and Research, U.S. Department of State, 2022-12-14 [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://www.state.gov/independent-states-in-the-world/>

UNA UK. Student Worksheet 2.2. In: *UNA UK* [online]. c2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://una.org.uk/sites/default/files/Student%20Worksheet%202.2.pdf>

USTR. United States-Mexico-Canada Agreement. In: *United States Trade Representative: Executive Office of the President* [online]. Washington, D.C., 2020 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement>

WAISOVÁ, Šárka. *Atlas mezinárodních vztahů: Prostor a politika po skončení studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-015-4.

ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-859-8311-7.

12.3 Seznam zdrojů obrazového materiálu v učebním textu

Číslované obrázky

- Obr. 1 <https://zpravy.aktualne.cz/mapa-potrubi-plynovodu-a-ropovodu-v-evrope/r~i:photo:232771/r~i:article:653477/>
- Obr. 2 http://t2.gstatic.com/licensed-image?q=tbn:ANd9GcSbl15wUlcaubysa4hA9wJ_rkt-SBMKNLf9LLyJ-Qp7OkDIen6vkzC5hj-1G5sTHe8v5
- Obr. 3–8 <https://www.jetpunk.com/user-quizzes/6121/every-country-shape>
- Obr. 9 <https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2016/11/hranice-promenlivy-koncept-bezpecnosti.html#&gid=1&pid=1>
- Obr. 10 <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=17094>
- Obr. 11 https://leporelo.info/pics/pic/nova_kaledonie-_mapa.jpg
- Obr. 12 https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_monarchi%C3%AD_v_Evrop%C4%9B#/media/Soubor:European_monarchies.png
- Obr. 13 https://ichef.bbci.co.uk/news/976/mcs/media/images/82038000/jpg/_82038601_cartoon.jpg
- Obr. 14 <https://www.dejepis.com/wp-content/uploads/2013/02/Mapa-Evropy-1923.jpg>

- Obr. 15 vlastní zpracování v online tvůrci MapChart; <https://www.mapchart.net/>
- Obr. 16 https://cs.wikipedia.org/wiki/Budova_Organizace_spojen%C3%BDch_n%C3%A1rod%C5%AF#/media/Soubor:The_United_Nations_Secretariat_Building.jpg
- Obr. 17 <https://www.vlajky.eu/vlajky/144/eu.jpg>
- Obr. 18 <https://www.msmt.cz/uploads/gallery/full/10558.jpg>
- Obr. 19 ČLOVĚK V TÍSNI. Učíme o migraci: Metodika pro vyučující [online]. Praha: Člověk v tísni, 2022 [cit. 2023-03-31]. ISBN 978-80-7591-066-0. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/ucime-o-migraci-metodika-pro-vyucujici-1956pub>
- Obr. 20 <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/> (upraveno autorem)
- Obr. 21 <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/migrace-v-cr-fakta-a-cisla>
- Obr. 22 <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/migrace-v-cr-fakta-a-cisla>

Nečíslované obrázky

Zeměkoule (přední strana):

vlastní zpracování v online tvůrci WordClouds.com; <https://www.wordclouds.com/>

Motivační fotografie 1. kapitoly (str. 3):

<https://www.profolus.com/topics/geopolitics-vs-political-geography-vs-international-relations/>

Motivační fotografie 2. kapitoly (str. 6):

<https://www.thoughtco.com/overview-of-political-geography-1435397>

Myšlenková mapa (str. 8):

vlastní zpracování v online tvůrci MindOnMap; <https://www.mindonmap.com/>

Motivační fotografie 3. kapitoly (str. 19):

<https://www.un.org/en/global-issues/migration>

Obrysy států 1–6 (str. 23):

<https://www.jetpunk.com/user-quizzes/6121/every-country-shape>

Mapa Evropy (str. 26):

převzato z online tvůrce MapChart; <https://www.mapchart.net/>

Schéma (str. 27):

vlastní zpracování v Microsoft PowerPoint

Mapa světa (str. 27):

<https://czechtheworld.com/wp-content/uploads/2019/05/slepa-mapa-sveta.png>

Mapa Evropy (str. 28):

<https://www.mapchart.net/>

Mapa světa (str. 28):

vlastní zpracování v online tvůrci MapChart; <https://www.mapchart.net/>

Graf (str. 30):

<https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/migrace-v-cr-fakta-a-cisla>

Mapa Evropy (str. 33):

vlastní zpracování v online tvůrci MapChart; <https://www.mapchart.net/> (vypracováno na základě dat z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iron_Curtain_map.svg)

Mapa Evropy (str. 34):

vlastní zpracování v online tvůrci MapChart; <https://www.mapchart.net/>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Otázky k polostrukturovanému rozhovoru	40
Příloha č. 2 Návrh učebního textu	41

Příloha č. 1 Otázky k polostrukturovanému rozhovoru

1. Zdá se vám text přečtené části učebnice správný po jazykové a stylistické stránce?
2. Přihlíží učební text k věkovým a individuálním zvláštnostem žáků (přiměřeným pojetím, rozsahem, formou)? Je vhodný pro střední školy?
3. Myslíte si, že se text vyznačuje systematickým přístupem, uceleností, přehledností, jasností a logičností výkladu? Podává výklad na úrovni moderních znalostí?
4. Myslíte si, že text splňuje požadavek názornosti – tzn. že počet zařazených obrázků, schémat, tabulek, náčrtů, kartogramů, kartodiagramů a map, by měl tvořit společně s textem vyvážený celek.
5. Uplatňuje učební text spojení teorie a praxe? Dává možnost aktualizace, popř. možnost regionálního využití?
6. Učebnice by měla vést žáky k vytváření praktických pracovních návyků formou úkolů, otázek a cvičení. Myslíte si, že je jejich rozvržení v učebním textu dostatečné a že jejich úroveň obtížnosti odpovídá věku žáků SŠ?
7. Co se týče pracovních listů, odpovídají struktuře odpovídajícího textu v učebnici? Mají úlohy logickou posloupnost (od jednodušších po složitější)? Je dodržována různorodost typů úloh? Jsou učební úlohy svou délkou přiměřené věku žáků SŠ?
8. Jak byste zhodnotili celkový učební text po grafické stránce?
9. Jaké jsou podle vás silné a slabé stránky učebnice? Jaké má výhody/co byste ji naopak vytkli?
10. Našli jste v učebnici nějakou chybu? Něco, co byste změnili, nahradili nebo upravili?
11. Myslíte si, že je učebnice využitelná v reálné výuce zeměpisu? Nebo v jiných předmětech?
12. Představte si, že jste student SŠ. Jak by se vám z takové učebnice učilo, kdyby se používala v hodinách zeměpisu?

Příloha č. 2 Návrh učebního textu

Milí čtenáři,

právě máte před sebou učební text, který vám pomůže při studiu politické geografie. Jedná se o učebnici, která je určena především studentům středních škol, ale využívat ji mohou všichni zájemci o politickou geografii. Tento materiál není stanoven pro konkrétní ročník střední školy, nicméně předpokládá, že studenti mají potřebné základní znalosti ze socioekonomické geografie a kartografie.

Není překvapením, že zejména pro mladé lidi je dnes obtížné orientovat se v politice a tématech s ní souvisejících. Tato skutečnost se stala důvodem pro napsání této učebnice. Možná se ptáte, jak to souvisí s politickou geografii. Jednou z možností, která umožňuje dozvědět se o politice a jejích základních souvislostech, je právě politická geografie. Díky ní můžete lépe pochopit a orientovat se v současném politickém dění.

V této učebnici se nachází tři barevně odlišené kapitoly, které jsou dále členěny na jednotlivé sekce. Výhodou učebnice je, že některá její témata jsou doplněna také o pracovní listy, v nichž si můžete procvičit probrané učivo z textu. Výsledky pracovních listů pak snadno zkontrolujete pomocí klíče správných odpovědí na konci učebnice. Než se však pustíte do samotného studia, přečtete si pozorně níže uvedený návod k práci s učebnicí a také obsah na další straně.

Přeji vám úspěšnou cestu *Politickou geografii*.

Autor

DOPLŇUJÍCÍ ČÁST

Rozšiřuje výkladový text, především různými zajímavostmi, příklady, obrázky, úkoly apod. Na začátku sekcí jsou zde uvedena i klíčová slova.

NAVIGAČNÍ LIŠTA

Pomáhá vám orientovat se v učebnici. Názvy sekcí jsou vždy uvedeny v barevném pruhu. Šedý čtvereček označuje čísla sekcí.

Mapy a politické mapy

2.1

V této a dalších třech sekcích budete poznávat politicko-geografické souvislosti dnešního světa. V této sekci se nejprve seznámíte s politickými mapami, pomocí nichž lze porozumět světové geografii daleko lépe.

Klíčová slova

- mapa
- politická mapa

Studujte také **Slovníček pojmů** na str. 36.

Online atlas

Seznámte se s online **Atlasem** od Mapy.cz. Jeho součástí jsou interaktivní mapy několika typů. Najdete tam také mapy, které se zaměřují na politiku a mezinárodní vztahy. Nezapomeňte jej využívat při studiu dalších částí učebnice. Zkuste zjistit, co se tam právě děje.

Příklad

V současnosti existuje mnoho variant zobrazení Západní Sahary. Na některých mapách můžeme vidět Západní Saharu jako samostatný stát, na jiných jako součást Maroka.

- S využitím internetu popište současnou politickou situaci v Západní Saharě. Je Západní Sahara stále ještě okupována? Zjistěte, co je Fronta Polisario a SADR.

Otázky a úkoly

1. Vysvětlíte, co je politická mapa. Co z ní lze vyčíst?

1. Vymenujte a ukažte na mapě všechny světové kontinenty a oceány. Seřaďte je podle velikosti od největších po nejmenší.
2. Jaký je rozdíl mezi fyzickou a politickou mapou?

- Tuto sekci začneme motivační úvahou. Pozorujte politickou mapu světa ve Školním atlasu světa na straně 24–25.

První věc, na kterou se zaměřím, je změna našeho myšlení. Při pohledu na politickou mapu světa můžeme mít pocit, že to, co v ní najdeme, je přirozené či dané. Tak to ale není. Každý z nás tuto mapu dobře zná. Vidáme ji možná nejčastěji. Každá země má na ni jinou barvu. Všude je mnoho čar. My však musíme změnit naše uvažování, abychom nepřemýšleli o této mapě jako o něčem, k čemu došlo přirozeně. Všechny ty čáry, které můžeme vidět na politické mapě světa, totiž vyznačují hranice. Ty byly vytvořeny lidmi a odrážejí jedinečné historické, kulturní, ekonomické a politické okolnosti. Nejedná se tedy o přirozeně vyskytující se hranice, ale o čáry „nakreslené člověkem“.

Podstatnou součástí práce politického geografa je studium map. S pojmem „mapa“ jste se podrobněji seznámili v kartografii. Nám pro tuto chvíli stačí stručně připomenout hlavní podstatu map.

Co už známe?

Každá mapa je založena na nějakém druhu projekce (zobrazení), což znamená, že zkruskuje trojrozměrný prostor, aby se vešla na dvojrozměrnou stránku.

Z hlediska politické geografie jsou na každé mapě důležité zejména tři faktory: zobrazení, měřítko a symbolika. Nejběžnější mapou, se kterou se politický geograf setkává, je tzv. **politická mapa**. Cílem této mapy je podat přehled informací o stavu dnešního světa. Politické mapy zobrazují politické charakteristiky dané oblasti. Ukazují politické hranice států, národů a administrativních územních jednotek. Dále znázorňují hlavní vodní prvky (oceány, řeky, jezera apod.) a také města (hlavní či další významná).

Při čtení map však nesmíme zapomenout, že mapy jsou vytvářeny určitým způsobem v závislosti na cílech tvůrce mapy. Někdy totiž může nastat situace, a to se z politických důvodů velmi často děje, že tvůrčí úmyslně upraví mapy tak, aby se jim povedlo oklamat svého protivníka (vytváří tzv. falešné mapy). V politické geografii mohou být mapy dokonce používány jako propaganda. Musíme si proto dávat pozor, abychom se nenechali zmást představou, že to, co vidíme, je reálné.

Nevýhodou politické mapy je její statický charakter. Jen si uvědomte, jak často se v minulém století měnily státní hranice a tím i politická mapa světa. V této souvislosti je též dobré si uvědomit, že zatímco mnohé politické změny se na mapách objevují s velkým zpožděním, tak některé se, z důvodu politické (ne)vůle, neobjeví nikdy.

Zapamatujte si!

- Mezi významnou částí zkoumání politických geografů patří práce s mapami. Nejběžnější mapou, se kterou politický geograf pracuje, je politická mapa. Jedná se o mapu, která znázorňuje politické aspekty dané oblasti světa.
- Pro politickou geografii je důležité studovat politickou mapu světa. Tato mapa je přehledem současného stavu světa, ačkoli je tento stav diskutabilní, sporný a neustále se mění.

CÍLE

Určují, co budete umět po prostudování dané sekce.

VSTUPNÍ UČEBNÍ ÚLOHY

Jsou umístěny na začátku textu. Jejich účelem je motivovat vás do tématu.

PRŮBĚŽNÉ UČEBNÍ ÚLOHY

Nachází se v průběhu textu. Jedná se buď o pokyny, nebo různé otázky a úkoly sloužící k rozšíření tématu.

MOTIVAČNÍ KOMPONENT

Úvodní komponent, který vás uvede do nové problematiky. Od výkladového textu je ohraničen čarou a může obsahovat např. text, obrázek, mapu apod.

VÝKLADOVÝ TEXT

SYMBOLY POUŽÍVANÉ V UČEBNICI:

- klíčová slova
- zajímavosti
- otázky a úkoly
- QR kód – spojení s internetem
- práce se Školním atlasem světa
- praktické úlohy
- návrat k dříve osvojenému učivu
- odkaz na pracovní list
- shrnutí k zapamatování
- odkaz na slovníček pojmů
- příklady
- odkaz na tabulky států

UČEBNÍ ÚLOHY URČENÉ K PROCVIČOVÁNÍ A OPAKOVÁNÍ

SHRNUJÍCÍ TEXT

Obsahuje to, co byste si měli z učiva zapamatovat.

1	PROČ POLITICKÁ GEOGRAFIE?	3
1.1	Úvod do politické geografie	4
2	POLITICKÉ USPOŘÁDÁNÍ SVĚTA	6
2.1	Mapy a politické mapy	7
2.2	Stát	8
2.3	Vývoj politické mapy světa	14
2.4	Významné mezinárodní organizace	16
3	MIGRACE: PŘÍKLAD TÉMATU POLITICKÉ GEOGRAFIE	19
3.1	Mezinárodní migrace	20
	PRACOVNÍ LISTY	23
	ŘEŠENÍ PRACOVNÍCH LISTŮ	31
	SLOVNÍČEK POJMŮ	36
	TABULKY STÁTŮ	37

1 PROČ POLITICKÁ GEOGRAFIE?

Informace o probíhajících konfliktech a kontroverzích jsou v dnešním světě mnohem dostupnější díky médiím a sociálním sítím. Abychom však mohli plně porozumět tomu, co se skutečně děje, je důležité studovat politickou geografii v okolí těchto sporů. Pochopení toho, jak různé geografické faktory ovlivňují vztahy mezi lidmi, nám umožní odpovědět na otázky „Kdo jsme?“ a „Co se může stát v budoucnu?“.

Kapitola zahrnuje tyto sekce:

- 1.1 Úvod do politické geografie

V této sekci se podíváte na stručný přehled historického vývoje politické geografie. Dále si osvojíte teoretické základy politické geografie jako vědy a dozvíte se o základních tématech, kterými se politická geografie zabývá.

Klíčová slova

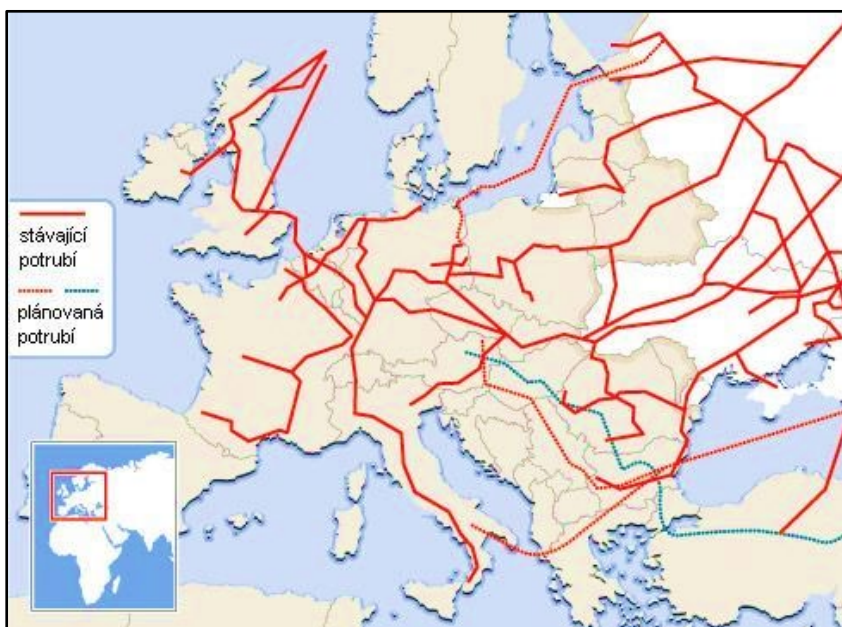
- historický vývoj
- politika
- politická geografie
- socioekonomická geografie
- stát

SP Studujte také *Slovníček pojmů* na str. 36.

1. Zamyslete se nad otázkou, jaký význam může mít politická geografie pro lidstvo. Svá tvrzení podložte vhodnými příklady.
2. Zajímáte se o politiku a mezinárodní dění?
3. Jaká politická témata se v současné době v Česku probírají?

Jedním z příkladů toho, jak je politická geografie pro člověka důležitá, je téma lidských zdrojů. Když na základě studia zjistíte, kdo má jaké zdroje a kde se nacházejí, můžete pochopit, kdo má s kým silné vazby a které země jsou nepřátelé/soupeři. Tak například Podle Tima Marshalla (jeho portrét je na obr. 2) dochází v současnosti na evropském trhu k velkým změnám, protože Spojené státy americké se stávají čím dál více soběstačné v oblasti zemního plynu.

Vzhledem k tomu, že západní Evropa patří mezi největší spotřebitele energie na planetě, mohou Spojené státy prodávat Evropě velké množství plynu. Tím budou přímou konkurencí s Ruskem, největším producentem zemního plynu na světě a klíčovým dodavatelem do Evropy. Podívejte se na obr. 1 – je patrné, jak silný základ má Rusko v dodávkách plynu. Tento příklad přesně ukazuje, jak velký význam má politická geografie, když se dvě strany (USA a Rusko) snaží dostat na vrchol trhu se zemním plynem, čímž zvyšují napětí ve svých již tak nestabilních vztazích a soupeření.

Obr. 1
Evropské plynovody a ropovody

HISTORICKÝ VÝVOJ POLITICKÉ GEOGRAFIE

Pojem „politická geografie“ se poprvé objevil v 18. století (A. R. Turgot), avšak v průběhu tohoto století se učenci zabývali politickou geografii jen okrajově. Z hlavních osobností lze uvést např. K. Rittera nebo K. Wyrwicze. Politická geografie jako vědní obor vznikla pak na přelomu 19. a 20. století. Mezi její zakladatele patří Brit Halford Mackinder a Němec Friedrich Ratzel (ten definoval základní pojmy politické geografie). Ratzelovy nejdůležitější myšlenky shrnuje např. kniha *Politische Geographie* (1897). Vývoj politické geografie ve 20. století byl ovlivněn myšlenkami různých škol, zejména německé, francouzské a anglosaské. Zástupci těchto škol se zaměřovali na obecné a regionální problémy politické geografie. Vývoj této vědy u nás je podstatně mladší než v zahraničí. Čeští geografové se začali zajímat o politickou geografii teprve od 20. let 20. století. K významným osobnostem se řadí např. V. Dvorský či J. Korčák, kteří se věnovali problematice politické geografie před druhou světovou válkou.

- Kteří představitelé patří mezi přední osobnosti současné české politické geografie? Hledejte na internetu.

Zajímavost

Spojitost mezi politikou a prostorem byla zajímavým tématem již pro starověké spisovatele. Víte například, že Aristoteles vytvořil vlastní model státu, definoval funkce hlavního města a řešil otázky týkající se státních hranic?

VYMEZENÍ POLITICKÉ GEOGRAFIE

Dříve než se dostanete k definici politické geografie, je vhodné si připomenout základní definici pojmu „geografie“.

Co už známe?

Geografie je věda, která se zabývá krajinnou sférou a zkoumá vzájemné vztahy mezi přírodním prostředím a lidskou společností v prostoru a čase. Geografie leží na rozhraní přírodních, společenských a technických věd. Jedná se o vědní obor multidisciplinární (pokrývá několik oblastí výzkumu) a interdisciplinární (sleduje souvislosti mezi výsledky vědních oborů a integruje je).

Nyní si musíte objasnit ještě pojem **politika**. Co vše se vám pod tímto slovem vybaví? Pravděpodobně si představíte činnost lokálních, národních nebo dokonce mezinárodních organizací. Skutečná politická sféra je však mnohem širší, než by se dalo předpokládat. V podstatě můžeme říct, že politika je všude kolem nás a denně se jí aktivně či pasivně účastníme. Politika zahrnuje volby, volební kampaně, politické strany a zájmová hnutí apod. Dále se týká lidských práv, práce, trávení volného času, sociální jistoty a sociálního státu. Výraz politika má více možných vysvětlení. Například jej můžeme chápat jako sféru, v níž je přítomné neustálé napětí mezi „vládnoucí“ (politika shora) a „emancipační“ (politika zdola) politikou – jedná se třeba o protiklady jako přítel–nepřítel, levice–pravice, chudý–bohatý, podřízený–nadřazený, většina–menšina atd.

- **Pokuste se na vašich konkrétních příkladech z praxe vysvětlit, jak geografické prostředí ovlivňuje politiku a naopak.**

V současnosti neexistuje jednotná definice pojmu „politická geografie“, protože různí autoři používají různé definice. Příkladem může být definice od Šindlera (1996), která zní takto: Politická geografie je dílčí geografická disciplína zabývající se vzájemným vztahem a působením geografického prostoru s politickými procesy a jevy v něm.

Politická geografie je vědní obor, který stojí na pomezí geografie, historie, sociologie a politologie. Nejčastěji je považována za součást **socioekonomické geografie**. Předmětem výzkumu jsou především ty části zemského povrchu, které jsou vymezeny hranicemi a mají určitou organizaci – tedy **státy**. Zásadním paradigmatem, které politická geografie řeší, je otázka vlivu státu a jeho politiky na utváření geografického prostředí (krajinné sféry).

Tradičními tématy politické geografie jsou politická mapa světa a její vývoj, státní hranice, stát a jeho vlastnosti (rozloha, poloha, tvar), klasifikace států podle různých hledisek, globální problémy lidstva (např. migrace, světová ohniska napětí, populační exploze, globalizace aj.), volby a geopolitika.

Abyste si mohli ujasnit termín politika, potřebujete také více porozumět pojmům přímo souvisejícím s politikou. Jedná se o ideologii, demokracii, politický systém, právní řád a soudnictví, hospodářský systém, politické strany, spolky a hnutí, zahraniční politiku a mezinárodní vztahy.

Obr. 2
Tim Marshall – britský novinář, patřící v současnosti mezi přední odborníky na problematiku mezinárodního dění

Zapamatujte si!

- Politická geografie jako samostatná disciplína má poměrně krátkou historii, etablovala se až v 18. století.
- Česká politická geografie má svůj počátek až ve 20. letech 20. století.
- Politická geografie zkoumá zákonitosti rozložení politických jevů a procesů v prostoru. Je považována za jednu z disciplín socioekonomické geografie a úzce souvisí s geografii, historií, sociologií a politologií.

Otázky a úkoly

1. Uveďte stručně historický vývoj vědní disciplíny.
2. Jak můžeme jednoduše definovat politickou geografii?
3. Pokuste se vysvětlit rozdíl mezi geografii a politologií. Existuje mezi nimi nějaká spojitost?

2 POLITICKÉ USPOŘÁDÁNÍ SVĚTA

Přemýšleli jste někdy o tom, proč na politické mapě světa kreslíme tolik čar? Nejen hranice 195 států, ale doslova miliony čar ohraničujících území, která mohou být malá jako pozemek u domu ale i velká jako obrysy největších států světa. Čáry, které prochází podzemím, vzduchem, mořem i hlubinami oceánu. Jsou vyznačeny značkami, ploty, zdi nebo řekami. Lidé je vymezují až do bodu konfliktu a potom je zase překreslují. Tyto čáry obklopují a obsahují skupiny lidí a zároveň tím vylučují ty ostatní. Politická geografie je studium toho, co tyto hraniční linie a území znamenají, a mnoho dalšího.

Kapitola zahrnuje tyto sekce:

- 2.1 Mapy a politické mapy
- 2.2 Stát
- 2.3 Vývoj politické mapy světa
- 2.4 Významné mezinárodní organizace

V této a dalších třech sekcích budete poznávat politickogeografické souvislosti dnešního světa. V této sekci se nejprve seznámíte s politickými mapami, pomocí nichž lze porozumět světové geografii daleko lépe.

Klíčová slova

- mapa
- politická mapa

SP Studujte také *Slovníček pojmů* na str. 36.

1. Vyjmenujte a ukažte na mapě všechny světové kontinenty a oceány. Seřadte je podle velikosti od největších po nejmenší.

2. Jaký je rozdíl mezi fyzickou a politickou mapou?

- Tuto sekci začnete motivační úvahou. Pozorujte politickou mapu světa ve Školním atlasu světa na straně 24–25.

Při pohledu na politickou mapu světa můžeme mít pocit, že to, co v ní najdete, je přirozené či jednou pro vždy dané. Tak to ale není. Každý z nás tuto mapu dobře zná. Vidáme ji možná nejčastěji. Každá země má na ní jinou barvu. Všude je mnoho čar. My však musíme změnit naše uvažování, abychom nepřemýšleli o této mapě jako o něčem, k čemu došlo přirozeně. Všechny ty čáry, které můžeme vidět na politické mapě světa, totiž vyznačují hranice. Ty byly vytvořeny lidmi a odrážejí jedinečné historické, kulturní, ekonomické a politické okolnosti. Nejedná se tedy o přirozeně vyskytující se hranice, ale o čáry „nakreslené člověkem“, které mohou být člověkem nejen „nakresleny“, ale také „překresleny“.

Online atlas

Seznamte se s online *Atlasem* od Mapy.cz. Jeho součástí jsou interaktivní mapy několika typů. Najdete tam také mapy, které se zaměřují na politiku a mezinárodní vztahy. Nezapomeňte jej využívat při studiu dalších částí učebnice. Zkoumejte informace o státech a zjistěte, co se tam právě děje. Online atlas snadno načtete pomocí *QR kódu*.

Podstatnou součástí práce politického geografa je studium map. S pojmem „mapa“ jste se podrobněji seznámili v kartografii. Zde bude stačit jen stručné připomenutí hlavní podstaty map.

Co už známe?

Každá mapa je založena na nějakém druhu projekce (zobrazení), což znamená, že zkruskuje trojrozměrný prostor, aby se vešla na dvojrozměrnou stránku.

Z hlediska politické geografie jsou na každé mapě důležité zejména tři faktory: zobrazení, měřítko a symbolika. Nejběžnější mapou, se kterou se politický geograf setkává, je tzv. **politická mapa**. Cílem této mapy je podat přehled informací o stavu dnešního světa. Politické mapy zobrazují politické charakteristiky dané oblasti. Ukazují politické hranice států, národů a administrativních územních jednotek. Dále zpravidla znázorňují hlavní vodní prvky (oceány, řeky, jezera apod.) a také města (hlavní či další významná).

Při čtení map však nesmíte zapomínat, že mapy jsou vytvářeny v závislosti na cílech tvůrce mapy. Někdy totiž může nastat situace, a to se z politických důvodů velmi často děje, že tvůrce úmyslně upraví mapy tak, aby se jim povedlo oklamat svého protivníka (vytváří tzv. falešné mapy). V politické geografii mohou být mapy dokonce používány jako **propaganda**. Musíte si proto dávat pozor, abyste se nenechali zmást představou, že to, co vidíte, je reálné.

Nevýhodou politické mapy je její statický charakter. Jen si uvědomte, jak často se v minulém století měnily státní hranice a tím i politická mapa světa. V této souvislosti je též dobré si uvědomit, že zatímco mnohé politické změny se na mapách objevují s velkým zpožděním, tak některé se, z důvodu politické (ne)vůle, neobjeví nikdy.

Příklad

V současnosti existuje mnoho variant zobrazení Západní Sahary. Na některých mapách můžete vidět Západní Saharu jako samostatný stát, na jiných jako součást Maroka.

- S využitím internetu popište současnou politickou situaci v Západní Sahaře. Je Západní Sahara stále ještě okupována? Zjistěte, co je Fronta Polisario a SADR.

Zapamatujte si!

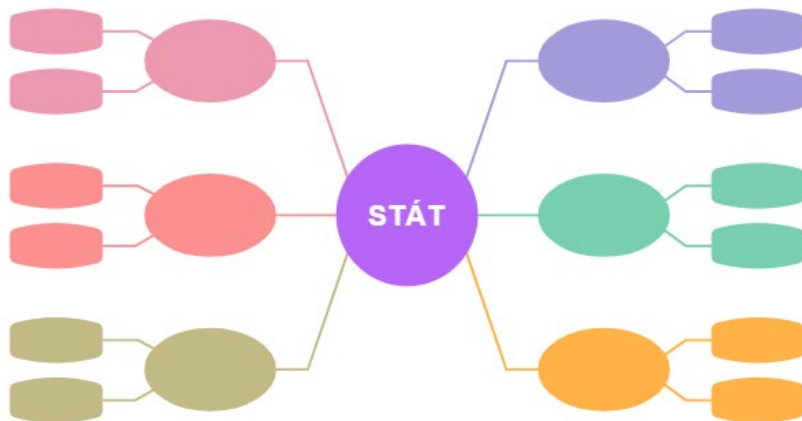
- Mezi významnou část zkoumání politických geografů patří práce s mapami. Nejběžnější mapou, se kterou politický geograf pracuje, je politická mapa. Jedná se o mapu, která znázorňuje politické aspekty dané oblasti světa.
- Pro politickou geografii je důležité studovat politickou mapu světa. Tato mapa je přehledem současného stavu světa, ačkoli je tento stav diskutabilní, sporný a neustále se měnící.

Otázky a úkoly

1. Vysvětlíte, co je politická mapa. Co z ní lze vyčíst?

Základním útvarem politického uspořádání je stát. Na politické mapě světa nejčastěji najdeme nezávislé státy. Kolik jich vlastně je? Jaké jsou předpoklady pro to, aby byl stát nezávislý? Jsou všechny státy považovány na mezinárodním poli za plnohodnotné? Odpověď na tyto otázky a mnohé další najdete v následující sekci. Ještě předtím je však potřeba ujasnit si jednu věc. Každý stát má několik typických znaků. Těmi základními jsou území, obyvatelstvo a státní moc.

- Co vše vás napadne, když se řekne slovo „stát“? Své nápady zapište do myšlenkové mapy. Můžete ji i rozšířit.

Klíčová slova

- stát
- státní území
- charakteristika území státu (poloha, tvar, velikost)
- státní hranice
- hraniční spor
- obyvatelstvo státu
- státní moc
- organ státní moci
- parlament
- hlava státu
- vláda
- státní suverenita
- nezávislý stát
- závislé území
- klasifikace států podle různých kritérií

Studujte také *Slovníček pojmů* na str. 36.

STÁTNÍ ÚZEMÍ A OBYVATELSTVO

Základem každého státu je **státní území**. Jedná se o prostor, který zahrnuje pevninské území včetně vnitrostátních řek, jezer a kanálů, geologický podklad, teritoriální vody, vzdušný prostor nad státním územím a nad teritoriálními vodami, zvláštní případy (např. území velvyslanectví). Je proto třeba mít na paměti, že státní území je trojrozměrný prostor, nikoli pouze plocha.

Politická geografie zkoumá několik charakteristik státního území. K těm nejzákladnějším patří poloha státu, jeho tvar a velikost. Z hlediska charakteristiky **polohy státního území** rozlišujeme:

- absolutní geografickou polohu (vzhledem k zeměpisným souřadnicím) – poloha vzhledem k moři, klimatickým pásům, zdrojům surovin, dopravním trasám apod.,
- relativní geografickou polohu (vzhledem k sousedním státům) – zajímá nás vojenská, ekonomická, sociální a demografická síla sousedních zemí.

- Zamyslete se nad tím, pro které činnosti může být důležitá poloha státu vzhledem k moři a vzhledem ke klimatickým pásům.

Tvar území má zásadní vliv na administrativně-správní členění daného státu, dopravní situaci, může ovlivnit také rozmístění obyvatelstva, hospodářské činnosti atd. Obecně lze říci, že pokud jsou státní hranice relativně krátké a území je souvislé, tak je tvar výhodnější. Území státu může být **podlouhlé** (obr. 3), **kompaktní** (obr. 4), **proruptivní** (kompaktní s výběžky) (obr. 5), **dělené** – souostroví (obr. 6) a pevninské (obr. 7), **perforované** (s enklávami) (obr. 8).

Základní charakteristika území státu

Obr. 3
podlouhlý tvar

Obr. 4
kompaktní tvar

Obr. 5
proruptivní tvar

Obr. 6
tvar dělený –
souostroví

Obr. 7
tvar dělený –
pevninský

Obr. 8
perforovaný tvar

Práce se Školním atlasem světa

- Charakterizujte polohu těchto států podle různých kritérií: Izrael, Francie, Nepál, Nový Zéland.
- Rozhodněte (ano, spíše ano, spíše ne, ne), je-li poloha České republiky výhodná z hlediska přístupu k moři, podnebí pro zemědělství, zdrojů surovin, dopravy, vztahů se sousedními státy. Své odpovědi zdůvodněte.
- Vyhledejte na mapě obrysy současných států (obr. 3–8) a pojmenujte je. Ke každému typu najděte další 2 příklady. Jaký tvar má Česká republika? Hledejte rovněž na internetu.

Příklad

Lesotho je enklávou v Jihoafrické republice. Kaliningradská oblast je ruskou exklávou v Pobaltí. Ceuta a Melilla jsou dvě španělské exklávy v severní Africe.

V některých případech má území státu nevhodný nebo nelogický tvar (výběžky, oddělené části). Nejběžnější takovou specifickou jednotkou jsou enklávy a exklávy. **Enkláva** je území cizího státu uvnitř jiného státního území. Pokud je území státu odděleno a obklopeno územím jiného státu (jiných států), nazývá se **exkláva**.

Další důležitou charakteristikou je **velikost** státního území. Některé státy jsou velmi malé (např. Vatikán a Nauru), zatímco jiné mají obrovskou rozlohou (Rusko, Kanada, Čína apod.). V politické geografii se podle velikosti území státu rozlišují:

- **velmi velké státy** (rozloha více než 2,5 mil. km²) – např. Rusko, Kanada, Čína, Brazílie, Indie atd.,
- **velké státy** (rozloha od 350 000 km² do 2,5 mil. km²) – např. Alžírsko, Saúdská Arábie, Súdán, Mongolsko, Angola, Turecko, Francie, Německo atd.,
- **střední státy** (rozloha od 150 000 km² do 350 000 km²) – např. Kongo, Finsko, Polsko, Itálie, Rumunsko, Sýrie atd.,
- **malé státy** (rozloha od 25 000 km² do 150 000 km²) – např. Česká republika, Řecko, Belgie, Panama, Kostarika atd.,
- **velmi malé státy** (rozloha menší než 25 000 km²) – např. Slovinsko, Singapur, Lucembursko, Tuvalu, Monako, Vatikán atd.

- **Vlevo naleznete tab. 1, kterou si nastudujte. Dále se zamyslete, jaké mohou být některé výhody a nevýhody velké velikosti státního území. U každého z osmi států se pokuste uvést jeden konkrétní příklad, v čem spočívá výhoda jejich velké rozlohy a naopak.**

Tab. 1
Největší státy světa podle rozlohy

	Stát	Rozloha (km ²)
1.	Rusko	17 075 400
2.	Kanada	9 994 670
3.	Čína	9 626 255
4.	USA	9 522 057
5.	Brazílie	8 514 877
6.	Austrálie	7 692 024
7.	Indie	3 166 414
8.	Argentina	2 780 092

Státní hranice a jejich typologie

- **Co znamená Schengenská smlouva? Kdy byla podepsána? Použijte internet.**

Obr. 9
Hranice mezi Severní a Jižní Koreou – dlouhá 243 km, představuje nejvíce střeženou hranici světa

- **Podle čeho byla vymezena hranice mezi Severní a Jižní Koreou a jaké jsou tresty za pokus o útěk ze Severní Koreje?**

Území státu je vymezeno **hranicemi**. Podle mezinárodního práva hranice státu vymezují území, na kterém se vztahuje suverénní moc státu. Státní hranice je čára oddělující území jednoho státu od území jiného státu nebo od mezinárodního území, jež nepodléhá suverénní moci žádné země (např. Antarktida nebo volné moře). Hranice vedená na povrchu země nebo na hladině vod však **není čarou, ale prostorem**, neboť vymezuje také podzemní a vzdušný prostor, které jsou součástí státního území.

Hranice můžeme klasifikovat podle několika kritérií, např. podle toho, zda vedou po pevnině nebo po moři (pevninské a mořské hranice), nebo jestli jsou mezi dvěma státy apod. Nejběžnější je dělení hranic na přirozené a umělé.

Přirozené hranice (přírodní) jsou vedeny po přírodním útvaru. Mohou být tvořeny horským hřbetem (např. hranice mezi Francií a Španělskem či mezi Argentinou a Chile), pouští (např. hranice mezi Saúdskou Arábií a Jemenem), řekou (např. hranice mezi USA a Mexikem) či jinou vodní plochou (jezero, bažina) (např. hranice mezi Tanzánií, Ugandou a Keňou na Viktoriině jezeru), mořským pobřežím atd. Přirozené hranice ve skutečnosti představují překážku pro pohyb lidí a vojenské techniky, a v důsledku toho je bylo historicky snazší bránit, zejména před expanzí cizích národů.

Umělé hranice jsou vytyčovány člověkem, bez ohledu na reliéf krajiny. Tato skupina zahrnuje historické hranice, etnické hranice a hranice zohledňující náboženství obyvatel. Umělé hranice nejčastěji vznikaly v koloniálních zemích na základě rozhodnutí kolonizátorů (především v Africe a Latinské Americe). Pokud tyto hranice probíhají v dlouhých a přímých liniích od jednoho geografického bodu ke druhému, označují se jako **geometrické hranice**. Takto extrémně byly ohraničeny některé africké státy, jejichž hranice byly vymezeny jako přímky vedoucí opuštěnou Saharou (např. hranice mezi Egyptem a Súdánem či mezi Libyí a Čadem), nebo některé státy v USA a Austrálii.

Z hlediska geopolitiky jsou zvláštní kategorií hranic **sporné** (konfliktní) hranice. Hovoříme o nich tehdy, když se stát nebo státy neshodnou na určité hranici a nárokují si území navazující na území jejich státu. V dnešním světě existuje celá řada sporných hranic. Příkladem může být indicko-pákistánský spor o Kašmír, hranice mezi Afghánistánem a Pákistánem či hranice mezi oběma Korejemi (viz obr. 9).

Obyvatelstvo státu

Zcela nezbytným prvkem každého státu je jeho **obyvatelstvo**. Tímto pojmem se označují skupiny všech osob, které trvale žijí společně v organizovaném společenství na území daného státu.

Praktická úloha

Vyberte si jeden aktuální hraniční spor. Daný problém si prostudujte a napište o tom referát.

STÁTNÍ MOC

Státní moc je druhem veřejné moci, což je politická síla, která je schopna zabezpečit (třeba i donucovacími prostředky) formování, upevnění a ochranu soustavy společenských vztahů ve státě. Je to nejběžnější politická moc, která se vyskytuje téměř ve všech státech světa. Státní moc je **základním znakem státu**. Podléhá jí veškeré obyvatelstvo (bez ohledu na občanství) a organizace sídlící na území státu. Státní moc je vykonávána prostřednictvím **státních orgánů** (parlament, vláda, úřady, soudy). Kromě nich má stát také složky, které plní specifické úkoly (např. policie, ozbrojené síly). Státní moc se v každé zemi člení na moc **zákonodárnou, výkonnou a soudní**.

- Který základní dokument vymezuje orgány státní moci ČR a jejich úkoly?

Zákonodárná moc (legislativní) je nejčastěji reprezentována **parlamentem**. Ten může být jednokomorový (poslanci tvoří jeden zákonodárný sbor) nebo dvoukomorový (dva sbory). Zatímco jednokomorové parlamenty jsou běžnější v unitárních republikách (výjimkou je Česká republika), dvoukomorové jsou typické pro monarchie a federativní státy.

Výkonnou moc (exekutivní) státu vykonává hlava státu a vláda. Hlavou státu v monarchiích je **panovník** (král, císař, kníže, emír apod.), v republikách je to **prezident**. Jejich pravomoci se v jednotlivých zemích značně liší. V některých zemích je pravomoc hlavy státu velmi omezená nebo skoro žádná, jinde může hlava státu řídit i vládu. Prezident je volen buď parlamentem (v parlamentních republikách), nebo přímo lidmi (v prezidentských republikách). **Vláda** je nejvyšší správní orgán státu. Jedná se o kolektivní orgán, jehož členy jsou ministři, odpovědní za chod jednotlivých resortů (např. dopravy, průmyslu a obchodu, financí, zdravotnictví apod.). V čele vlády stojí předseda (premiér) a místopředsedové.

- S využitím internetu jmenujte některé pravomoci prezidenta ČR. Co víte o jeho funkci?

Soudní moc vykonávají nezávislé soudy prostřednictvím nestranných a nezávislých soudců. Slouží zejména k ochraně práv občanů a dalších subjektů v občansko-správním řízení a při přezkumu rozhodnutí správních orgánů. Pouze soudy mají pravomoc rozhodovat o vině a ukládat viníkům trest v záležitostech trestných činů. Soudní systém České republiky je tvořen soustavou obecných soudů (Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy) a **Ústavním soudem ČR**, který se zabývá ochranou ústavnosti.

STÁTNÍ SUVERENITA, NEZÁVISLÉ STÁTY A ZÁVISLÁ ÚZEMÍ

Pojmem **suverenita (svrchovanost) státu** se rozumí právo vykonávat nezávislou moc na určitém státním území. Jedná se o moderní pojem, který podtrhuje dnešní mezinárodní vztahy. Suverenita je specifickou vlastností státní moci. Je základní podmínkou existence státu. Vztahuje se na dané státní území, přičemž práva určitého státu platí pro všechny organizace i občany pobývající na tomto území. Suverenitou disponují všechny **nezávislé státy** – tedy území mající vymezené a mezinárodně uznané hranice, obyvatelstvo a státní moc, která je suverénní. Jsou nezávislými subjekty mezinárodního práva a mohou vstupovat do mezinárodních vládních organizací.

Kolik je vlastně nezávislých států na světě? Na tuto poměrně jednoduchou otázku není snadné odpovědět, protože není jasné, co je stát, a co už ne. Jinými slovy, hodně záleží na tom, jak stát definujete. Podle OSN existuje dnes **195 nezávislých států**: 193 členů OSN a 2 pozorovatelské státy OSN (údaje k roku 2022).

- Zadejte adresu www.fragilestatesindex.org a zjistíte, co je index křehkých států a na čem je založen. Co znamená křehký stát?

Parlament České republiky se skládá ze dvou komor: **Poslanecké sněmovny** (dolní) a **Senátu** (horní). Mandáty obou komor jsou určovány svobodným hlasováním občanů ve volbách. V Poslanecké sněmovně je 200 poslanců, kteří jsou voleni na čtyři roky na základě poměrného systému. V čele Poslanecké sněmovny stojí předseda a místopředsedové. Senát tvoří 81 senátorů s šestiletým funkčním obdobím, volených většinovým systémem (každé dva roky se volí třetina senátorů). V čele Senátu jsou opět předseda a místopředsedové.

Obr. 10
Schůze Poslanecké sněmovny (únor 2023).

Těchto 195 zemí najdete na většině map světa. Téměř všechny jsou členskými státy Organizace spojených národů. Dvěma státům organizace udělila status pozorovatelský stát, což je v podstatě uznání, že to jsou nezávislé státy, i když stále nejsou členem OSN. Jsou jimi Vatikán a Palestina. Proti uznání Palestiny se však staví mnoho členských zemí OSN, takže některé zdroje mohou Palestinu vynechat a uvést celkové číslo 194.

- Na základě historických souvislostí vysvětlíte, proč Palestina není skutečným státem.

Příklad

Politický status Taiwanu zůstává nadále nejasný. Čína jej považuje za svou „vzbuřeneckou“ provincii a v podstatě žádný ze států světa neuznává Taiwan jako samostatný stát. Výjimkou je 14 zemí, které oficiálně uznávají Taiwan. Udržují s ním diplomatické a obchodní vztahy, zároveň podporují i politiku jedné Číny. Ta nicméně usiluje o to, aby Taiwan přišel o veškerá diplomatická spojení.

Kromě toho existuje několik zemí mimo samotnou OSN, ale přesto jsou oficiálně uznány alespoň jedním členem OSN. Tyto kontroverzně prohlášené země jsou obvykle označeny na mapách světa jako sporná území či zvláštní případy, pokud na mapě vůbec jsou. Států s částečným uznáním (bez členství v OSN) bylo v roce 2022 celkem 8: Taiwan, Kosovo, Abcházie, Jižní Osetie, Severní Kypr, Západní Sahara (Saharská arabská demokratická republika, SADR) a Doněcká a Luhanská lidová republika (v souvislosti s rusko-ukrajinskou válkou). Na všechna tato území si dělají nárok jiné země, ale ve skutečnosti je nekontrolují, alespoň ne úplně. Počet členů OSN, které uznávají výše uvedené území za státy, je různý. V případě Severního Kypru se jedná o jednoho člena (je uznán pouze Tureckem). Pokud jde o Kosovo, počet uznávajících států se pohybuje kolem 100.

Kosovo vyhlásilo nezávislost na Srbsku v roce 2008. Některé země světa jej však odmítají uznat jako stát, protože nebylo dosaženo dohody se Srbskem.

Příklad

EU nepřijímá jednotné stanovisko. Například ČR uznala Kosovo za stát, ale Slovensko nikoli. Mimo EU se ke státům, které odmítají uznat nezávislost Kosova, řadí třeba Čína nebo Rusko.

Vedle osmi částečně uznaných států existují ještě další samostatně vyhlášené země, které nejsou uznány vůbec žádným členem OSN, ale stále fungují nezávisle na zemích, které si je nárokují. Tyto země se spolu s částečně uznanými státy často označují jako „de facto“ suverénní státy. V současnosti do této skupiny patří Náhorní Karabach, Podněstří a Somaliland (k r. 2022).

Zajímavost

V posledních letech Nová Kaledonie usilovala o získání nezávislosti na Francii. Uskutečnila se tam celkem tři referenda, poslední bylo v roce 2021. Z něho vyplynulo, že ostrovy zůstanou francouzským územím. V prvním kole hlasovalo pro nezávislost 43 % obyvatel, ve druhém dokonce 47 %, ale v posledním kole už jen 3,5 %. Pokud by se místní většinově rozhodli pro odtržení, mohla by se Nová Kaledonie stát nezávislou, Francie totiž souhlasila s přijetím výsledků referenda.

- Vysvětlete, co je referendum. Proběhlo někdy referendum v České republice?

Na politické mapě světa najdete také mnoho dalších území, která nemají charakter nezávislého státu. Jedná se o **závislá území**, tj. nesamostatné politicko-

-geografické jednotky podléhající svrchovanosti některého z nezávislých států. Jsou to bývalé kolonie, dnes zámořská území. Patří mezi ně také území, která nepodléhají státní moci žádného státu – Antarktida, mezinárodní vody a kosmický prostor. Tyto oblasti nesou označení **mezinárodní území a prostory**.

Obr. 11
Nová Kaledonie – oficiální území Francie

- Najděte na mapě následující příklady závislých území a určete nezávislé státy, kterým tato území náleží: – Aruba, Faerské ostrovy, Falklandy, Guam, Réunion, Vánoční ostrov, Tokelau.

- Podívejte se na umístění Nové Kaledonie (viz obr. 11 výše). Popište její polohu a zhodnoťte výhody a nevýhody této polohy.
- Co může být důvodem, že voliči v Nové Kaledonii tak drtivě odmítli nezávislost v posledním referendu za rok 2021? Myslíte si, že se území v budoucnu osamostatní? Jaké by mohly být důsledky přijetí nezávislosti?

Seznamy všech nezávislých států a závislých území podle kontinentů najdete v příloze *Tabulky států* na str. 37–41. Státy jsou zde rozděleny podle různých kritérií. S přílohou se seznamte. Poslouží vám v následující části (zejména při práci na různých úkolech) a také v pracovním listu.

KLASIFIKACE STÁTŮ

Státy podle formy vlády

V současnosti běžně členíme státy podle různých hledisek (např. podle závislosti či nezávislosti, rozlohy, geografické polohy apod.). V politické geografii se kromě toho rozlišují i formy státu (způsob organizace a fungování státní moci). Podle toho, kdo stojí v čele dané země, se státy nejčastěji rozdělují na monarchie a republiky.

V **monarchiích** je hlavou státu panovník (monarcha), nejčastěji dědičný v rámci panovnického rodu. Existují tři formy monarchií podle pravomocí panovníka:

- **absolutní monarchie** – panovník má prakticky neomezenou moc (např. Saúdská Arábie, Omán),
- **konstituční monarchie** – moc panovníka je omezena ústavou (konstitucí); panovník má většinou reprezentativní úlohu (např. Lichtenštejnsko, Monako, Bhútán, Thajsko ad.),
- **parlamentní monarchie** – panovník je jen reprezentativní funkcí, fakticky nevládne (např. Spojené království, Norsko, Švédsko, Dánsko, Japonsko ad.).

Republika je stát, ve kterém neexistuje panovnický úřad. V čele republiky stojí prezident volený na základě ústavy. Podle postavení a pravomocí prezidenta rozlišujeme několik typů republik. V zásadě to jsou tyto 2 typy:

- **parlamentní republika** – prezident je většinou volen parlamentem a má převážně reprezentativní roli; nejdůležitější funkce v zemi zastává vláda a její předseda (premiér), popř. kancléř v Německu a Rakousku; další příklady parlamentních republik: Finsko, Polsko, Maďarsko, Chorvatsko atd.,
- **prezidentská republika** – prezident je obvykle volen přímo obyvatelstvem (je zároveň předsedou vlády) a má největší pravomoci při řízení státu – typické pro USA; další příklady: především v Americe (Mexiko, Brazílie aj.) a střední Africe (Gabon, Ghana, Kamerun, Libérie, Nigérie aj.), v Evropě Bělorusko.

V některých zemích vznikl i přechodný typ – **parlamentně-prezidentská republika**. Zde je prezident volen přímo lidmi a podílí se na výkonné moci, významný vliv má však také vláda. Tento kombinovaný model se vyskytuje např. ve Francii, Rusku nebo v Rumunsku.

Vedle výše zmíněných forem vlády existují ještě další (specifické) typy. Příkladem je **teokracie** (vláda boha) – stát, který je považován za dílo boží (Vatikán, Japonsko do roku 1945, Írán). Lze uvést také totalitní režimy působící v **komunistických zemích** (Čína, KLDR, Vietnam, Laos, Kuba). Tyto země jsou oficiálně republikami, ale fungují na principu vlády jedné politické strany. Další zvláštní formou je **vojenská diktatura**, která byla nastolena v zemích, kde se k moci dostala armáda (Myanmar, Čad).

Státy podle způsobu vlády

Dalším klasifikačním kritériem forem státu je způsob vlády – podle způsobu výkonu moci nad občany se státy dělí na **demokratické** a **autokratické** (nedemokratické). V současné době má většina zemí demokratický způsob vlády (míra demokracie ale není všude stejná). V demokracii se na řízení a správě státu mohou podílet všichni plnoprávní občané. Jejich účast může být buď přímá, nebo nepřímá (zastupitelská demokracie).

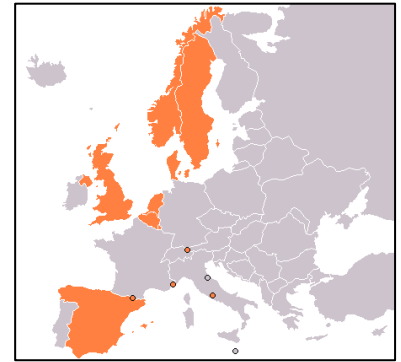
Příkladem autokratické formy státu jsou **diktatury**, které se vyskytují především v rozvojových zemích, kde po vojenském převratu přebírá moc vojenská vláda nebo v některých případech mocný jedinec. Nejvyšším stupněm autokracie jsou **totalitní systémy** (fašismus, nacionální socialismus, komunismus). Za totalitní státy jsou dnes považovány např. Severní Korea, Čína, Kuba, Libye či Bělorusko.

Míru demokracie v jednotlivých zemích každoročně vyhodnocuje americká organizace *Freedom House*. Ta klasifikuje státy podle dvou indexů: politická práva a občanské svobody, přičemž hodnocení je prováděno na stupnici od 1 (nejvíce svobodných) do 7 (zcela nedemokratických). Na základě průměru obou ukazatelů pak organizace rozděluje státy na **svobodné**, **částečně svobodné** a **nesvobodné**.

Práce se Školním atlasem světa

1. Ve kterých částech světa převládají podle Freedom House svobodné země?
2. Určete míru svobody (svobodný, částečně svobodný, nesvobodný) následujících států: Ukrajina, Rusko, Angola, Venezuela, Mexiko, Saúdská Arábie.

Obr. 12
Monarchie v Evropě

- **Pojmenujte oranžově zvýrazněné státy na obr. 12 a určete, jaký typ monarchie je v nich nastolen.**
- **Zjistěte, co znamená označení „království Společenství“.**
- **Ke kterému typu republiky patří Česko a Slovensko?**

Video

Puťte si pomocí **QR kódu** krátké video s názvem **Politické systémy** a odpovězte na následující otázky.

- **Jaký je rozdíl mezi autokracií a demokracií?**
- **Uveďte typy autokratických a demokratických systémů.**
- **Který typ zastupitelské demokracie je nejvíce rozšířen v Evropě?**
- **Proč je demokracie v dnešní společnosti tak významná? Jaké jsou její znaky?**

Státy podle územní organizace V závěru této sekce se obeznámíte s poslední klasifikací forem států – podle územní organizace. Z tohoto hlediska se rozlišují státy unitární a složené.

- S pomocí internetu vyhledejte ke všem zemím uvedeným v pravém odstavci názvy jejich správních celků (těch vyšších).

Členské státy složených států mají různé názvy: **spolkové země** (Německo, Rakousko), **státy** (USA, Mexiko, Brazílie, Indie, Austrálie), **republiky** (Rusko), **kantony** (Švýcarsko), **provincie** (Kanada).

Současná politická mapa je z většiny zastoupena **unitárními státy**. Ty mají jednu základní vlastnost – existence jasného mocenského centra, vykonávajícího moc nad celým územím. Státy tohoto typu se člení na územně správní jednotky (obvykle na větší počet menších jednotek), které jsou podřízené centru. Některé unitární státy mají také své autonomní oblasti, kdy tato část státu má v některých oblastech státní správy vyšší míru autonomie než ostatní části – takové státy se označují jako **diferencované státy**. K unitárním státům se řadí např. Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Francie, Norsko, Švédsko aj.

Složené státy se vyskytují nejčastěji v podobě **federace**. Území federativních států se skládá z několika členských států, jejichž vlády mají poměrně velkou míru autonomie (vlastní vláda, parlament, zákony). Členské státy přenechávají některé své kompetence společným orgánům federace. Většinou se jedná o armádu, zahraniční politiku, správu společné měny a celní záležitosti. Federace obvykle mají společnou ústavu, státní občanství a nejvyšší státní orgány. Tento princip je uplatňován především u rozlehlých států (Rusko, Kanada, USA, Brazílie, Austrálie, Indie). Není to však pravidlem, protože existují i drobné federace s malým počtem obyvatel (např. Mikronésie, Komory).

Zapamatujte si!

- Každý stát musí mít tři hlavní znaky – státní území, obyvatelstvo a státní moc.
- Základními charakteristikami státního území jsou poloha, velikost a tvar.
- Území státu je ohraničeno státními hranicemi. Existuje několik typů hranic, nejběžnější je členění hranic na přirozené a umělé.
- Státní moc představuje sílu, která ve státě udržuje systém společenských vztahů a zabezpečuje obranu státu. Je rozdělena na tři složky – moc zákonodárnou, výkonnou a soudní.
- V současnosti existuje na světě 195 nezávislých států a asi deset států bez mezinárodního uznání. Na politické mapě světa se vyskytují také závislá území.
- Politická geografie rozlišuje typy států podle různých kritérií. Z hlediska formy vlády jsou nejrozšířenější republiky a monarchie. Podle způsobu vlády dělíme státy na demokratické a autokratické. Podle územní organizace se státy člení na unitární a složené.

Otázky a úkoly

1. Z jakých částí se skládá státní území?
2. Jakých je šest základních tvarů státního území? Uved'te ke každému z nich jeden příklad současného státu.
3. Charakterizujte polohu (vnitrozemský, přímořský, ostrovní, souostrovní) těchto států: Portugalsko, Bolívie, Irák, Filipíny, Kuba, Malí, Nový Zéland, Mikronésie, San Marino, Singapur, Nigérie, Makedonie.
4. Vysvětlete rozdíl mezi přírodní a geometrickou hranicí. K oběma typům určete 2 příklady.
5. Proč dochází ke sporům o hranice?
6. Definujte pojmy: suverenita, „de facto“ suverénní stát, prezidentská republika, teokracie, diktatura, autonomie, federace.
7. Kolik má OSN členských států? Je Kosovo jejím členem?
8. Všechny státy Beneluxu jsou unitární státy. Je to pravda?
9. Co víte o politickém systému České republiky? (rozdělení státní moci, forma a způsob vlády, typ státu podle územního uspořádání, územně správní členění).
10. Vyhledejte na webových stránkách Freedom House informace o míře svobody k poslednímu roku v ČR, Maďarsku, Číně, KLDŘ a Západní Sahaře.

Už víte, že politická mapa světa se neustále mění. V této sekci se budete zabývat konkrétními změnami s přihlédnutím k historickému vývoji. Dozvíte se, jak se v průběhu dějin vyvíjely hranice států v Evropě i jinde ve světě.

1. Kde vznikaly nejstarší státy? Které státy to byly? Proč vznikaly právě tam?
2. Pokuste se najít rozdíly mezi politickou mapou světa ze začátku 20. století a dnešního světa. Co by mohlo být důvodem těchto rozdílů?

Příklad

Jedním z nejvýraznějších projevů politické expanze v posledním století byla nepochybně kolonizace a dekolonizace Afriky. Hlavními světovými velmocemi v době kolonialismu (soustředěnými především v západní Evropě) byly například Francie, Velká Británie, Španělsko atd. Právě tyto země byly zodpovědné za vznik většiny geometrických hranic Afriky. Společně si na kontinentu vytyčily svá území, ale zdálo se, že je nezajímá jedna zásadní věc, a sice etnické a kulturní rozdíly mezi lidmi žijícími v Africe. A tak bez ohledu na odlišné kultury byly hranice vytyčeny přímo skrze ně, což mezi nimi vyvolalo konflikty, které zůstávají dodnes nevyřešené. Tyto spory po velmi dlouhou dobu bránily ve vývoji jednotlivých zemí, protože nikdo nebyl schopen s ostatními vycházet. Problém z pohledu politické geografie spočívá právě v tom, jak byla Afrika rozdělena a jak to zapříčinilo, že oblasti, jako je subsaharská Afrika, jsou dnes málo rozvinutým regionem světa. Z těchto důvodů má Afrika z hlediska politické geografie pořád před sebou ještě dlouhou cestu, a to i přesto, že se jedná o jedno z míst s nejbogatšími přírodními zdroji na světě.

Politická mapa světa se v průběhu lidských dějin neustále měnila. Příčinou toho byly přírodní jevy (klimatické změny), omezená úživnost obydlených oblastí, ekonomické důvody (hledání nových odbytišť) nebo náboženské důvody (např. šíření islámu), případně touha vládců po moci. Státní útvary se nově vytvářely, posilovaly či postupně zanikaly. Politická mapa proto představuje dynamicky se měnící strukturu politického rozdělení světa.

KOLONIALISMUS

K zásadním změnám na politické mapě světa došlo v období kolonialismu, kdy byla rozsáhlá území většiny kontinentů postupně obsazována, především evropskými zeměmi. Centrem objevitelských a námořních výprav se v 15. a 16. století staly země Pyrenejského poloostrova – Španělsko a Portugalsko. Ty postupně začaly obsazovat Latinskou Ameriku. Po ústupu slávy Španělska a Portugalska se v první polovině 17. století stalo světovou koloniální mocností Nizozemsko. Cílem nizozemské expanze byla kolonizace Indonésie. V 18. a 19. století soupeřily mezi sebou o koloniální nadvládu především Velká Británie a Francie. Tyto dvě země obsadily Severní Ameriku a během 19. století získaly téměř celou Afriku, Přední a Zadní Indii a Oceánii. Rusko obrátilo svou pozornost na východ a ovládlo Sibiř (a v jednu dobu i Aljašku), v průběhu 19. století získalo také kontrolu nad Kavkazem a Střední Asií.

Práce se Školním atlasem světa

1. Podle mapy určete jednu oblast světa, která byla v minulosti kolonizována: Španělskem, Portugalskem, Velkou Británií, Francií a Nizozemskem. Uveďte příklady nezávislých států, které z těchto kolonií vznikly.
2. Určete názvy afrických států, které byly na přelomu 19. a 20. století kolonizovány konkrétními evropskými zeměmi.

POLITICKÁ MAPA PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

Kromě kolonialismu měly na vývoji politické mapy světa značný vliv také obě světové války. První světová válka výrazně změnila říšskou strukturu v Evropě. Poražené mocnosti – Německá říše, Rakousko-Uhersko a Osmanská říše – se rozpadly. Na základě mírových smluv došlo ke vzniku nových států. V roce 1918 vyhlásily české země a Slovensko nezávislost na Rakousku-Uhersku a vytvořily

Klíčová slova

- politická mapa světa
- kolonialismus
- dekolonizace
- územní změny po 1. sv. válce
- územní změny po 2. sv. válce
- období studené války

Studujte také **Slovníček pojmů** na str. 36.

Místní obyvatelstvo v Africe nedokázalo vzdorovat vojenské přesile Evropanů. V roce 1882 Velká Británie obsadila Egypt. Zájem o africká území postupně začalo projevovat také Německo. Tyto dvě země se tak střetly nejen mezi sebou, ale i s dalšími evropskými zeměmi, usilujícími o rozšíření své koloniální nadvlády. Kvůli závažnosti konfliktů došlo dokonce ke svolání mezinárodní konference o Africe do Berlína v letech 1884–85. Přestože na tomto jednání nebyly vyřešeny stávající problémy, byla stanovena pravidla pro budoucí vyhlašování koloniální svrchovanosti nad částmi Afriky. Tímto začal vleklý boj o rozdělování afrického kontinentu, přezdívaný jako „rvačka“ o Afriku (*scramble for Africa*).

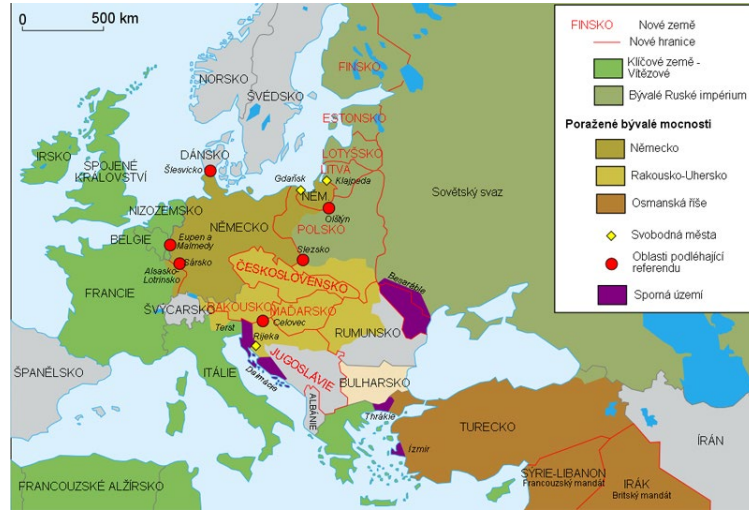
Obr. 13

Cecil Rhodes, jeden z nejvýznamnějších britských imperialistů 19. století v podobě karikatury Rhodského kolosu rozkročený od Káhiry po Kapské Město

- Jaký význam má podle vás karikatura na obr. 13? S pomocí internetu vysvětlete slovo imperialismus.

republiku **Československo**. V tomtéž roce vzniklo i Polsko, které se stalo nezávislým na Německu a Ruské říši. V roce 1922 se zformoval **Svaz sovětských socialistických republik (SSSR)**. Z dalších nových nezávislých států lze jmenovat např. Turecko, Egypt nebo Saúdskou Arábii.

- Prohlédněte si mapu na obr. 14 a určete další nové státy v Evropě, vzniklé po 1. sv. válce. Dále jmenujte svobodná města, která existovala v meziválečné Evropě.
- Jak se nazývá mírová smlouva, která měla zásadní vliv na poválečné uspořádání světa? Kdy a kde byla podepsána? Zjistěte na internetu.

Obr. 14
Evropa v roce 1923

POLITICKÁ MAPA PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Změny v uspořádání Evropy pokračovaly i po druhé světové válce. Jednak došlo k několika územním změnám (např. rozšíření Sovětského svazu na úkor Polska, Československa, Rumunska a Finska, dále posunutí Polska na západ), jednak byla Evropa rozdělena na dva bloky – **východní** (ovládaný SSSR, s nástupem socialismu se zde postupně vytvořila **socialistická soustava**) a **západní** (zahrnující ekonomicky rozvinuté země s demokratickými režimy, tj. **kapitalistické**). Spolu s Evropou byl celý svět rozdělen na dva bloky (zkráceně **Východ** a **Západ**). Hlavní vítězové druhé světové války, SSSR a USA, nyní stáli proti sobě ve studené válce. Velká část zbytku světa se postavila na stranu těchto dvou velmocí, dvou táborů, komunistického proti kapitalistickému, v napjatém nepřátelství.

V poválečném období vznikla řada nových státních útvarů. Podle jednotlivých oblastí světa to byly například:

- Evropa – **rozdělení Německa** na dva státy (NDR a NSR),
- Asie – Sýrie, Izrael, Jordánsko, Pákistán, Indie, Jižní Korea, KLR, Myanmar, ČLR, Indonésie, Malajsie, Vietnam, Kuvajt ad.,
- Afrika – téměř všechny současné samostatné státy získaly nezávislost během **dekolonizace** v letech 1951–1993, nejvíce (celkem 17) v roce **1960**, v tzv. **Roce Afriky**,
- Latinská Amerika – Jamajka, Surinam, Guyana ad.,
- Austrálie a Oceánie – Austrálie, Nový Zéland, Papua Nová Guinea ad.

Koncem 80. let se sovětské vedení začalo hroutit a od roku 1989 komunistický režim v Rusku a východní Evropě rychle kolaboval. Výsledkem toho byl **rozpad SSSR** na 15 nezávislých států (1991) a **rozpad federativních států Československa a Jugoslávie**. V roce 1990 došlo ještě ke **sjednocení Německa**. **1. ledna 1993** vznikly rozdělením Československa dva nástupnické státy: **Česká republika** a **Slovenská republika**. Mezitím se v Africe osamostatnily **Namibie** (1990) a **Eritrea** (1993), v Oceánii **Palau** (1994). Na počátku 21. století získaly nezávislost dva státy, a to **Východní Timor** (2002) a **Černá Hora** (2006).

Zapamatujte si!

- Vzhledem k tomu, že dochází ke změnám v počtu a rozloze jednotlivých států a jejich hranic, je politická mapa světa odrazem měnící se politické a administrativní struktury lidské společnosti na Zemi.

Zajímavost

NEDÁVNÉ ZMĚNY NA POLITICKÉ MAPĚ SVĚTA

- rozdělení Súdánu na dva samostatné státy – Severní a Jižní Súdán (2011)
- v r. 2012 hnutí MNLA vyhlásilo nezávislý stát Azawad v severním Mali, stát nebyl uznán žádným členem OSN, dnes již neexistuje
- v r. 2012 OSN uznala **Palestinu** jako stát a udělila jí status pozorovatelský stát
- v r. 2014 Krym vyhlásil nezávislost na Ukrajině jako Republika Krym, po deseti dnech se nezávislosti vzdal a území bylo **anektováno Ruskem**, toto odtržení však OSN a většina států světa neuznává

Praktická úloha

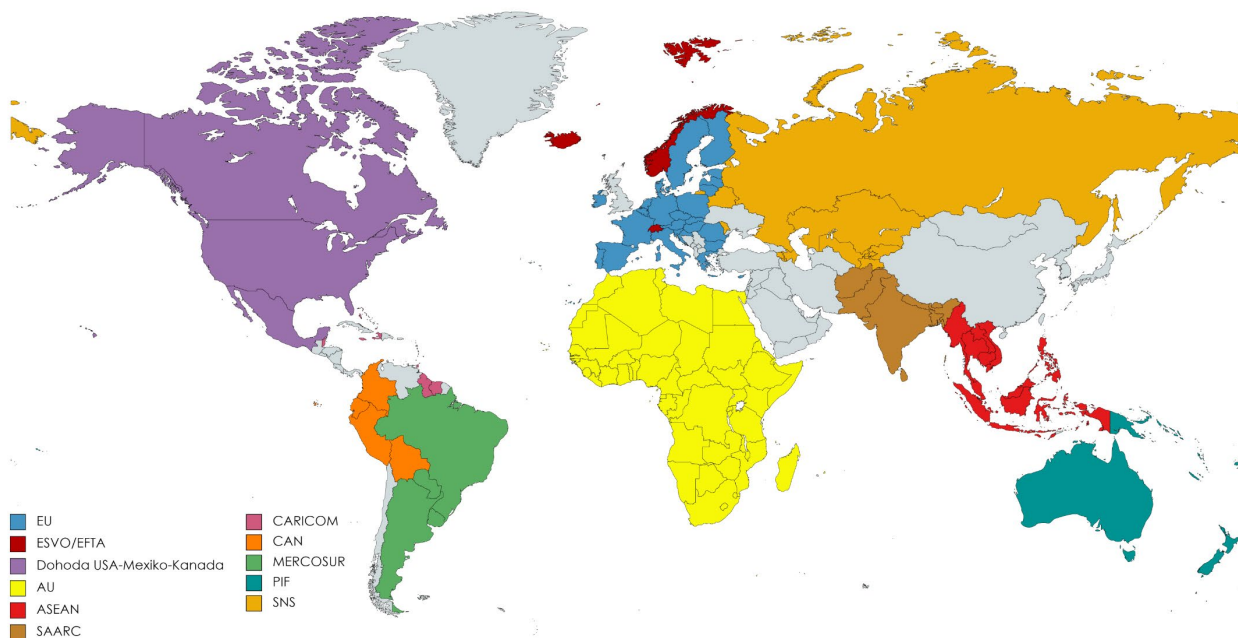
Najděte si na internetu aktuální zprávu o změně na mapě světa. Daný problém studujte.

Otázky a úkoly

1. Jaké jsou pozitivní a negativní dopady kolonialismu v Africe?
2. Shrňte hlavní změny politické mapy světa od 1. sv. války až po současnost a lokalizujte je na mapě.

Představte si, jak by svět vypadal, kdyby země neměly možnost spolu diskutovat. Existovala by nějaká spolupráce mezi nimi? Řešily by se vůbec nějaké globální problémy? Mezinárodní organizace dnes hrají v mezinárodních vztazích stále důležitější roli. V této sekci se dozvíte, co to mezinárodní organizace jsou, jak se rozdělují a jaké jsou významné příklady.

1. Které organizace podporující mezinárodní spolupráci znáte?
2. Zvažte, proč potřebujeme mezinárodní organizace. K čemu slouží?

Obr. 15

Mezinárodní regionální organizace – členské státy k roku 2023 (příklady objevující se v textu)

Mezinárodní organizace je institucionalizovaná forma mezinárodních vztahů. Vzniká na základě rozhodnutí členů, kteří se jí rozhodnou založit. Organizace jsou zřizovány po uzavření dohody nejméně tří členů mezinárodního společenství.

Nejběžnějším typem mezinárodních organizací jsou **mezivládní organizace**. Jedná se o sdružení států, jejichž účelem je koordinace své politiky, bezpečnosti, ekonomiky atd. (Organizace spojených národů, OSN; Evropská unie, EU aj.). Dnes jsou téměř všechny země světa začleněny do některých z mezinárodních organizací (příklady viz obr. 15). Druhým typem jsou **mezinárodní nevládní organizace**, které jsou tvořeny nestátními členy (např. Greenpeace, Amnesty International). Mezinárodní organizace lze členit podle několika hledisek. Pro lepší pochopení pojmu mezinárodní organizace je vhodné rozlišovat typy organizací především podle dvou hledisek: prostorového a statutárního.

V případě **prostorového hlediska** rozlišujeme **univerzální organizace** zahrnující většinu států světa (např. OSN) a **regionální organizace** mající prostorově omezený přístup (EU; Severoatlantická aliance, NATO; Visegrádská skupina, V4 apod.). Podle **statutárního hlediska**, resp. podle oblasti svého působení, se organizace dělí na obecné a speciální. Obecné organizace nemají stanovenou žádnou konkrétní oblast zaměření, tj. třeba OSN či V4. Speciální organizace mají různá zaměření činnosti – existují organizace **hospodářské, vojenské, politické** nebo **správní**.

Klíčová slova

- mezinárodní organizace
- mezinárodní spolupráce
- členění mezinárodních organizací
- univerzální organizace
- regionální organizace
- členství
- přistoupení
- OSN
- EU
- NATO
- OECD
- G7
- V4

Studujte také **Slovníček pojmů** na str. 36.

STRUČNÝ PŘEHLED NEJVÝZNAMNĚJŠÍCH ORGANIZACÍ

▪ Organizace spojených národů (OSN)

Je největší mezinárodní organizace zastupující **193 členských států světa**. Jejím základním dokumentem je **Charta Spojených národů**, která stanovuje práva a povinnosti členských zemí a ustavuje orgány a postupy fungování této organizace.

OSN vznikla v roce 1945 na základě myšlenky, že je třeba vytvořit mezinárodní prostředí, v němž se státy pokud možno budou vyhýbat ozbrojeným konfliktům a spory budou řešit diplomaticky. Předchůdcem OSN byla organizace Společnost národů (SN).

Charta vymezuje šest hlavních orgánů OSN: Valné shromáždění, Radu bezpečnosti, Sekretariát OSN, Mezinárodní soudní dvůr, Poručenskou radu a Ekonomickou a sociální radu.

Valné shromáždění je hlavním jednacím orgánem OSN. Je složen ze zástupců všech členských států, z nichž každý disponuje jedním hlasem. **Rada bezpečnosti** má zásadní odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Tvoří ji 15 členů – pět stálých s právem veta (USA, Velká Británie, Francie, Rusko a Čína) a deset nestálých členů volených Valným shromážděním na dva roky. Hlavním sídlem Organizace spojených národů je **New York** (viz obr. 16).

Cílem OSN je: udržovat bezpečnost a mezinárodní mír, rozvíjet přátelské vztahy mezi národy, podporovat sociální a hospodářský rozvoj, chránit lidská práva, humanitární pomoc.

- V rámci OSN existují další organizace, jako je UNIC, UNHCR, UNICEF, UNESCO, WHO, FAO atd. Zjistěte, co tyto zkratky znamenají a jaký je u příslušných organizací hlavní cíl jejich činnosti. Použijte k tomu internet.

■ Evropská unie (EU)

Představuje dynamické regionální uskupení **27 evropských států**, které spojují ekonomické a politické cíle. Některé členské nebo sousední země EU jsou součástí **schengenského prostoru**. Tyto státy se rozhodly zrušit hraniční kontroly na svých vnitřních hranicích, posílit kontroly na vnějších hranicích a zavést právo na volný pohyb pro všechny občany těchto zemí.

Nejvyšším orgánem EU je **Evropská rada** se sídlem v Bruselu. Určuje politické směřování Unie a definuje podněty pro její rozvoj. Je složena ze zástupců vlád všech členských států. Jedním z vrcholných orgánů EU je také **Evropský parlament**, který plní zákonodárnou funkci. Tvoří jej 705 poslanců a předseda. Je volen přímo občany a volby do Parlamentu se konají každých 5 let. Sídlá se nacházejí v Bruselu, Štrasburku a Lucemburku. Vedle Parlamentu je další důležitou institucí **Rada Evropské unie**. Ta kromě rozhodovacích pravomocí je odpovědná za zahraniční a bezpečnostní politiku a také uzavírá dohody s dalšími zeměmi či mezinárodními organizacemi. Centrem Rady EU je Brusel. Výkonnou složku zastupuje **Evropská komise**. Mezi její povinnosti patří navrhování a správa rozpočtu EU, prosazování unijního práva a kontrolování jeho dodržování. Komise se skládá z komisařů, kteří zastupují jednotlivé členské země. Má sídlo v Bruselu.

Oficiální měnou Evropské unie je **euro**, které se v současnosti používá v 20 zemích EU. Bylo zavedeno v roce 2002 za účelem posílení jednotného trhu a hospodářské spolupráce svých členů. Státy, které přijaly euro za svou měnu, patří do tzv. **eurozóny**.

Mezi základní oblasti politiky EU patří společná obchodní politika vůči nečlenským zemím, měnová politika pro státy eurozóny a volný pohyb zboží, služeb, financí a osob v rámci EU.

V roce 1992 byl vytvořen **Evropský hospodářský prostor**. Zahrnuje území všech členů EU a území Norska, Islandu a Lichtenštejnska. Tyto tři země (plus Švýcarsko) jsou rovněž členy **Evropského sdružení volného obchodu** (ESVO, anglicky EFTA).

- Některé země mají status kandidátské země EU. To znamená, že usilují o vstup do Unie. Aby však členství dosáhly, musí splnit tzv. kodaňská kritéria. Určete podle internetu, kterých států se to v současnosti týká.

■ Severoatlantická aliance (NATO)

Je regionální vojenská a politická organizace, jejímž cílem je zajistit mír a stabilitu v regionu. Byla založena v roce 1949 jako transatlantické společenství USA, Kanady a států západní Evropy, na obranu proti vznikajícímu sovětskému bloku. Zakládajícím dokumentem byla Washingtonská smlouva. Aliance prošla několika vlnami rozšiřování, během nichž se rozrostla dále o země střední, východní a jihovýchodní Evropy. V současné době sdružuje **31 členů**. Hlavní sídlo se nachází v Bruselu.

Obr. 16
Budova OSN v New Yorku – hlavní sídlo organizace. Další orgány se nachází např. v Ženevě, Vídni nebo v Nairobi. Mezinárodní soudní dvůr sídlí v nizozemském Haagu.

Evropská unie byla oficiálně založena 1. 11. 1993 na základě **Maastrichtské smlouvy** (známé také jako Smlouva o Evropské unii). Jejími předchůdci byli Evropské společenství (ES) a Evropské hospodářské společenství (EHS).

Pozor! Evropská rada a Rada Evropské unie jsou dva pojmy, které mají odlišné významy.

- Co pro vás znamená být občanem Evropské unie?

Obr. 17
Vlajka Evropské unie

Zajímavost

Brexit je v angličtině zkratka pro *British exit* a znamená konec členství Spojeného království v EU. Došlo k němu 31. ledna 2020 po téměř čtyřech letech jednání mezi vládou Spojeného království a zástupci EU.

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)

Jedná se o mezivládní hospodářskou organizaci **38 ekonomicky velmi rozvinutých zemí světa** (k r. 2022), založenou v roce 1960 se sídlem v Paříži. OECD je příkladem mezinárodního uskupení, které není založeno na geografické blízkosti členských států. Tato organizace koordinuje hospodářskou a sociální spolupráci svých členů. Cílem je také liberalizace mezinárodního obchodu. OECD vznikla jako nástupce **Organizace pro Evropskou hospodářskou spolupráci**, která byla založena po druhé světové válce za účelem koordinace rozdělování prostředků Marshallova plánu.

Obr. 18
Logo OECD

G7 (Group of 7)

Představuje sdružení **7 ekonomicky nejvyspělejších států světa** (do roku 2014 mělo osm členů s označením G8). Přestože tato skupina není žádnou organizací a není založena na mezinárodní smlouvě, má významný vliv na světové dění – země G7 hrají důležitou roli v globální ekonomice.

- Který stát byl do roku 2014 členem G7? Proč už není?

Práce se Školním atlasem světa

1. Určete alespoň 10 členských zemí OECD.
2. Vyhledejte státy, které patří do skupiny G7.

- Víte, že existuje také skupina G20?

Visegrádská skupina (V4)

Tvoří uskupení čtyř středoevropských států: **ČR, Slovenska, Polska a Maďarska**. Tato regionální organizace byla založena 15. února 1991 na setkání tří prezidentů (V. Havel, L. Wałęsa, J. Antall) v maďarském městě Visegrád. Zde byla podepsána spolupráce mezi zeměmi s cílem integrace do evropských politických struktur (EU, NATO). Organizace i po dosažení tohoto cíle nadále funguje, zástupci členských států se pravidelně scházejí, aby projednali postoje svých zemí v rámci EU a NATO.

Tab. 2
Členství ČR v organizacích

Název organizace	Datum vstoupení
EU	1. květen 2004
NATO	12. březen 1999
OECD	21. prosinec 1995
OSN	19. leden 1993
V4	15. únor 1991

- Vpravo v tab. 2 jsou uvedeny názvy organizací, které mají největší význam pro ČR. Tabulka obsahuje také data vstupu ČR do těchto organizací.

Ostatní mezinárodní organizace

AU – Africká unie – regionální hospodářská a politická organizace sdružující všechny africké státy (vznikla po vzoru EU); **APEC** – Asijsko-tichomořská hospodářská spolupráce – regionální hospodářská organizace států pacifického prostoru; **ASEAN** – Sdružení zemí jihovýchodní Asie – regionální hospodářské sdružení států jihovýchodní Asie; **SAARC** – Jihoasijská asociace pro regionální spolupráci – regionální hospodářská organizace států v jižní Asii; **CARICOM** – Karibské společenství a společný trh – regionální hospodářská a politická organizace států v oblasti Karibského moře; **CAN** – Andské společenství národů – hospodářská a politická organizace; **MERCOSUR** – Jihoamerický společný trh – nejvýznamnější regionální hospodářská organizace Latinské Ameriky; **PIF** – Fórum tichomořských ostrovů – regionální hospodářská a politická organizace zemí Oceánie; **OPEC** – Organizace zemí vyvážejících ropu – regionální hospodářská organizace; **Commonwealth** – Britské společenství národů – volné sdružení Velké Británie a zemí s britskou koloniální minulostí; **SNS** – Společenství nezávislých států – regionální hospodářská a politická organizace bývalých republik Sovětského svazu.

Zajímavost

Významnou regionální hospodářskou organizací je také **Dohoda USA-Mexiko-Kanada**. Jedná se o novou obchodní dohodu, která nahradila Severoamerickou zónu volného obchodu (NAFTA). Nová organizace vstoupila v platnost 1. července 2020.

Zapamatujte si!

- Mezinárodní organizace představují dnes významný aspekt mezinárodních vztahů. Existují mezinárodní organizace mezivládní a nevládní. Organizace můžeme dělit podle prostorového hlediska na univerzální (OSN) a regionální (např. EU, NATO). Podle statutárního hlediska je zase rozdělujeme na obecné (bez speciálního zaměření) a speciální (hospodářské, politické, vojenské a správní).
- V současnosti je téměř každý stát na Zemi součástí některé mezinárodní organizace. Největší organizací na světě je OSN, která má 193 členských zemí včetně České republiky. Kromě OSN mají pro ČR význam zejména EU a NATO, ale také další regionální organizace jako třeba V4 nebo OECD.

Praktická úloha

Jaký význam má EU pro váš běžný život? Vymyslete nějaké příklady.

Otázky a úkoly

1. Vyjmenujte dělení mezinárodních organizací a uveďte ke každému typu 1 příklad.
2. Určete vznik, cíle, hlavní sídlo a počet členů organizací OSN, EU, NATO.
3. Uveďte k následujícím organizacím jejich typ zaměření: OSN, NATO, OECD, V4, UNICEF, MERCOSUR.

3 MIGRACE: PŘÍKLAD TÉMATU POLITICKÉ GEOGRAFIE

„Přestože se v posledních letech o migraci hovoří jako o aktuálním tématu, jde o jev, který je s lidstvem spjatý od jeho samého počátku – v průběhu historie lidstva se lidé vždy stěhovali za obživou, za rodinou, utíkali před válkami i nepřízní počasí. V současnosti je téma viditelné v důsledku rozšíření médií a sociálních sítí, ale také kvůli jeho využívání ze strany populistických stran, které se migraci snaží využít k vyvolání strachu. Je také pravdou, že v posledních dvaceti letech stoupá počet uprchlíků, tedy lidí utíkajících před válkou, totalitními režimy či přírodními katastrofami. Uprchlíci se často ocitají v náročnějších situacích, podstupují nebezpečnější cesty, žijí kratší či delší dobu v uprchlických táborech – jejich osudy jsou tedy více vidět (...).“

Z knihy D. Řezníčkové, L. Pavelkové (eds.) Politická geografie: Metodika výuky politické geografie ve všeobecném vzdělávání.

Kapitola zahrnuje tyto sekce:

– 3.1 Mezinárodní migrace

Cílem této sekce je poskytnout aktuální přehled základních otázek migrace, která je součástí procesu globalizace. Nejprve se obeznámíte s pojmy, které se s problematikou migrace pojí. V další části pak najdete nejnovější informace o celosvětové migraci a jejich hlavních trendech. Nakonec se také dozvíte, jak je to s migrační situací v Česku.

Klíčová slova

- migrace
- legální/nelegální migrace
- migrant
- emigrant
- imigrant
- uprchlík
- ekonomický migrant
- azyl
- migrační saldo
- remittance
- migrační faktory

1. Už jste se někdy přestěhovali? Co vás k tomu vedlo?
2. Myslíte si, že je migrace globální problém současnosti? Proč?

Video

Podívejte se na video *Why do people migrate?* a zjistíte, jaké jsou příčiny současné migrace do vybraných evropských zemí. Video si pustíte pomocí **QR kódu**.

- Proč lidé riskují své životy, aby se dostali do Evropy?

ZÁKLADNÍ POJMY

Dříve než se dostanete ke konkrétním statistikám, se podíváte na terminologii a objasníte si některé důležité pojmy týkající se migrace. Nejprve si ale připomenete samotný pojem „migrace“, který již znáte ze socioekonomické geografie.

Co už známe?

Lidská migrace je stěhování příslušníků skupiny z jednoho místa na druhé. Lidé migrují v rámci jednoho státu nebo více států za účelem dlouhodobého pobytu.

- **Legální migrace** – migrace, která splňuje všechny požadavky dané cílové země. To, zda je něco legální, závisí na konkrétním státě a jeho zákonech nebo mezinárodním právu.
- **Nelegální migrace** – migrace, která nespĺňuje legislativní požadavky cílové země (např. povolení k pobytu).
- **Migrant** – osoba, která migruje (viz výše).
- **Emigrant** – osoba, která se odstěhovala z určité země.
- **Imigrant** – osoba, která se přistěhovala ze své původní země do jiné země.
- **Uprchlík** – člověk, který utíká, aby ochránil zdraví a život svůj nebo své rodiny, obvykle kvůli válce, diskriminaci nebo přírodní katastrofě.
- **Ekonomický migrant** – ten, kdo se přestěhoval za práci se snahou zajištění životní pro sebe a svoji rodinu.
- **Azyl** – právní ochrana poskytovaná státem na základě žádosti uprchlíka. Uděluje se lidem, kterým v zemi původu hrozí nebezpečí (třeba i smrt) v důsledku války, na základě diskriminace, etnického původu, náboženského vyznání, sexuální orientace apod.
- **Migrační saldo** – rozdíl mezi počtem imigrantů a emigrantů. V případě kladného salda převažuje imigrace, při záporném saldu převažuje emigrace.
- **Remittance** – peníze a zboží, které migranti posílají domů, především svým rodinám, ale také církvím, školám a dalším organizacím.

Nyní se ještě zastavte u otázky: Jaké důvody vedou k migraci? Nejpoužívanějším konceptem pro vysvětlení příčin vzniku migrace je tzv. *push-pull model* (viz obr. 19), který byl zaveden americkým demografem E. Leem v roce 1966. Podle této teorie jsou takzvané **push faktory** důvody, které posilují migraci ve zdrojové zemi (např. válečný konflikt, nejistota, nezaměstnanost, chudoba atd.). Naopak **pull faktory** jsou důvody zvyšující atraktivitu cílových zemí (např. lepší pracovní možnosti, vyšší mzdy, politická svoboda aj.). Migrační faktory ale nemusí vždy fungovat samostatně a některé lze považovat jako push i pull faktory.

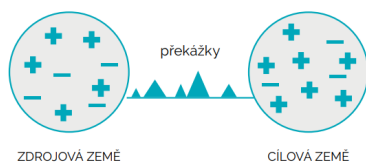

Příklad

Díky migraci můžeme také v Česku ochutnat různé světové kuchyně. Nicméně nesmíme zapomínat ani na negativní stránky migrace, jako je např. nelegální zaměstnávání cizinců či porušování lidských práv.

- Vymyslete ještě alespoň jeden pozitivní a jeden negativní dopad migrace.

Pozor! Nezaměňujte pojmy migrant a uprchlík.

Obr. 19 Schéma Leeova push-pull modelu

MIGRACE VE SVĚTĚ

Práce se Školním atlasem světa

1. Najděte na mapě hlavní světové migrační proudy. Z jakých regionů světa nejčastěji lidé emigrují? A jaké regiony jsou nejčastějším cílem migrantů?
2. Porovnejte hlavní migrační trendy dnešního světa s poznatky z dějepisu a pokuste se určit provázanost migrace s významnými světovými událostmi.

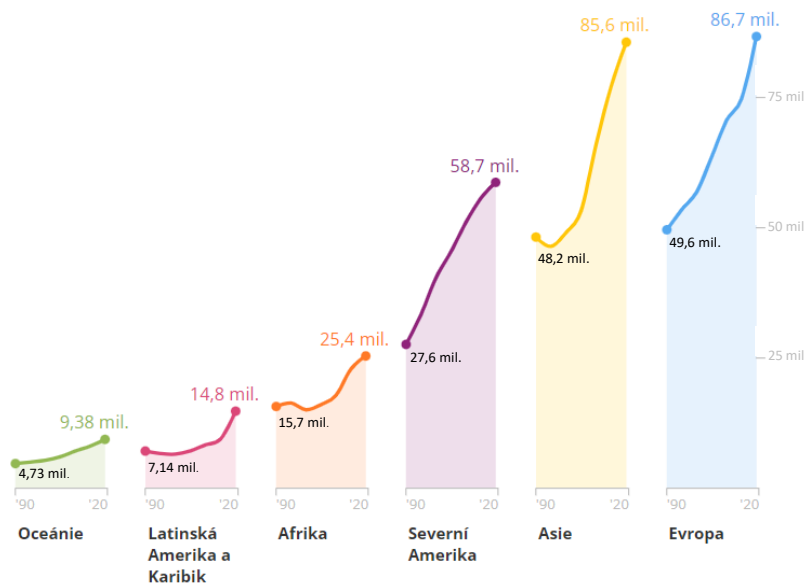
Podle zprávy *World Migration Report 2022* vydané Mezinárodní organizací pro migraci (IOM) žije naprostá většina lidí nadále v zemi, kde se narodila – pouze každý třicátý člověk je migrant. Současné globální odhady ukazují, že v roce 2020 bylo na světě přibližně 281 milionů mezinárodních migrantů, což představuje 3,6 % světové populace.

Celkově se odhadovaný počet mezinárodních migrantů za posledních pět desetiletí zvýšil. Odhadovaných 281 milionů lidí žijících mimo zemi svého narození bylo v roce 2020 o 128 milionů více než v roce 1990 a více než trojnásobek odhadovaného počtu z roku 1970.

V posledních desetiletích docházelo k nárstu také v případech remitencí. Navzdory předpovědím prudkého poklesu mezinárodních remitencí v důsledku COVID-19 zaznamenal rok 2020 pouze mírný pokles (2,4 %) oproti celkovému objemu v roce 2019. V roce 2020 byly prvními pěti zeměmi (v sestupném pořadí) přijímanými nejvíce remitencí: Indie, Čína, Mexiko, Filipíny a Egypt. Naopak mezi prvními pět největších zdrojů remitencí (opět seřazených sestupně) v roce 2020 patřily Spojené státy americké, Spojené arabské emiráty, Saúdská Arábie, Švýcarsko a Německo.

- Vpravo tab. 3 (resp. tab. 4) ukazuje celkové částky převodů remitencí pro pět největších příjemců (resp. největších odesílatelů) v roce 2020. Pro srovnání jsou zde uvedeny také údaje za rok 1995.

Pokud jde o jednotlivé regiony světa, tak z grafu níže (viz obr. 20) vyplývá, že v roce 2020 se vyskytovalo nejvíce migrantů v Evropě (asi 87 mil.) a v Asii (asi 86 mil.) – oba tyto regiony tvořily celkem 61 % z celosvětového počtu migrantů. Graf také ukazuje, že počet mezinárodních migrantů se mezi lety 1990 a 2020 zvýšil ve všech regionech OSN, avšak výrazněji v Evropě a Asii než v ostatních regionech.

Obr. 20 Vývoj počtu mezinárodních migrantů v regionech OSN v letech 1990–2020

Zajímavost

Imobilita spojená s COVID-19 se stala „velkým narušitelem“ migrace. Vlády po celém světě zavedly od začátku roku 2020 různá opatření k omezení šíření viru. Některé země pozastavily vstup všem cizincům, jiné zakázaly vstup občanům rizikových zemí. V některých zemích byly zcela uzavřeny hranice, čímž bylo znemožněno odjezdu a vstupu všem osobám, včetně vlastních občanů. Některé země rovněž zavedly karanténní opatření, která vyžadovala, aby cestující vstupující do země byli ihned po příjezdu umístěni na minimální dobu (obvykle 10 až 14 dní) do izolace.

Tab. 3 Největší příjemci remitencí (v mld. USD) v roce 1995 a 2020

	1995		2020	
1.	Indie	6,2	Indie	83,2
2.	Filipíny	5,4	Čína	59,5
3.	Německo	4,5	Mexiko	42,9
4.	Francie	4,4	Filipíny	34,9
5.	Mexiko	4,4	Egypt	29,6

Tab. 4 Největší odesílatelé remitencí (v mld. USD) v roce 1995 a 2020

	1995		2020	
1.	USA	22,2	USA	68,0
2.	Saúdská Arábie	16,6	Spojené arabské emiráty	43,2
3.	Německo	11,4	Saúdská Arábie	34,6
4.	Švýcarsko	10,1	Švýcarsko	28,0
5.	Francie	4,9	Německo	22,0

Přestože migrace v Evropě byla výrazně omezena pandemií koronaviru, v roce 2021 se počty migrantů přicházejících do EU zvýšily. V současnosti je to z části způsobeno také válkou na Ukrajině, která zapříčinila velký příliv uprchlíků do EU, zejména v roce 2022. Tehdy Evropa zaznamenala také prudký nárůst žádostí o azyl, ve srovnání s předchozími lety.

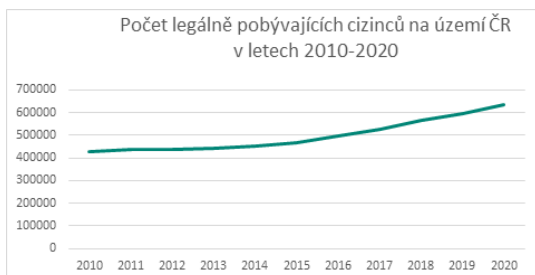
- **Které evropské země mají nejvyšší migrační saldo? A které nejnižší? Vyhledejte na internetu.**

Podíl migrantů se ve světě značně liší. Ačkoli mezinárodní migranti tvoří jen malou část světové populace, na úrovni jednotlivých států existují velké rozdíly. V některých zemích, například ve Spojených arabských emirátech, tvoří migranti více než 88 % populace.

Mezinárodní migrace není na celém světě rovnoměrná, ale je utvářena různorodými faktory, které vedou k odlišným migračním vzorcům, jako jsou migrační koridory vyvíjené po mnoho let. Od roku 1970 jsou hlavní cílovou zemí pro migranty Spojené státy americké. V roce 2020 zde pobývalo nejvíce migrantů z Mexika, Indie, Číny, Filipín a Salvadoru. Druhým nejčastějším cílem migrantů bylo v roce 2020 Německo s nejvyšším počtem přistěhovalců z Polska, Turecka, Ruska, Kazachstánu a Sýrie. Další výrazná migrační vlna směřovala do Saúdské Arábie. V roce 2020 tam mířilo nejvíce migranti z Indie, Indonésie a Pákistánu. Je tedy zřejmé, že největší migrační koridory směřují zpravidla z rozvojových zemí do větších ekonomik světa.

MIGRACE V ČESKU

- **Ze kterých zemí k nám migruje nejvíce lidí? Jaké jsou hlavní důvody, proč se tyto lidé stěhují?**

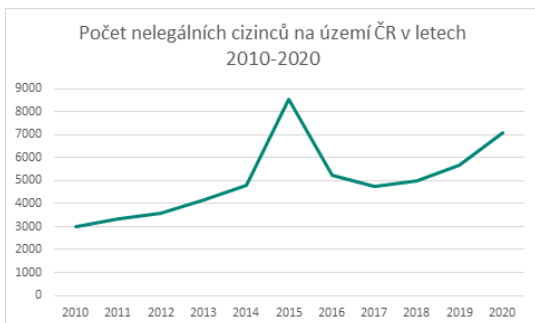
Obr. 21
Vývoj počtu legálně pobývajících cizinců na území ČR v letech 2010–2020

Na migrační situaci v České republice se podíváte z hlediska legální a nelegální migrace. Cizinci k nám přicházejí z různých důvodů – práce, studium, rodina atd. K legálnímu pobytu na našem území však tyto lidé potřebují vízum nebo určitý typ pobytového oprávnění (dlouhodobý, trvalý).

Z grafu na obr. 21 je patrné, že počet legálně pobývajících cizinců v Česku v posledních letech narůstá. Zatímco v roce 2010 jejich počet byl 425 301, v roce 2020 zde žilo téměř 634 790 cizinců, z nichž většinu tvořili lidé ukrajinské, slovenské, ruské a vietnamské národnosti.

Cizinci se u nás nejčastěji dopouštějí nelegální migrace tím, že zde pobývají bez povolení k pobytu. A v případě, že toto povolení mají, často překračují jeho platnost. Hlavní kontrolu nelegální migrace zajišťuje Policie ČR. Tento typ neoprávněné migrace obvykle vede k vyhoštění z České republiky.

Graf na obr. 22 znázorňuje, že nejvyšší roční počet nelegálně pobývajících migrantů Česko zaznamenalo v roce 2015 (v souvislosti s evropskou migrační krizí). Od té doby sice došlo k výraznému poklesu, ale od roku 2017 se počet nelegálních cizinců opět mírně zvyšuje. V posledních letech bylo vyšší číslo zjištěno v roce 2020 v důsledku šíření viru COVID-19 (7093 osob). Přestože dochází k nárůstu nelegální migrace, Česká republika nepatří k tradičním zemím pro migranty. Jejich cílem bývá především Německo a země západní nebo severní Evropy.

Obr. 22
Vývoj počtu nelegálně pobývajících cizinců na území ČR v letech 2010–2020

Praktická úloha

Znáte někoho, kdo se odstěhoval do zahraničí? Co ho k tomu vedlo? Jaké jsou jeho zkušenosti v jiné zemi? Napište o tom pár vět.

Otázky a úkoly

1. Vysvětlíte rozdíl mezi emigrací a imigrací.
2. Uveďte 2 příklady push faktorů a pull faktorů.
3. Který stát měl v roce 2020 největší počet imigrantů na světě?

Zapamatujte si!

- V souvislosti s migrací jsou sledovány tzv. push a pull faktory, tedy důvody, které migraci ovlivňují. Push faktory nutí lidi opustit svou zemi původu. Pull faktory naopak přitahují lidi, aby se přestěhovali do jiné země.
- Ačkoli se podíl mezinárodních migrantů na světové populaci zvyšuje, drtivá většina lidí na světě stále žije v zemi, v níž se narodila. V současnosti tvoří migranti 3,6 % světové populace.
- Mezinárodní migranti obecně mají tendenci směřovat z rozvojových zemí do ekonomicky vyspělých států (Spojené státy americké, Německo, Saúdská Arábie). Česká republika není tradičním cílem migrantů.

PL

Vypracujte *Pracovní list* na str. 29–30.

Jméno: _____

Datum: _____

1. STÁTNÍ ÚZEMÍ (práce s atlasem)

V této úloze budete využívat Školní atlas světa. Cílem je procvičit si za pomoci atlasu učivo zaměřené na státní území a jeho charakteristiku. Všechny potřebné informace lze z atlasu vyhledat, proto nepoužívejte jiné informační zdroje.

Níže jsou znázorněny obrysy států (1–6), na které se vztahují úkoly A, B a C.

Stát 1

Stát 2

Stát 3

Stát 4

Stát 5

Stát 6

A) Přiřaďte název státu z nabídky ke správnému obrysu. Pamatujte, že je v nabídce obsaženo více možností, než je obrysů, a že obrysy států nemusí být orientovány k severu.

- Indie*
 - Bahamy*
 - Malajsie*
 - Nigérie*
 - Vietnam*
- Jižní Afrika*
 - Panama*
 - Bolívie*
 - Venezuela*
 - Filipíny*

Stát 1: _____

Stát 4: _____

Stát 2: _____

Stát 5: _____

Stát 3: _____

Stát 6: _____

B) Na základě znalostí získaných z učebního textu doplňte do tabulky ke každému státu údaje o charakteristikách pro jejich území (dělení státního území na typy podle tvaru a velikosti). Poté seřadte státy podle rozlohy od největších po nejmenší a jejich pořadí (1. až 6.) napište do posledního sloupce.

	Tvar státního území	Typ území státu podle velikosti	Pořadí dle rozlohy
Stát 1			
Stát 2			
Stát 3			
Stát 4			
Stát 5			
Stát 6			

C) Určete obrysy států (napište stát a číslo), jejichž velikost je menší než rozloha České republiky.

2. STÁTNÍ ÚZEMÍ (práce s textem)

Charakteristika území státu Izrael

Území Izraele zaujímá rozlohu 20 770 km² v hranicích do roku 1967, 21 994 km² včetně mezinárodně neuznaných anektovaných Golanských výšin (1 154 km²) a východního Jeruzaléma (70 km²). Izrael leží v centru Středního východu, v oblasti jihozápadní Asie, při východním pobřeží Středozemního moře. Sousedí s Libanem (79 km), se Sýrií (76 km), s Jordánskem (238 km) a Egyptem (266 km). Izrael hraničí i se Západním břehem Jordánu (307 km) a Pásmem Gazy (51 km), což jsou palestinská území okupovaná Izraelem od šestidenní války v roce 1967. Izraelské pobřeží u Středozemního moře má délku 273 km. Na jihu země se vyskytuje úzký přístup k Rudému moři. Ačkoliv se Izrael nachází na strategickém švu mezi Asií a Afrikou, jeho poloha je spíše nevýhodná. Výborná dopravní poloha i skvělé podmínky pro zemědělství právě přitahovaly zájem okolních států a kmenů a zapříčiňovaly dlouhotrvající spory o tuto oblast. Navíc se zde střetávají židovský a arabský národ s odlišným vyznáním a obě strany si dělají nároky na toto území.

Jedna z izraelských pozemních hranic byla poprvé formalizována v roce 1979, kdy se Egypt stal první arabskou zemí, která uznala židovský stát. V roce 1994 se Jordánsko stalo druhým arabským státem, který uznal Izrael, čímž formalizoval svou hranici s židovským státem. Mezi Izraelem a Libanem sice dosud nenastala mírová dohoda, ale příměří obou zemí z roku 1949 slouží ve skutečnosti jako severní hranice Izraele, zatímco izraelská hranice se Sýrií zůstává dosud nevyřešená. Podobně má Izrael de facto hranici i s Pásmem Gazy od roku 2005, kdy stáhl své vojenské jednotky, ale Pásmo Gazy a Západní břeh Jordánu jsou Organizací spojených národů považovány za jediný okupovaný subjekt Izraele a oficiální hranice nebyly dodnes stanoveny. Golanské výšiny a východní Jeruzalém jsou mezinárodně neuznané anexe Izraele, které však Izrael v různé míře kontroluje.

Na základě výchozího textu rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda je pravdivé (A) nebo nepravdivé (N).

	A	N
2.1 Izrael se řadí vzhledem k velikosti svého území do kategorie malých států.	☐	☐
2.2 Rozloha Izraele je přibližně 3,5krát menší než rozloha České republiky.	☐	☐
2.3 Izrael sousedí s pěti nezávislými státy.	☐	☐
2.4 Pobřeží Středozemního a Rudého moře lze považovat za přirozené hranice Izraele.	☐	☐
2.5 Izrael má nevýhodnou polohu pro pěstování zemědělských plodin.	☐	☐
2.6 Mezi Sýrií a Izraelem probíhá spor pramenící z vymezení hranic.	☐	☐
2.7 Golanské výšiny a východní Jeruzalém jsou území pod izraelskou okupací náležící Palestině.	☐	☐

3. NEZÁVISLÉ STÁTY A ZÁVISLÁ ÚZEMÍ, FORMA VLÁDY

Z nabídky pojmů sestavte čtveřice, které spolu souvisí: nezávislý stát – hlavní město – závislé území – forma vlády. K vypracování úkolu použijte přílohu *Tabulky států* na str. 37–41.

- Chile, Austrálie, Spojené státy americké, Francie, Nizozemsko.
- Paříž, Washington, Canberra, Santiago, Amsterdam.
- Portoriko, Sint Maarten, Norfolk, Velikonoční ostrov, Martinik.
- prez. republika (2×), parlam. prez. republika, parlam. monarchie, parlam. monarchie (království Společenství)

1. čtveřice: _____
2. čtveřice: _____
3. čtveřice: _____
4. čtveřice: _____
5. čtveřice: _____

4. GLOBÁLNÍ MÍRA SVOBODY

Vaším úkolem je pracovat s online atlasem dostupným na adrese: <https://atlas.mapy.cz/>. Odkaz lze otevřít také pomocí QR kódu.

A) Nejvíce nesvobodných zemí dnes najdeme v Asii a Africe. Vyberte dva příklady států s nízkou mírou svobody z obou kontinentů, určete jejich míry a porovnejte je s ČR.

Asijské státy s nízkou mírou svobody:	Africké státy s nízkou mírou svobody:
1.	1.
2.	2.
Míra svobody České republiky:	

B) Který evropský stát má v současnosti nejnížší míru svobody?

C) Sestavte pro aktuální rok podle dostupných dat tabulku 3 zemí s nejvyšší a nejnížší mírou svobody na světě: pořadí, stát, míra (v bodech).

Online atlas

Jméno: _____

Datum: _____

1. MĚNÍCÍ SE POLITICKÁ MAPA SVĚTA

Uved'te alespoň 3 příčiny, které vedly ke změnám na politické mapě světa. Ke každé odpovědi pak napište jednu konkrétní změnu, která nastala v důsledku dané příčiny.

2. KOLONIZACE AFRIKY (práce s atlasem)

V následující úloze budete pracovat se Školním atlasem světa. Všechny potřebné informace lze z atlasu vyčíst, proto při plnění úkolů nečerpajte z jiných zdrojů.

A) Doplňte chybějící údaje do textu.

Proces kolonizace zahájili na počátku 16. století (1) _____, a to především ve východní Africe. Evropané však přistávali u afrických břehů už dříve. Jedním z významných mořeplavců spojených s objevováním Afriky je (2) _____, který doplul v roce 1487 k mysu Dobré naděje. Na kolonizaci se postupně podílely téměř všechny evropské koloniální mocnosti a do konce 19. století byl jimi ovládnut skoro celý africký kontinent. K evropským zemím, které měly v Africe nejvíce kolonizovaných území, patří (3) _____ a (4) _____. Zatímco první uvedená země si podmanila značnou část západní a rovníkové Afriky, ta druhá kolonizovala především jižní a východní Afriku. Před druhou světovou válkou existovaly v Africe pouze čtyři nezávislé státy, a to (5) _____, _____, _____, _____. Teprve až ve druhé polovině 20. století vznikaly z bývalých kolonií další suverénní státy. Nejvíce nových zemí vzniklo v roce (6) _____, kdy přijalo nezávislost celkem (7) _____ států. Dnes je v Africe (8) _____ nezávislých zemí. Ty však musí dodnes podléhat následkům kolonialismu.

B) Níže uvedená tabulka uvádí názvy některých historických území v Africe. Podle atlasu napište do tabulky informace o tom, pod kterou koloniální nadvládou byla tato území v minulosti a které státy se na těchto místech nacházejí dnes.

Historické území	Koloniální mocnost	Současný název státu (států)
Rio de Oro		
Zlatonosné pobřeží		
Belgické Kongo		
Bečuánsko		
Ruanda-Urundi		
Horní Volta		
Severní Rhodésie		
Jižní Rhodésie		
Francouzské Somálsko		
Tanganika		
Basutsko		
Njasko		
Ubangi-Šari		
Rio Muni		

3. ZEMĚ PODLE ROKU VZNIKU (práce s online atlasem)

Najed'te si online atlas na webové adrese <https://atlas.mapy.cz/> a zjistěte v něm, které současné státy existují v nezměněné podobě nejdéle. Poté vypracujte následující úkol. Do online atlasu lze přejít také pomocí QR kódu.

Přiřaďte z nabídky současné státy ke správnému roku, kdy vznikly. U jednoho roku může být i více možností.

<i>Izrael</i>	<i>Chorvatsko</i>	<i>Bangladéš</i>	<i>Jižní Súdán</i>	<i>Maďarsko</i>	<i>Austrálie</i>
<i>Slovensko</i>	<i>Východní Timor</i>	<i>Rusko</i>	<i>Bulharsko</i>	<i>Černá Hora</i>	<i>Německo</i>
<i>Polsko</i>	<i>Pákistán</i>	<i>Spojené státy americké</i>	<i>Čína</i>	<i>Česko</i>	<i>Ukrajina</i>

1781: _____	1948: _____	1993: _____
1901: _____	1949: _____	2002: _____
1908: _____	1956: _____	2006: _____
1918: _____	1971: _____	2011: _____
1945: _____	1991: _____	

Online atlas

4. STUDENÁ VÁLKA

A) Po druhé světové válce byla Evropa rozdělena do sfér vlivu vítězných mocností. Níže můžete vidět slepou mapu Evropy z roku 1989. S pomocí internetu bude vaším úkolem tuto mapu dokončit.

1. Vytvořte legendu a vyznačte následující: členské státy Varšavské smlouvy, členské státy NATO, ostatní komunistické země, neutrální země, nezúčastněné členské státy.
2. Označte na mapě následující země: SSSR, Československo, Polsko, Maďarsko, NDR, NSR, Rakousko a Jugoslávie.
3. Znázorněte barevnou čarou železnou oponu.

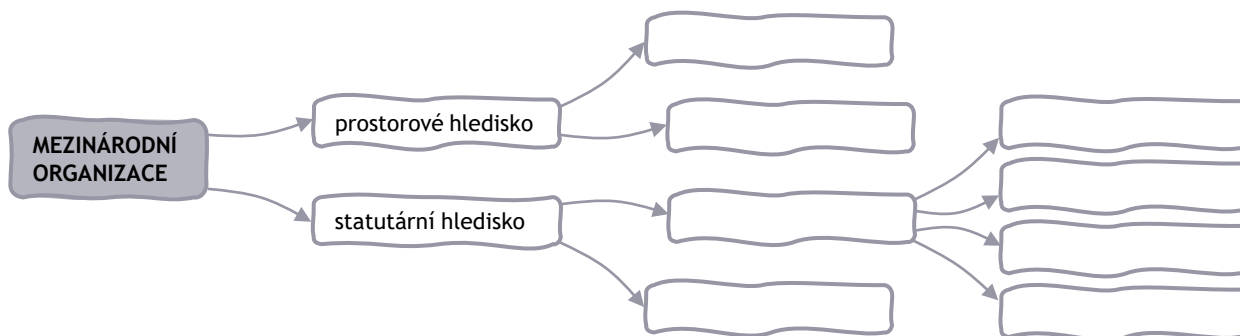
B) Ke kterým změnám došlo na politické mapě Evropy po r. 1989 (v souvislosti s koncem studené války)?

Jméno: _____

Datum: _____

1. ČLENĚNÍ MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ

Doplňte schéma dělení mezinárodních organizací podle prostorového a statutárního hlediska.

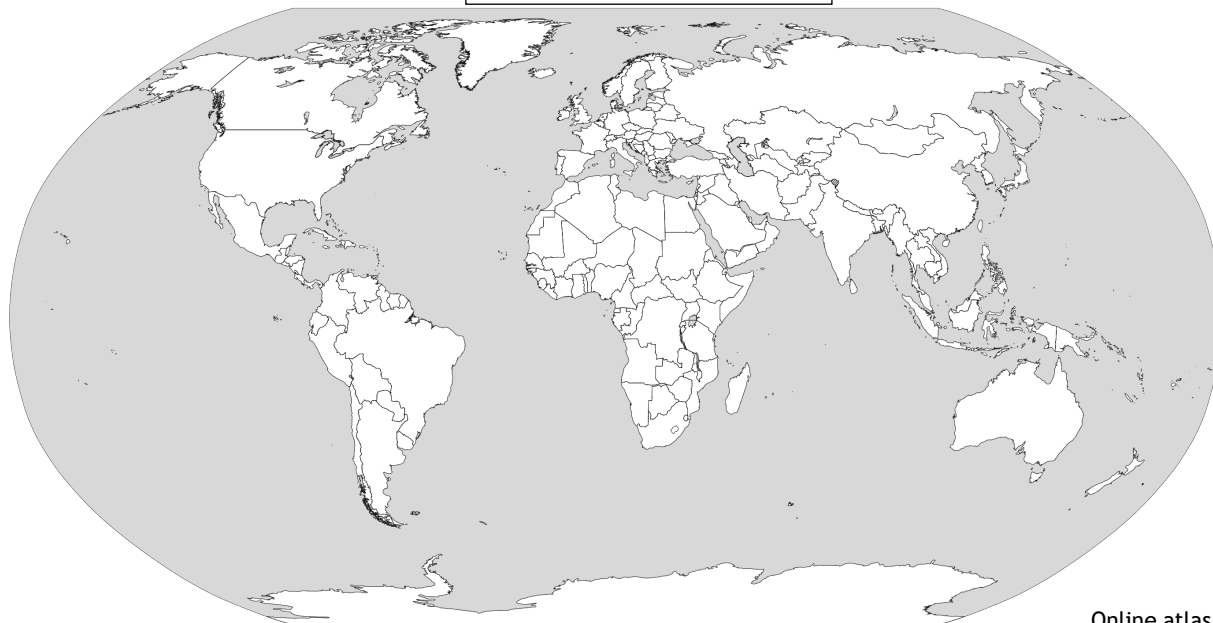

2. ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ, EVROPSKÁ UNIE

A) Jaké jsou hlavní cíle OSN?

B) Jedním z hlavních úkolů OSN je udržovat mezinárodní mír a bezpečnost. V dnešním světě bohužel dochází k mnoha konfliktům, a proto je zachování míru velmi důležité. Podívejte se na mapu zemí světa. Vaším úkolem ji bude dokončit – budete pracovat s online atlasem, pomocí kterého do mapy dokreslíte místa, kde v současné době probíhají konflikty. Podle online atlasu vytvořte k mapě legendu (rozdělenou na různé typy ohnisek napětí). Následně vybarvěte a označte konfliktní oblasti/země, kterých se to týká. Do online atlasu se dostanete prostřednictvím webové adresy <https://atlas.mapy.cz/> nebo pomocí QR kódu.

MAPA KONFLIKTŮ VE SVĚTĚ

Online atlas

Vyberte si jeden konflikt, který jste znázornili na mapě. Můžete vysvětlit některé důvody, proč k tomuto konfliktu došlo?

C) Vysvětlete pojmy.

Charta Spojených národů – _____

Rada bezpečnosti – _____

Evropská rada – _____

eurozóna – _____

D) Evropská unie byla celkem sedmkrát rozšířena a v současnosti má 27 členských států. Na oficiálních stránkách Evropské unie si vyhledejte informace o historii EU a doplňte do tabulky názvy členských zemí podle toho, kdy do Unie vstoupily. Náповěda v závorkách vám vždy pomůže zjistit, kolika zemí se to týkalo. Pod tabulkou pak uveďte státy, které nejsou členy EU. Následně členské státy EU zakreslete do mapy (jednotlivé skupiny zemí barevně odlište – viz legenda). Státy, které patří do eurozóny, označte v mapě symbolem € (euro). Nečlenské země zůstanou nevybarvené. Mějte na paměti, že Spojené království z EU odstoupilo, proto bude také nevybarvené.

Rozšiřování EU (EHS, ES)	Členské země
zakládající státy	(6 zemí)
1. rozšíření 1973	(3 země)
2. rozšíření 1981	(1 země)
3. rozšíření 1986	(2 země)
4. rozšíření 1995	(3 země)
5. rozšíření 2004	(10 zemí)
6. rozšíření 2007	(2 země)
7. rozšíření 2013	(1 země)
31. ledna 2020	ukončení členství Spojeného království v EU

Nečlenské země (v rámci Evropy):

3. REGIONÁLNÍ ORGANIZACE (práce s atlasem)

Tato mapa zobrazuje členské státy jedné z významných regionálních organizací. Podle Školního atlasu světa rozhodněte, o kterou organizaci se jedná. Na řádky vypište její členské země. Poté se podívejte na internet a ověřte si aktuálnost členských států.

Název organizace:

Členské státy:

Jméno: _____

Datum: _____

1. ZÁKLADNÍ POJMY

A) Vysvětlete pojmy.

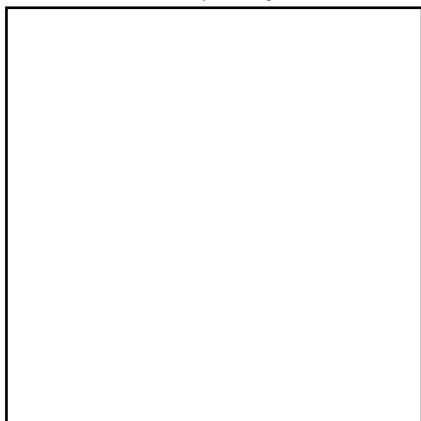
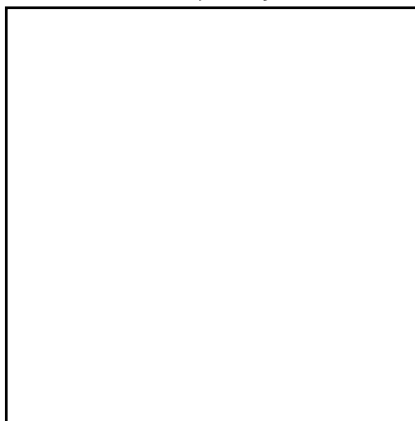
nelegální migrace – _____

uprchlík – _____

remittance – _____

push faktory – _____

B) Představte si, že se rozhodnete emigrovat z České republiky. Vymyslete co nejvíce faktorů, které by vás k takovému kroku mohly vést. Rozdělte tyto faktory na push a pull faktory.

Push faktory*Pull faktory*

2. MIGRACE A URBANIZACE

A) Migrace nepochybně souvisí s urbanizací – procesem stěhování lidí z venkova do měst. Více než polovina světové populace dnes žije ve městech. Vaším úkolem je pomocí internetu určit pět současných nejlidnatějších měst světa. Názvy měst vyjmenujte v níže uvedeném pořadí a запиšte, kolik obyvatel v každém městě aktuálně žije. Poté vyhledejte tyto informace i pro Českou republiku.

Největší města světa podle počtu obyvatel

Data za rok:

Název města	Počet obyvatel
1. _____	_____
2. _____	_____
3. _____	_____
4. _____	_____
5. _____	_____

Největší města ČR podle počtu obyvatel

Data za rok:

Název města	Počet obyvatel
1. _____	_____
2. _____	_____
3. _____	_____
4. _____	_____
5. _____	_____

B) Migrace přináší do velkoměst také mnohá rizika. Napište alespoň 5 problémů, kterým mohou velká města v důsledku nadměrné migrace (urbanizace) čelit.

3. MIGRACE V EVROPĚ

A) Jedním z cílů Evropské unie je vytvořit společnou stabilní migrační a azylovou politiku. Na adrese www.europarl.europa.eu zjistěte, čeho se tyto politiky týkají a jaké jsou jejich hlavní úkoly.

Evropská migrační politika

Evropská azylová politika

B) Níže můžete vidět graf, který znázorňuje počet žadatelů o mezinárodní ochranu (azyl) v jednotlivých členských státech Evropské unie za rok 2020.

- Který stát z grafu měl v roce 2020 nejvyšší počet žadatelů o mezinárodní ochranu? Kolik jich bylo přibližně? Které další tři země přijaly nejvíce žádostí?

- Popište, jak na tom byla Česká republika s počtem podaných žádostí v rámci států Evropské unie a ve srovnání se sousedními státy.

4. MIGRACE V ČESKU (práce s daty)

V této úloze si procvičíte práci se statistickým zdrojem – *Český statistický úřad*. Na oficiálních stránkách ČSÚ si najdete data o migraci za Česko (*Cizinci*) a vypracujete jednotlivé úkoly. Pozn.: Hledejte informace o cizincích s výjimkou azylantů.

- 4.1 Zjistěte, kolik osob s cizím státním občanstvím žije v České republice. Kolik z toho počtu tvoří ženy?
- 4.2 Která kategorie pobytu se vyskytuje u cizinců v ČR nejčastěji?
- 4.3 Ve kterém českém kraji je koncentrováno nejvíce cizinců? A ve kterém nejméně?
- 4.4 Najděte si údaje o počtu cizinců vašeho kraje a okresu.
- 4.5 Určete pět nejčastějších státních občanství cizinců v ČR včetně konkrétních čísel.
- 4.6 Charakterizujte věkovou strukturu cizinců v ČR.

2.2 Stát

1.

A) Stát 1: **Nigérie**, Stát 2: **Indie**, Stát 3: **Filipíny**, Stát 4: **Jižní Afrika**, Stát 5: **Malajsie**, Stát 6: **Panama**

B)

	Tvar státního území	Typ území státu podle velikosti	Pořadí dle rozlohy
Stát 1	kompaktní tvar	velký stát	3.
Stát 2	proruptivní tvar	velmi velký stát	1.
Stát 3	tvar dělený – souostrovní	střední stát	5.
Stát 4	perforovaný tvar	velký stát	2.
Stát 5	tvar dělený – pevninský	střední stát	4.
Stát 6	podlouhlý tvar	malý stát	6.

C) **Stát 6**

2.

2.1 **N**, 2.2 **A**, 2.3 **A**, 2.4 **A**, 2.5 **N**, 2.6 **A**, 2.7 **N**

3.

1. čtveřice: **Chile – Santiago – Velikonoční ostrov – prez. republika**
2. čtveřice: **Austrálie – Canberra – Norfolk – parlam. monarchie (království Společenství)**
3. čtveřice: **Spojené státy americké – Washington – Portoriko – prez. republika**
4. čtveřice: **Francie – Paříž – Martinik – parlam. prez. republika**
5. čtveřice: **Nizozemsko – Amsterdam – Sint Maarten – parlam. monarchie**

4.

Úloha je vyhodnocena podle mapy v online atlasu (*Míra svobody*) za rok 2020, a proto může dojít k dalším aktualizacím.

A) Asijské státy s nízkou mírou svobody: **záleží na vlastním výběru, nízkou mírou svobody mají např. Sýrie (0), Turkmenistán (2), Severní Korea (3), Saúdská Arábie (7), Tádžikistán (9).**

Africké státy s nízkou mírou svobody: **záleží na vlastním výběru, nízkou mírou svobody mají např. Jižní Súdán (-2), Eritrea (2), Rovnicková Guinea (6), Somálsko (7), Libye (9).**

Míra svobody České republiky: **91**

B) **Bělorusko**

C) **Tabulka států s nejnižší mírou svobody na světě (2020)** **Tabulka států s nejvyšší mírou svobody na světě (2020)**

Pořadí	Stát	Míra svobody (v bodech)
1.	Jižní Súdán	-2
2.	Sýrie	0
3.	Eritrea	2

Pořadí	Stát	Míra svobody (v bodech)
1.	Švédsko	100
2.	Norsko	100
3.	Finsko	100

2.3 Vývoj politické mapy světa

1.

Dle učebního textu to jsou tyto příčiny: **přírodní jevy, omezená úživnost obydlených oblastí, ekonomické důvody (hledání nových odbytišť), náboženské důvody, touha vládců po moci.**

Možný konkrétní příklad – ekonomické důvody a touha vládců po moci:

V letech 55–54 př. n. l. Julius Caesar podnikl invazi do Anglie, ale jeho snahy o dobytí území byly neúspěšné. Nicméně v roce 43 n. l. zde znovu vtrhli Římané a území dobyli. Důvody této invaze: rozšíření Římské říše, získání přírodních zdrojů a nových členů armády.

2.

A) (1) **Portugalci**, (2) **Bartolomeu Dias**, (3) **Francie**, (4) **Velká Británie**, (5) **Etiopie, Libérie, Jihoafrická unie (dnešní Jihoafrická republika), Egypt**, (6) **1960**, (7) **17**, (8) **55**

B)

Historické území	Koloniální mocnost	Současný název státu (států)
Rio de Oro	španělská	Západní Sahara
Zlatonosné pobřeží	britská	Ghana
Belgické Kongo	belgická	Demokratická republika Kongo
Bečuánsko	britská	Botswana
Ruanda-Urundi	belgická	Rwanda a Burundi
Horní Volta	francouzská	Burkina Faso
Severní Rhodésie	britská	Zambie
Jižní Rhodésie	britská	Zimbabwe
Francouzské Somálsko	francouzská	Džibutsko
Tanganika	britská	Tanzanie
Basutsko	britská	Lesotho
Njasko	britská	Malawi
Ubangi-Šari	francouzská	Středoafriká republika
Rio Muni	španělská	Rovníková Guinea

3.

Řešení úlohy je provedeno na základě mapy v online atlasu (*Rok vzniku současných států*).

1781: **Spojené státy americké**

1901: **Austrálie**

1908: **Bulharsko**

1918: **Maďarsko**

1945: **Polsko**

1948: **Izrael**

1949: **Čína**

1956: **Pákistán**

1971: **Bangladéš**

1991: **Chorvatsko, Rusko, Německo, Ukrajina**

1993: **Slovensko, Česko**

2002: **Východní Timor**

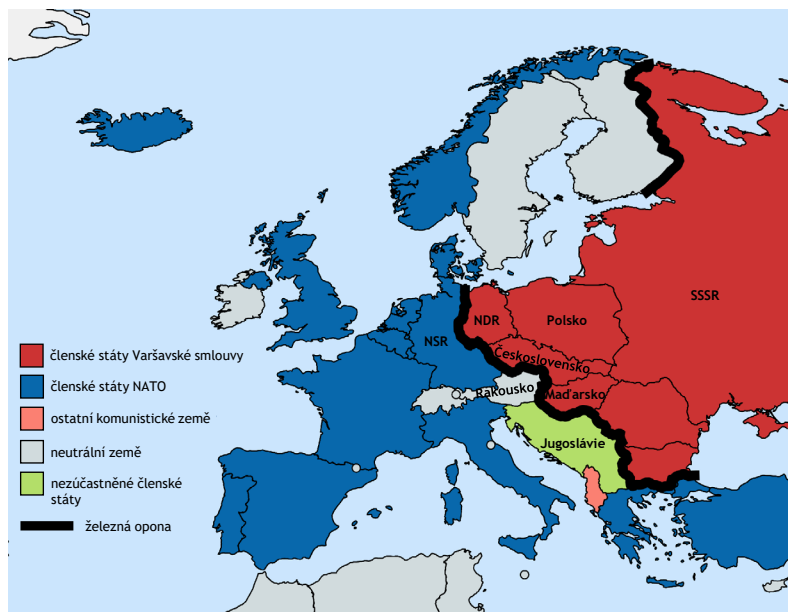
2006: **Černá Hora**

2011: **Jižní Súdán**

Řešení pracovních listů

4.

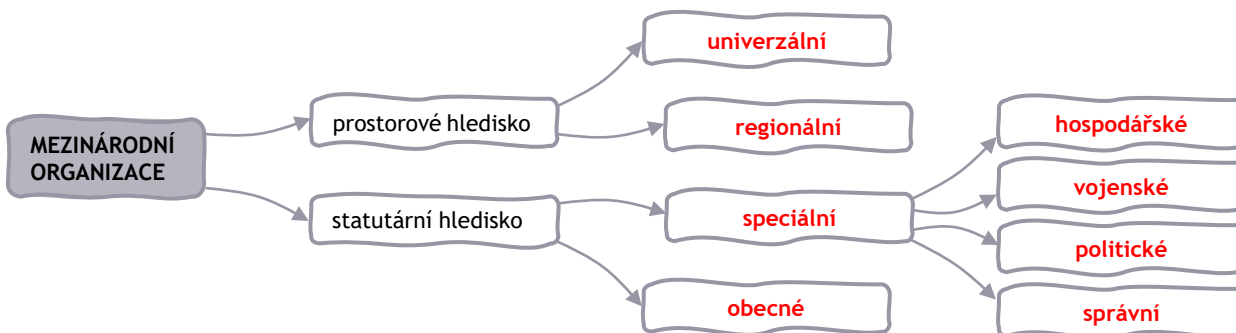
A)

B) Podle učebního textu to byly tyto změny: **rozpad SSSR na 15 nezávislých států (1991), rozpad Československa a Jugoslávie, sjednocení Německa v roce 1990, 1. ledna 1993 vznik České republiky a Slovenské republiky.**

2.4 Významné mezinárodní organizace

1.

2.

A) Podle učebního textu to jsou tyto cíle: **udržovat bezpečnost a mezinárodního mír, rozvíjet přátelské vztahy mezi národy, podporovat sociální a hospodářský rozvoj, chránit lidská práva, humanitární pomoc.**

B) Mapu lze zpracovat podle mapy v online atlasu (*Ohniska napětí*). Z důvodu aktualizací mapy není zde řešení uváděno.

C) Pojmy jsou definovány podle učebního textu.

Charta Spojených národů – **základní dokument OSN, který stanovuje práva a povinnosti členských zemí a ustavuje orgány a postupy fungování této organizace.**

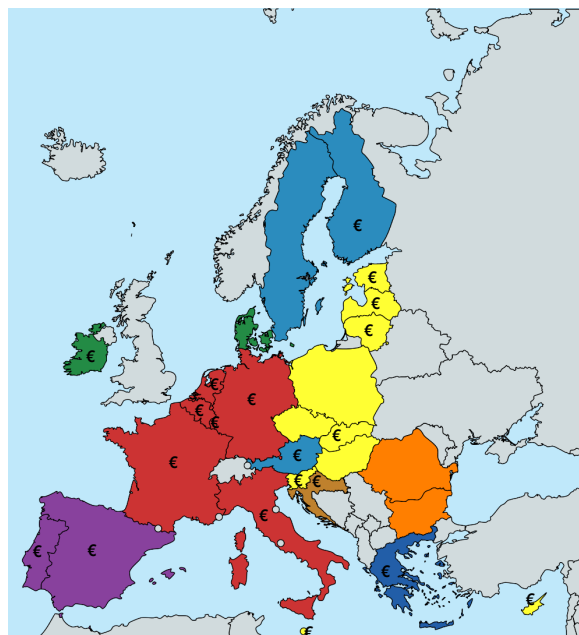
Rada bezpečnosti – **jeden ze 6 hlavních orgánů OSN, který má zásadní odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Tvoří ji 15 členů – pět stálých s právem veta (USA, Velká Británie, Francie, Rusko a Čína) a deset nestálých členů volených Valným shromážděním na dva roky.**

Evropská rada – nejvyšší orgán EU se sídlem v Bruselu. Určuje politické směřování Unie a definuje podněty pro její rozvoj. Je složena ze zástupců vlád všech členských států.

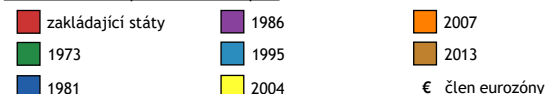
eurozóna – území 20 zemí EU, které používají euro jako svou měnu

D)

Rozšiřování EU (EHS, ES)	Členské země
zakládající státy	Německo, Francie, Itálie, Nizozemsko, Belgie, Lucembursko
1. rozšíření 1973	Dánsko, Spojené království, Irsko
2. rozšíření 1981	Řecko
3. rozšíření 1986	Španělsko, Portugalsko
4. rozšíření 1995	Finsko, Rakousko, Švédsko
5. rozšíření 2004	Česko, Kypr, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovinsko, Slovensko
6. rozšíření 2007	Bulharsko, Rumunsko
7. rozšíření 2013	Chorvatsko
31. ledna 2020	ukončení členství Spojeného království v EU

Členské země EU podle data vstoupení

3.

Název organizace: Severoatlantická aliance – NATO

Členské státy (v roce 2023): Norsko, Island, Dánsko, Spojené království, Nizozemsko, Belgie, Lucembursko, Francie, Španělsko, Portugalsko, Itálie, Německo, Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Chorvatsko, Černá Hora, Albánie, Severní Makedonie, Řecko, Bulharsko, Rumunsko, Turecko, Finsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Kanada, Spojené státy americké.

3.1 Mezinárodní migrace

1.

A) Pojmy jsou definovány podle učebního textu.

nelegální migrace – migrace, která nesplňuje legislativní požadavky cílové země (např. povolení k pobytu)

uprchlík – člověk, který utíká, aby ochránil zdraví a život svůj nebo své rodiny, obvykle kvůli válce, diskriminaci nebo přírodní katastrofě

remitence – peníze a zboží, které migranti posílají domů, především svým rodinám, ale také církvím, školám a dalším organizacím

push faktory – důvody, které posilují migraci ve zdrojové zemi (např. válečný konflikt, nejistota, nezaměstnanost, chudoba atd.)

B) Mezi faktory lze řadit například: **vyšší mzdy, nižší zaměstnanost, lepší systém zdravotní péče, příznivější klimatické podmínky, vyšší bezpečnost, cenové rozdíly mezi oběma zeměmi, možnost uplatnění atd.**

2.

A) Z důvodu aktualizací dat není zde řešení uváděno.

B) Lze uvádět tyto problémy: **kolaps základních služeb, přelidnění, ničení životního prostředí, znečištění vzduchu a vody, zvyšování sociálních konfliktů, rostoucí chudoba, nezaměstnanost, rozvoj slumů, špatné životní podmínky lidí, šíření nakažlivých lidských nemocí, rostoucí kriminalita.**

3.

A)

Evropská migrační politika

Týká se **legální a nelegální migrace**. V případě legální migrace EU stanovuje podmínky pro vstup a pobyt. Členské státy pak rozhodují, kolik osob ze třetích zemí hledajících zaměstnání na svém území chtějí přijmout. EU se také snaží řešit nelegální migraci, a to například tím, že migranty vrací do zemí jejich původu, přičemž respektuje jejich základní práva.

Evropská azylová politika

Od roku 1999 Evropská unie pracuje na vytvoření společného evropského azylového systému. Cílem azylové politiky je zajistit, aby všichni státní příslušníci třetích zemí, kteří žádají o mezinárodní ochranu v členských státech, získali řádný status, a aby byla dodržována zásada jejich nenavracení. O azylových pravidlech rozhoduje Evropský parlament spolu s Radou EU.

B)

Který stát z grafu měl v roce 2020 nejvyšší počet žadatelů o mezinárodní ochranu? Kolik jich bylo přibližně? Které další tři země přijaly nejvíce žádosti?

V roce 2020 zaznamenalo nejvyšší počet žadatelů o mezinárodní ochranu Německo. Jednalo se přibližně o 120 000 žadatelů. Po Německu přijaly nejvíce žádosti Francie, Španělsko a Řecko.

Popište, jak na tom byla Česká republika s počtem podaných žádostí v rámci Evropské unie a ve srovnání se sousedními státy.

Česká republika se řadila v rámci Evropské unie mezi státy s velmi nízkým počtem žadatelů o mezinárodní ochranu. Co se týče porovnání se sousedními zeměmi, ČR přijala méně žádostí než Německo, Polsko a Rakousko. Ze sousedních států mělo méně žádostí než ČR pouze Slovensko.

4.

Řešení je provedeno podle dat z Českého statistického úřadu k 31. 12. 2021.

4.1 **V České republice žilo celkem 658 564 osob s cizím státním občanstvím. Z celkového počtu cizinců bylo 286 368 žen.**

4.2 **Nejvíce cizinců mělo trvalý pobyt nebo dlouhodobý pobyt.**

4.3 **Nejvíce cizinců bylo koncentrováno v Hlavním městě Praha a Středočeském kraji. Nejmenší počet cizinců byl zaznamenán ve Zlínském kraji.**

4.4 Studenti si sami vyhledají údaje o počtu cizinců pro svůj kraj a okres.

4.5 **Pět nejčastějších státních občanství cizinců v ČR: Ukrajina (196 637 cizinců), Slovensko (114 630 cizinců), Vietnam (64 808 cizinců), Rusko (45 154 cizinců), Rumunsko (18 806).**

4.6 **Mezi cizinci převládali lidé v produktivním věku. Nejpočetnější byla věková skupina 35–39 let. Ve srovnání s předproduktivní složkou byl počet cizinců v postproduktivním věku výrazně nižší. Věková struktura byla podobná pro obě pohlaví.**

A

Anexe – násilné připojení státu nebo jeho části k jinému státu za použití politického nebo vojenského nátlaku.

Autonomie – specifické postavení ústavně vymezené části státu nebo oblasti společenského života, její právo v rámci právního řádu samostatně rozhodovat o svých záležitostech.

D

Dekolonizace – proces, během kterého získávaly nezávislost državy koloniálních zemí a k němuž došlo především po 2. světové válce.

Demokracie – pojmové vyjádření obsahu, formy a principů fungování politického zřízení, ve kterém se uplatňuje zásada, že v procesu tvorby, provádění a kontroly politických rozhodnutí se menšina podřizuje většině.

E

Evropské hospodářské společenství (EHS) – integrační seskupení, jež bylo založeno smlouvou 1. ledna 1958. Původně EHS tvořilo šest států: Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, SRN a Nizozemsko. Až do roku 1965 existovalo EHS spolu s Evropským společenstvím pro atomovou energii, přičemž každé z nich mělo vlastní instituce.

Evropské společenství (ES) – hlavní evropské integrační seskupení v letech 1967–1992. Vzniklo v roce 1967 sloučením Evropského hospodářského společenství a Evropského společenství pro atomovou energii.

F

Fašismus – představuje jednu z vlivných ideologií 20. století, která se vyvinula jako syntéza revolučního syndikalismu, nacionalismu a antimarxistického socialismu a vyústila v politické hnutí rozhodně odmítající jak liberalismus a demokracii, tak marxismus.

G

Geopolitika – souhrn politických teorií, které vycházejí z předpokladu, že vývoj ekonomiky, politiky, sociální struktury, kultury a psychiky jednotlivých státních společenství lze vysvětlit ze zeměpisného umístění jejich území.

I

Ideologie – pojem označující soustavu teoreticky zdůvodněných politických, právních, mravních, náboženských a filozofických názorů, idejí, postojů ap., souvisejících s podmínkami existence určité sociální skupiny. Smyslem ideologie je především formovat politické myšlení, postoje a chování občanů v zájmu stabilizace existujícího společenského zřízení nebo k dosažení jeho změny.

Imperialismus – pojem používaný k označení různých skutečností, zejména: 1. činnosti státu za účelem rozšíření svého mocenského vlivu; 2. politické ideologie podněcující k ovládnutí cizích území, jejich obyvatel a ekonomik.

K

Kapitalismus – společenský řád, který historicky vystřídal feudalismus, založený na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a na využívání námezdní pracovní síly (dělníků). Podstatou je přivlastňování nadhodnoty (neplacené práce) dělníka kapitalistou.

Kolonialismus – politika ekonomicky nejmocnějších kapitalistických států, směřující k ovládnutí a využívání zaostalých, hospodářsky málo vyspělých zemí, zejména kolonií.

Kolonie – území, jehož nezávislost je omezena mezinárodním právem ve prospěch jiného státu. Nemá mezinárodní právní subjektivitu a způsobilost k mezinárodním úkonům.

Komunismus – název společenského systému založeného na společném vlastnictví výrobních prostředků a neexistenci třídních rozdílů a úplné rovnosti všech členů společnosti, v němž řízení a správu všech společenských záležitostí obstarává nestátní organizace – tzv. komunistická samospráva.

L

Levice – označení jedné části politického spektra, protipólů pravice. Charakteristickým rysem teorie a praxe levicových politických stran a hnutí je obhajoba zájmů tzv. nižších a středních vrstev společnosti, prosazování účasti těchto vrstev na tvorbě, provádění a kontrole politiky, decentralizace státní moci a správy.

Liberalizace – uvolnění, odstranění překážek. Obecně liberalizace znamená zrušení určitých omezení.

M

Mandát – obecně znamená zmocnění k výkonu funkce, plnou moc, pověření, např. pověření některých států ke správě kolonií – mandátní území.

N

Nacionální (národní) socialismus – šlo o ideologii Národně socialistické německé strany (NSDAP). Jeho stěžejními zásadami byly: 1. přesvědčení, že národní jednotu zabezpečí jedině německý stát v čele s vůdcem; 2. víra v nadřazenost tzv. árijské rasy a méněcennost některých jiných „ras“ (např. židovské); 3. představa, že německý národ je povolán vládnout ostatním národům.

P

Poměrný systém – zásada volebního práva, podle níž jsou politické strany v zastupitelském sboru zastoupeny podle poměru získaných hlasů, na rozdíl od většinové zásady, při níž v každém volebním obvodu vyhrává kandidát, který získal nejvíce hlasů.

Pravice – konzervativní část politických směrů a stran. Pravicová strana se často hodnotí podle jejího poměru k levicové politické orientaci. Pro pravici je v tomto směru charakteristické: a) zdůrazňování základních svobod jednotlivce a odmítání kolektivismu (důraz na individualismus), b) zdůrazňování soukromého vlastnictví a svobodného podnikání jako nezbytných podmínek života společnosti, c) zdůrazňování principu dědičných a vydržených práv.

Propaganda – šíření a objasňování politických názorů.

S

Schengenská smlouva – dohoda o volném pohybu osob mezi signatářskými zeměmi západní Evropy. Přijata byla v květnu 1985 v Schengenu (Lucembursko) Belgií, Francií, Lucemburskem, Nizozemskem a SRN. Další země – Itálie, Portugalsko, Španělsko – se k dohodě postupně připojily. Dohoda vstoupila v platnost v březnu 1995.

Společnost národů – první světová organizace států pro zajištění míru a bezpečnosti.

V

Většinový systém – volební systém vycházející z principu, že v každém volebním obvodu je zvolen jeden poslanec, který získá ve volbách většinu hlasů.

Z

Zahraniční politika – obecně činnost státu, zaměřená k zajištění co nejpríznivějších vnějších podmínek pro jeho existenci.

Zastupitelská demokracie (nepřímá) – nejrozšířenější forma vlády v soudobých politických systémech. Spočívá v tom, že tvorby státní politiky a rozhodování o podstatných otázkách správy veřejných záležitostí se občané státu zúčastňují nepřímo, prostřednictvím svých (většinou volených) zástupců.

EVROPA (45)

Tab. 5
Seznam států Evropy (pozn. seznam zahrnuje Kosovo)

Název státu	Hlavní město	Forma vlády	Typ dle míry demokracie (2022)	Typ dle územní organizace	Části federace
Albánie	Tirana	parlamentní republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Andorra	Andorra la Vella	spoluknížectví	svobodný stát	unitární stát	
Belgie	Brusel	parlamentní monarchie, království	svobodný stát	federativní stát	3 regiony/3 společenství
Bělorusko	Minsk	prezidentská republika pod diktaturou	nesvobodný stát	unitární stát	
Bosna a Hercegovina	Sarajevo	parlamentní republika	částečně svobodný stát	federativní stát	2 entity a distrikt
Bulharsko	Sofie	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Černá Hora	Podgorica	parlamentní republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Česká republika	Praha	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Dánsko	Kodaň	parlamentní monarchie, království	svobodný stát	unitární stát	
Estonsko	Tallinn	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Finsko	Helsinky	parlamentní republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
Francie	Paříž	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Chorvatsko	Záhřeb	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Irsko	Dublin	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Island	Reykjavík	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Itálie	Řím	parlamentní republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
Kosovo*	Priština	parlamentní republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Lichtenštejnsko	Vaduz	konstituční monarchie, knížectví	svobodný stát	unitární stát	
Litva	Vilnius	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Lotyšsko	Riga	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Lucembursko	Lucemburk	konstituční monarchie, velkovévodství	svobodný stát	unitární stát	
Maďarsko	Budapešť	parlamentní republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Malta	Valletta	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Moldavsko	Kišiněv	parlamentní republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Monako	Monako	konstituční monarchie, knížectví	svobodný stát	unitární stát	
Německo	Berlín	parlamentní republika	svobodný stát	federativní stát	16 spolkových zemí
Nizozemsko	Amsterdam	parlamentní monarchie, království	svobodný stát	unitární stát	
Norsko	Oslo	parlamentní monarchie, království	svobodný stát	unitární stát	
Polsko	Varšava	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Portugalsko	Lisabon	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
Rakousko	Vídeň	parlamentní republika	svobodný stát	federativní stát	9 spolkových zemí
Rumunsko	Bukurešť	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Rusko	Moskva	parlamentně-prezidentská republika pod diktaturou	nesvobodný stát	federativní stát	22 republik, 9 krajů, 46 oblastí, 1 autonomní oblast, 4 autonomní okruhy, 3 fed. města
Řecko	Athény	parlamentní republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
San Marino	San Marino	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Severní Makedonie	Skopje	parlamentní republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Slovensko	Bratislava	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Slovinsko	Lublaň	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Spojené království	Londýn	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	diferencovaný stát	
Srbsko	Bělehrad	parlamentní republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Španělsko	Madrid	parlamentní monarchie, království	svobodný stát	diferencovaný stát	
Švédsko	Stockholm	parlamentní monarchie, království	svobodný stát	unitární stát	
Švýcarsko	Bern	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	federativní stát (formálně konfederace)	26 kantonů
Ukrajina	Kyjev	parlamentně-prezidentská republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Vatikán	Vatikán	absolutní monarchie, teokracie	nezahrnut v seznamu	unitární stát	

* nezávislost Kosova není uznána jednoznačně

Závislá území/autonomní území/sporná území:

Dánsko – 2 zámořská autonomní území (Faerské ostrovy, Grónsko)

Finsko – 1 autonomní oblast (Ålandy)

Francie – Clippertonův ostrov, Francouzská Guyana, Francouzská jižní a antarktická území, Francouzská Polynésie, Guadeloupe, Martinik, Mayotte, Nová Kaledonie, Réunion, Svätý Bartoloměj, Svätý Martin, Saint Pierre a Miquelon, Wallis a Futuna

Itálie – 5 autonomních regionů (Julské Benátsko, Sardinie, Sicílie, Tridentsko-Horní Adiže, Údolí Aosty), region Tridentsko-Horní Adiže se dělí na 2 autonomní provincie (Bolzano, Trento)

Moldavsko – 2 autonomní území (Gagauzsko, Podněstří)

Nizozemsko – Aruba, Curaçao, Sint Maarten

Norsko – Bouvetův ostrov, Ostrov Petra I., Země královny Maud, 2 teritoria (Jan Mayen, Špicberky)

Portugalsko – 2 autonomní regiony (Azory, Madeira)

Rusko – částí Ukrajiny

Řecko – 1 autonomní oblast (Hora Athos)

Spojené království – Akrotíri a Dekelia, Anguilla, Bermudy, Britské antarktické území, Britské Panenské ostrovy, Britské indickooceánské území, Falklandy (Malvíny), Gibraltar, Jižní Georgie a Jižní Sandwichovy ostrovy, Kajmanské ostrovy, Montserrat, Pitcairnovy ostrovy, Svätá Helena, Turks a Caicos; korunní dependence (Guernsey, Jersey, Man); 3 autonomní historické země (Severní Irsko, Skotsko, Wales)

Srbsko – 2 autonomní oblasti (Kosovo a Metochie, Vojvodina)

Španělsko – 19 autonomních území (Andalusie, Aragon, Asturie, Baleáry, Baskicko, Ceuta, Extremadura, Galicie, Kanárské ostrovy, Kantabrie, Kastilie-La Mancha, Kastilie a León, Katalánsko, La Rioja, Madrid, Melilla, Murcia, Navarra, Valencie)

Ukrajina – 1 autonomní republika (Krym)

SEVERNÍ AMERIKA (22)

Tab. 6

Seznam států Severní Ameriky

Název státu	Hlavní město	Forma vlády	Typ dle míry demokracie (2022)	Typ dle územní organizace	Části federace
Antigua a Barbuda	Saint John's	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Bahamy	Nassau	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Barbados	Bridgetown	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Belize	Belmopan	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Dominika	Roseau	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Dominikánská republika	Santo Domingo	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Grenada	Saint George's	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Guatemala	Guatemala	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Haiti	Port-au-Prince	parlamentně-prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Honduras	Tegucigalpa	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Jamajka	Kingston	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Kanada	Ottawa	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	federativní stát	10 provincií, 3 teritoria
Kostarika	San José	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Kuba	Havana	republika s vládou jedné strany	nesvobodný stát	unitární stát	
Mexiko	Mexiko	prezidentská republika	částečně svobodný stát	federativní stát	31 států, distrikt hlavního města
Nikaragua	Managua	prezidentská republika	nesvobodný stát	diferencovaný stát	
Panama	Panamá	prezidentská republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
Salvador	San Salvador	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Spojené státy americké	Washington	prezidentská republika	svobodný stát	federativní stát	50 států, 1 fed. území
Svatá Lucie	Castries	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Svatý Kryštof a Nevis	Basseterre	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	federativní stát	14 farností
Svatý Vincenc a Grenadiny	Kingstown	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	

Závislá území/autonomní území:

Antigua a Barbuda – má 2 dependence

Grenada – má 1 dependenci

Nikaragua – 2 autonomní oblasti (Atlántico Norte, Atlántico Sur)

Panama – 5 autonomních domorodých území (Emberá-Wounaan, Kuna Yala, Ngöbe Buglé, Kuna de Madungandí, Kuna de Wargandí)

Spojené státy americké – Americká Samoa, Americké Panenské ostrovy, Bakerův ostrov, Guam, Howlandův ostrov, Jarvisův ostrov, Johnstonův atol, Kingmanův útes, Midway, Navassa, Palmyra, Portoriko, Severní Mariany, Wake

Svatý Kryštof a Nevis – 1 autonomní území (Nevis)

JIŽNÍ AMERIKA (13)

Tab. 7

Seznam států Jižní Ameriky

Název státu	Hlavní město	Forma vlády	Typ dle míry demokracie (2022)	Typ dle územní organizace	Části federace
Argentina	Buenos Aires	prezidentská republika	svobodný stát	federativní stát	23 provincií, 1 autonomní město
Bolívie	Sucre, La Paz (sídlo vlády)	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Brazílie	Brasília	prezidentská republika	svobodný stát	federativní stát	26 států, 1. fed. distrikt
Ekvádor	Quito	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Guyana	Georgetown	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Chile	Santiago de Chile	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Kolumbie	Bogotá	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Paraguay	Asunción	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Peru	Lima	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Surinam	Paramaribo	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Trinidad a Tobago	Port of Spain	parlamentní republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
Uruguay	Montevideo	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Venezuela	Caracas	prezidentská republika	nesvobodný stát	federativní stát	23 spolkových států, 1 fed. distrikt, 1 fed. dependence

Závislá území/autonomní území:

Chile – Ostrovy Juana Fernández, Velikonoční ostrov (+ nárok na Antarktidu)

Trinidad a Tobago – 1 autonomní území (Tobago)

AFRIKA (55)

Tab. 8
Seznam států Afriky (pozn. seznam zahrnuje Západní Saharu)

Název státu	Hlavní město	Forma vlády	Typ dle míry demokracie (2022)	Typ dle územní organizace	Části federace
Alžírsko	Alžír	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Angola	Luanda	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Benin	Porto-Novo, Cotonou (sídlo vlády)	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Botswana	Gaborone	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Burkina Faso	Ouagadougou	republika pod vojenskou diktaturou	částečně svobodný stát	unitární stát	
Burundi	Gitega	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Čad	N'Djamena	republika pod vojenskou diktaturou	nesvobodný stát	unitární stát	
Demokratická republika Kongo	Kinshasa	parlamentně-prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Džibutsko	Džibuti	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Egypt	Káhira	parlamentně-prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Eritrea	Asmara	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Etiopie	Addis Abeba	parlamentní republika	nesvobodný stát	federativní stát	11 států, 2 města se zvláštním statutem
Gabon	Libreville	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Gambie	Banjul	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Ghana	Accra	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Guinea	Conakry	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Guinea-Bissau	Bissau	parlamentně-prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Jižní Afrika	Pretorie (exekutivní), Kapské Město (legislativní), Bloemfontein (soudní)	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Jižní Súdán	Džuba	prezidentská republika	nesvobodný stát	federativní stát	10 států, 2 správní oblasti a 1 oblast se zvláštním statutem
Kamerun	Yaoundé	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Kapverdy	Praia	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Keňa	Nairobi	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Komory	Moroni	prezidentská republika	částečně svobodný stát	federativní stát	3 autonomní ostrovy
Konžská republika	Brazzaville	parlamentně-prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Lesotho	Maseru	parlamentní monarchie, království	částečně svobodný stát	unitární stát	
Libérie	Monrovia	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Libye	Tripols	prozatímní vláda národní jednoty	nesvobodný stát	unitární stát	
Madagaskar	Antananarivo	parlamentně-prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Malawi	Lilongwe	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Mali	Bamako	parlamentně-prezidentská republika pod diktaturou	nesvobodný stát	unitární stát	
Maroko	Rabat	konstituční monarchie, království	částečně svobodný stát	unitární stát	
Mauricius	Port Louis	parlamentní republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
Mauritánie	Nuakšott	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Mosambik	Maputo	parlamentně-prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Namibie	Windhoek	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Niger	Niamey	parlamentně-prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Nigérie	Abuja	prezidentská republika	částečně svobodný stát	federativní stát	36 států, 1 feder. území
Pobřeží slonoviny	Yamoussoukro, Abidžan (sídlo vlády)	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Rovníková Guinea	Malabo	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Rwanda	Kigali	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Senegal	Dakar	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Seychely	Victoria	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Sierra Leone	Freetown	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Somálsko	Mogadišo	parlamentní republika	nesvobodný stát	federativní stát	6 států
Středoafriická republika	Bangui	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Súdán	Chartúm	prezidentská republika	nesvobodný stát	federativní stát	18 států
Svatý Tomáš a Princův ostrov	São Tomé	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
Svazjsko	Lobamba (legislativní), Mbabane (exekutivní)	absolutní monarchie	nesvobodný stát	unitární stát	
Tanzanie	Dodoma (legislativní), Dar es Salaam (exekutivní)	prezidentská republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Togo	Lomé	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Tunisko	Tunis	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Uganda	Kampala	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Zambie	Lusaka	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Západní Sahara*	Al-`Ajún	republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Zimbabwe	Harare	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	

* nezávislost Západní Sahary není uznána jednoznačně (některé státy ji považují za nezávislý stát, jiné ji uznávají za součást Maroka)

Závislá území/autonomní území/sporná území:

Jižní Afrika – Ostrov Marion a ostrov prince Eduarda

Komory – nárok na Mayotte

Maroko – Západní Sahara

Mauricius – 1 autonomní území (Rodrigues)

Somálsko – Somaliland

Svatý Tomáš a Princův ostrov – 1 autonomní území (Princův ostrov)

Tanzanie – 1 autonomní území (Zanzibar)

ASIE (49)

Tab. 9

Seznam států Asie (pozn. seznam zahrnuje Taiwan)

Název státu	Hlavní město	Forma vlády	Typ dle míry demokracie (2022)	Typ dle územní organizace	Části federace
Afghánistán	Kábul	teokracie pod vedením Tálibánu	nesvobodný stát	unitární stát	
Arménie	Jerevan	parlamentní republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Ázerbájdžán	Baku	prezidentská republika	nesvobodný stát	diferencovaný stát	
Bahrajn	Manáma	konstituční monarchie, království	nesvobodný stát	unitární stát	
Bangladéš	Dháka	parlamentní republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Bhútán	Thimphu	konstituční monarchie, království	částečně svobodný stát	unitární stát	
Brunej	Bandar Seri Begawan	absolutní monarchie/sultanát	nesvobodný stát	unitární stát	
Čína	Peking	republika s vládou jedné strany	nesvobodný stát	diferencovaný stát	
Filipíny	Manila	prezidentská republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Gruzie	Tbilisi	parlamentně-prezidentská republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Indie	Nové Dillí	parlamentní republika	částečně svobodný stát	federativní stát	28 států, 8 svazových teritorií
Indonésie	Jakarta	prezidentská republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Irák	Bagdád	parlamentní republika	nesvobodný stát	federativní stát	19 provincií
Írán	Teherán	teokratická (islámská) republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Izrael	Jeruzalém (není mezinárodně uznáno)	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Japonsko	Tokio	parlamentní monarchie, císařství	svobodný stát	unitární stát	
Jižní Korea	Soul	prezidentská republika	svobodný stát	diferencovaný stát	
Jemen	Saná	prozatímní republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Jordánsko	Ammán	konstituční monarchie, království	nesvobodný stát	unitární stát	
Kambodža	Phnompenh	konstituční monarchie, království	nesvobodný stát	unitární stát	
Katar	Dauhá	absolutní monarchie, emirát	nesvobodný stát	unitární stát	
Kazachstán	Astana	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Kuvajt	Kuvajt	konstituční monarchie, emirát	částečně svobodný stát	unitární stát	
Kypr	Nikósie	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Kyrgyzstán	Biškek	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Laos	Vientiane	republika s vládou jedné strany	nesvobodný stát	unitární stát	
Libanon	Bejrút	parlamentní republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Malajsie	Kuala Lumpur, Putrajaya (sídlo vlády)	konstituční monarchie, království	částečně svobodný stát	federativní stát	13 států, 3 fed. území
Maledivy	Malé	prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Mongolsko	Ulánbátar	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Myanmar	Naypyidaw	republika pod vojenskou diktaturou	nesvobodný stát	federativní stát	7 států, 7 oblastí
Nepál	Káthmándú	parlamentní republika	částečně svobodný stát	federativní stát	7 provincií
Omán	Maskat	absolutní monarchie, sultanát	nesvobodný stát	unitární stát	
Pákistán	Islámábád	parlamentní republika	částečně svobodný stát	federativní stát	4 provincie, 2 fed. území, území hl. města
Palestina*	Jeruzalém (není mezinárodně uznáno)	parlamentně-prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Saúdská Arábie	Rijád	absolutní (islámská) monarchie	nesvobodný stát	unitární stát	
Severní Korea (KDR)	Pchjongjang	republika s vládou jedné strany pod diktaturou	nesvobodný stát	unitární stát	
Singapur	Singapur	parlamentní republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Spojené arabské emiráty	Abú Dhabí	monarchie (část konstituční, část absolutní)	nesvobodný stát	federativní stát	7 emirátů
Sýrie	Damašek	prezidentská republika pod diktaturou	nesvobodný stát	unitární stát	
Srí Lanka	Šrí Džajavardanapura Kotte (legislativní), Kolombo (exekutivní a soudní)	parlamentně-prezidentská republika	částečně svobodný stát	unitární stát	
Tádžikistán	Dušanbe	prezidentská republika	nesvobodný stát	diferencovaný stát	
Taiwan**	Taipei	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Thajsko	Bangkok	konstituční monarchie, království	nesvobodný stát	unitární stát	
Turecko	Ankara	prezidentská republika	nesvobodný stát	unitární stát	
Turkmenistán	Ašchabad	prezidentská republika pod diktaturou	nesvobodný stát	unitární stát	
Uzbekistán	Taškent	prezidentská republika pod diktaturou	nesvobodný stát	diferencovaný stát	
Vietnam	Hanoj	republika s vládou jedné strany	nesvobodný stát	unitární stát	
Východní Timor	Dili	parlamentně-prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	

* nezávislost Palestiny není uznána jednoznačně

** nezávislost Taiwanu není uznána jednoznačně (Čína považuje Taiwan za součást svého území)

Závislá území/autonomní území/sporná území:

Ázerbájdžán – 1 autonomní republika (Nachičevan), Náhorní Karabach
 Bangladéš – 1 autonomní území (Čitágoónské horské oblasti)
 Čína – 2 zvláštní administrativní oblasti (Hongkong, Macao), 5 autonomních oblastí (Čuangsko, Vnitřní Mongolsko, Chuejsko, Ujgursko, Tibet), Taiwan
 Filipíny – 1 autonomní oblast (Muslimské Mindanao)
 Gruzie – 2 autonomní republiky (Abcházie, Adžárie), Jižní Osetie
 Indonésie – 4 autonomní území (Aceh, Papua, Yogyakarta, Západní Papua)
 Irák – 1 autonomní oblast (Irácký Kurdistan)
 Izrael – východní Jeruzalém, Golanské výšiny (+ nárok na Západní břeh Jordánu a Pásmo Gazy)
 Jižní Korea – 1 autonomní provincie (Čedžu)
 Kypr – Severní Kypr
 Pákistán – Kašmir
 Tádžikistán – 1 autonomní oblast (Horský Badachšán)
 Uzbekistán – 1 autonomní republika (Karakalpakstán)

AUSTRÁLIE A OCEÁNIE (14)

Tab. 10
 Seznam států Austrálie a Oceánie

Název státu	Hlavní město	Forma vlády	Typ dle míry demokracie (2022)	Typ dle územní organizace	Části federace
Austrálie	Canberra	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	federativní stát	6 států, 3 fed. teritoria
Fidži	Suva	parlamentní republika	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Kiribati	Jižní Tarawa	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Marshallovy ostrovy	Majuro	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Mikronésie	Palikir	prezidentská republika	svobodný stát	federativní stát	4 státy
Nauru	žádné, Yaren (sídlo vlády)	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	
Nový Zéland	Wellington	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Palau	Ngerulmud	prezidentská republika	svobodný stát	unitární stát	
Papua Nová Guinea	Port Moresby	parlamentní monarchie, království Společenství	částečně svobodný stát	diferencovaný stát	
Samoa	Apia	parlamentní republika (republika de facto)	svobodný stát	unitární stát	
Šalamounovy ostrovy	Honiara	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Tonga	Nuku'alofa	konstituční monarchie, království	svobodný stát	unitární stát	
Tuvalu	Funafuti	parlamentní monarchie, království Společenství	svobodný stát	unitární stát	
Vanuatu	Port-Vila	parlamentní republika	svobodný stát	unitární stát	

Závislá území/autonomní území/sporná území:

Austrálie – Ashmorovy ostrovy a Cartierův ostrov, Heardův ostrov a McDonaldovy ostrovy, Kokosové ostrovy, Norfolk, Ostrovy Korálového moře, Vánoční ostrov (+ nárok na Antarktidu)
 Fidži – 1 autonomní území (Rotuma)
 Nový Zéland – Cookovy ostrovy, Niue, Rossova dependence, Tokelau
 Papua Nová Guinea – 1 autonomní oblast (Bougainville)